

Wybrane problemy bezpieczeństwa i finansów oczami studentów

Redakcja naukowa
Krzysztof Surowiec

**OFICyna
WYDAWNICZA**
POLITECHNIKI RZESZOWSKIEJ

Rzeszów 2025

Wybrane problemy bezpieczeństwa i finansów oczami studentów

**Redakcja naukowa
Krzysztof Surowiec**

**OFICyna
WYDAWNICZA**
POLITECHNIKI RZESZOWSKIEJ

R e c e n z e n t

dr hab. inż. Marian WOŹNIAK, prof. PRz

R e d a k t o r n a c z e l n y

Wydawnictw Politechniki Rzeszowskiej

dr hab. inż. Lesław GNIEWEK, prof. PRz

W procesie wydawniczym
pominięto etap opracowania redakcyjnego.
Monografię wydrukowano z matryc dostarczonych
przez Krzysztofa Surowca.

R e d a k c j a n a u k o w a

dr Krzysztof SUROWIEC

Katedra Nauk Humanistycznych i Społecznych
Wydział Zarządzania PRz

P r o j e k t o k ł a d k i

Joanna MIKUŁA,

Anna PIECZONKA

bezpieczeństwo, gospodarka, bezpieczeństwo narodowe, ekonomia

© Copyright by Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej
Rzeszów 2025

Wszelkie prawa autorskie i wydawnicze zastrzeżone. Każda forma powielania oraz przenoszenia na inne nośniki bez pisemnej zgody Wydawcy jest traktowana jako naruszenie praw autorskich, z konsekwencjami przewidzianymi w *Ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz. U. z 2018 r., poz. 1191 t.j.). Autor i Wydawca dołożyli wszelkich starań, aby rzetelnie podać źródło zamieszczonych ilustracji oraz dotrzeć do właścicieli i dysponentów praw autorskich. Osoby, których nie udało się ustalić, są proszone o kontakt z Wydawnictwem.

p-ISBN 978-83-7934-772-8

e-ISBN 978-83-7934-773-5

Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej
al. Powstańców Warszawy 12, 35-959 Rzeszów

Ark. wyd. 7,23. Ark. druk. 7,50. Wydrukowano w czerwcu 2025 r.
Drukarnia Oficyny Wydawniczej PRz, al. Powstańców Warszawy 12, 35-959 Rzeszów
Zam. nr 18/25

Spis treści

WSTĘP	5
PIOTR BIEŃKOWSKI.....	7
EWALUACJA PROCEDUR EWAKUACJI SAMOLOTÓW PASAŻERSKICH – NA PRZYKŁADZIE EWAKUACJI AIRBUS A350 JAPAN AIRLINES.....	
WERONIKA BIERNACKA	17
ZACHOWANIA NA RYNKACH FINANSOWYCH LUDZI MŁODYCH W ASPEKCIE OSZCZĘDZANIA PIENIĘDZY	
ALICJA BOGUŃ.....	27
TURYSTYKA W POLSCE W LATACH 2019-2024	
JAKUB JANISZEWSKI	37
WPŁYW KRYZYSU FINANSOWEGO W 2008 ROKU NA BRANŻĘ LOTNICZĄ	
JUSTYNA JARGIEŁO	49
CZYM JEST KRYZYS FINANSOWY? PRZYCZYNY I SKUTKI KRYZYSÓW FINANSOWYCH.....	
JUSTYNA JARGIEŁO	61
KRYZYS FINANSOWY W WYBRANYCH PAŃSTWACH EUROPY POŁUDNIOWEJ W LATACH 2007-2009	
JULIA KRAWCZYK.....	73
ROLA I WYDATKI PAŃSTW NATO W UTRZYMANIU BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO.....	
SEBASTIAN RURAK	85
HUTA STAŁOWA WOLA S.A. – SIŁA POLSKIEGO PRZEMYSŁU ZBROJENIOWEGO.....	
GABRIELA TWORKO	95
INFLACJA W POLSCE W LATACH 1990-2025.....	

KAROLINA WAŻNA	109
ZMIANY W POLSKIM SYSTEMIE EMERYTALNYM W KONTEKŚCIE STARZEJĄCEGO SIĘ SPOŁECZEŃSTWA W LATACH 2011-2023	

WSTĘP

Ostatnie dekady XXI wieku, jak i trwające obecnie zmiany technologiczne i gospodarcze określane jako czwarta rewolucja przemysłowa powodują coraz większe zainteresowanie bezpieczeństwem, w szczególności w świecie finansów. Sprzyja to także rozwojowi ogólnemu wiedzy, jak i dyscypliny nauki o bezpieczeństwie czy dyscypliny ekonomia i finanse. Osiągnięcia związane z nimi mają dużą wartość zarówno w skali jednostki, jak i państw.

Niniejsza monografia ma na celu pokazać spektrum zainteresowań studentów sprawami bezpieczeństwa i finansów w otaczającym ich świecie.

Monografia składa się z dziesięciu tekstów napisanych przez studentów Politechniki Rzeszowskiej im. Ignacego Łukasiewicza, którzy realizują studia licencjackie. Jeden rozdział jest autorstwa studenta Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie. Wśród prac z PRz znajdują się te z kierunków: finanse i rachunkowość oraz inżynieria procesów biznesowych. Uwagę zwraca fakt bardzo młodego wieku autorów oraz dojrzałe spojrzenie na wiele kwestii naukowych, które zostały zawarte w monografii. Przy pisaniu tekstów młodym badaczom radami służyli i swój wkład wnieśli niejednokrotnie pracownicy naukowi Politechniki Rzeszowskiej.

W rozdziałach studenci zaprezentowali swoje zainteresowania w zakresie bezpieczeństwa, finansów, ekonomii i logistyki jako tych wpływających na ich życie społeczno-ekonomiczne. Autorzy poszczególnych rozdziałów, jak i redaktor naukowy, mają świadomość, że kompleksowość zagadnienia powoduje wiele ograniczeń dla podejmowanej tematyki, ale mają także nadzieję, że będą one stanowić dla czytelników źródło do poszerzania wiedzy i podejmowania dyskusji nad kluczowymi zagadnieniami związanymi z bezpieczeństwem.

Wśród zagadnień poruszonych w monografii znalazły się: Ewaluacja procedur ewakuacji samolotów pasażerskich – na przykładzie ewakuacji AIRBUS A350 Japan Airlines; Zachowania na rynkach finansowych ludzi młodych w aspekcie oszczędzania pieniędzy; Turystyka w Polsce w latach 2019-2024; Wpływ kryzysu finansowego w 2008 roku na branżę lotniczą; Czym jest kryzys finansowy? przyczyny i skutki kryzysów

finansowych; Kryzys finansowy w wybranych państwach Europy Południowej w latach 2007-2009; Rola i wydatki państw NATO w utrzymaniu bezpieczeństwa międzynarodowego; Huta Stalowa Wola S.A. – siła polskiego przemysłu zbrojeniowego; Inflacja w Polsce w latach 1990-2025; Zmiany w polskim systemie emerytalnym w kontekście starzejącego się społeczeństwa w latach 2011-2023.

Krzysztof Surowiec¹

¹ Dr Krzysztof Surowiec, adiunkt w Katedrze Nauk Humanistycznych i Społecznych, Wydział Zarządzania Politechniki Rzeszowskiej im. Ignacego Łukasiewicza, ul. Podkarpacka 1, 35-082 Rzeszów; e-mail: ks@prz.edu.pl. ORCID: 0000-0002-6298-2260.

Piotr BIENKOWSKI¹

EWALUACJA PROCEDUR EWAKUACJI SAMOLOTÓW PASAŻERSKICH – NA PRZYKŁADZIE EWAKUACJI AIRBUS A350 JAPAN AIRLINES

W artykule przeanalizowano ewolucję procedur ewakuacyjnych w lotnictwie cywilnym, ze szczególnym uwzględnieniem czynników decydujących o ich skuteczności. Celem artykułu jest ukazanie procesu ewaluacji procedur dotyczących ewakuacji samolotów pasażerskich. Badania wykazały, że obecne standardy, w tym wymóg 90-sekundowej ewakuacji wprowadzony po katastrofie w Manchesterze, stanowią podstawę bezpieczeństwa, choć symulacje komputerowe wskazują na ich ograniczenia w ekstremalnych warunkach. Przełomowym przykładem skuteczności procedur była ewakuacja samolotu Japan Airlines A350, gdzie sprawne działania załogi i odpowiedzialne zachowania pasażerów zapobiegły tragedii. Analiza historyczna pokazuje, że rozwój regulacji następował w odpowiedzi na katastrofy, a współczesne standardy uwzględniają zarówno aspekty techniczne, jak i behawioralne. Badania nad czynnikiem ludzkim ujawniły, że jedynie 15–20% pasażerów reaguje natychmiast na sygnał ewakuacji, co wskazuje na potrzebę doskonalenia metod komunikacji. W perspektywie przyszłości kluczową rolę odegrają technologie AI i inteligentne materiały, jednak – jak dowodzi historia – decydujące znaczenie będzie miało wyszkolenie załóg i świadomość pasażerów. Artykuł potwierdza, że skuteczna ewakuacja wymaga synergii trzech elementów: technologii, procedur i czynnika ludzkiego.

Słowa kluczowe: ewakuacja samolotu, bezpieczeństwo, procedury awaryjne, czynnik ludzki.

WPROWADZENIE

Ewakuacja (łac. *evacuatio* – opróżnianie; znikanie) – to zorganizowane przemieszczenie się ludności z miejsc w których występują zagrożenia na obszar bezpieczny. Ewakuacja może być zarówno działaniem na stosunkowo niewielką skalę, jak również może stanowić dużą i złożoną akcję logistyczną. Wyróżnia się dwa rodzaje ewakuacji: planową oraz doraźną. Pierwsza z nich polega na przemieszczeniu ludności z miejsc, zgodnie z wcześniej przygotowanym planem ewakuacji, który stanowi element planu zarządzania kryzysowego. Ewakuację przygotowuje się w czasie pokoju, a realizuje w czasie wystąpienia sytuacji kryzysowej. Ewakuacja doraźna stanowi zaś natychmiastowe przemieszczenie ludności z miejsc, w których wystąpiło bezpośrednie zagrożenie życia i zdrowia, do miejsc bezpiecznych².

Bezpieczeństwo to nadrzędna sprawa w lotnictwie cywilnym. Żaden samolot pasażerski nie zostanie dopuszczony do lotów komercyjnych, jeśli producent nie zapewni, że można go ewakuować w maksymalnie 90 sekund. I to przy założeniu kompletu

¹ Piotr Bienkowski, Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie, mail: bpiotrb03@gmail.com.

² *Ewakuacja*, https://awf.wroc.pl/wp-content/uploads/2022/10/Ewakuacja_2022_z_dnia_28_06_2022-3.pdf. (dostęp 18.05.2025).

pasażerów na pokładzie i przy dostępności zaledwie połowy wyjść awaryjnych³. Samolot jest najbezpieczniejszym środkiem transportu. Zasadniczo jest to możliwe dzięki solidnemu systemowi lotnictwu, który gwarantuje bezpieczeństwo samolotów i odpowiednie przeszkolenie załogi.

Ewakuacja samolotu pasażerskiego to złożony i wieloetapowy proces, który wymaga natychmiastowej reakcji zarówno ze strony załogi, jak i pasażerów. Po otrzymaniu przez załogę polecenia rozpoczęcia ewakuacji, zazwyczaj komendy „Evacuate, evacuate!” wydanej przez kapitana, członkowie personelu pokładowego przystępują do otwierania drzwi awaryjnych oraz uruchamiania trapów ewakuacyjnych. Jednocześnie przekazują pasażerom instrukcje głosowe mające na celu przyspieszenie opuszczania samolotu i kierują ich do najbliższych wyjść awaryjnych⁴. W praktyce jednak proces ten często napotyka na poważne utrudnienia. Pasażerowie, działając pod wpływem stresu i paniki, podejmują nieracjonalne decyzje, takie jak próby zabrania bagażu podręcznego, co prowadzi do zatorów i opóźnień⁵.

Warunki środowiskowe, takie jak obecność ognia, dymu czy ograniczona widoczność, dodatkowo komplikują ewakuację. Symulacje wykazały, że w scenariuszach z pożarem pasażerowie poruszają się znacznie wolniej, a ich orientacja w przestrzeni jest zaburzona, co istotnie wydłuża czas potrzebny na całkowite opuszczenie samolotu⁶. Odpowiednie oświetlenie awaryjne i sygnalizacja mogą częściowo zniwelować te trudności, jednak ich skuteczność zależy od poziomu stresu i percepcji pasażerów⁷.

Kluczowym elementem wpływającym na przebieg ewakuacji jest również konfiguracja kabiny. Rozmieszczenie siedzeń, szerokość przejść oraz liczba i lokalizacja wyjść awaryjnych mają bezpośredni wpływ na przepustowość i czas ewakuacji. W badaniu porównawczym różnych konfiguracji wykazano, że nietypowe układy, jak w koncepcji Flying V, mogą mieć zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na efektywność ewakuacji – zależnie od tego, jak zoptymalizowane są trasy dojścia do wyjść⁸.

Wnioski płynące z rzeczywistych zdarzeń, takich jak ewakuacja po wypadku samolotu JAL A350, potwierdzają ogromne znaczenie wyszkolenia i opanowania załogi. Mimo trudnych warunków i prób pasażerów opuszczenia samolotu z bagażem, personel

³ 90 sekund. Jedna z najważniejszych zasad w lotnictwie, <https://aviation.lazarski.pl/pl/90-sekund-jedna-z-najwazniejszych-zasad-w-lotnictwie/> (18.05.2025).

⁴ Lv, W., Xing, L., Li, J., Zhao, C., Yang, Y. (2022). *Evaluating personnel evacuation risks under fire scenario of Airbus wide-body aircraft: A simulation study*. *Frontiers in Public Health*, s. 10.

⁵ A. Gobbin, R. Khosravi, A. Bardenhagen (2021). *Emergency evacuation simulation of commercial aircraft*. *SN Applied Sciences*, s. 3, 446. <https://doi.org/10.1007/s42452-021-04295-z>.

⁶ Lv, W., Xing, L., Li, J., Zhao, C., Yang, Y. (2022). *Evaluating...*, *op. cit.*, s. 10; M. Owen, E.R. Galea, P.J. Lawrence, L. Filippidis (1998). *The numerical simulation of aircraft evacuation and its application to aircraft design and certification*, „The Aeronautical Journal”, 102(1016), s. 301–312. <https://doi.org/10.1017/S0001924000027524>.

⁷ Y. Zhang, Z. Yang, Z. Sun (2019). *A dynamic estimation method for aircraft emergency evacuation based on cellular automata*, „Advances in Mechanical Engineering”, 11 (2). <https://doi.org/10.1177/1687814019825702>.

⁸ J. Gebauer, J. Benad, (2021). *Flying V and reference aircraft evacuation simulation and comparison*. *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2102.XXXX> (dostęp 19.05.2025).

skutecznie zarządził sytuacją, co pozwoliło na sprawne i bezpieczne przeprowadzenie ewakuacji⁹.

Symulacje komputerowe odgrywają dziś kluczową rolę w analizie i projektowaniu procedur ewakuacyjnych. Modele oparte na automatach komórkowych oraz zaawansowanych technikach numerycznych umożliwiają realistyczne odwzorowanie zachowań pasażerów i testowanie różnych scenariuszy bez ryzyka dla życia ludzkiego. Pozwalają również na dynamiczne szacowanie czasu ewakuacji w zależności od zmiennych takich jak liczba pasażerów, dostępność wyjść czy obecność zagrożeń¹⁰. Tego typu narzędzia są nieocenione nie tylko w planowaniu procedur, ale także w procesie certyfikacji nowych modeli samolotów¹¹.

1. CO WYDARZYŁO SIĘ NA POKŁADZIE A350 JAPAN AIRLINES?

2 stycznia 2024 roku na tokijskim lotnisku Haneda, samolot pasażerski Airbus A350-900 linii Japan Airlines (lot JAL 516) zderzył się z maszyną należącą do japońskiej straży przybrzeżnej podczas lądowania. W wyniku kolizji natychmiast doszło do eksplozji i pożaru, a maszyna niemal natychmiast stanęła w płomieniach. Na pokładzie znajdowało się 367 pasażerów i 12 członków załogi. Choć sytuacja wyglądała na beznadziejną, wszyscy opuścili pokład żywi – głównie dzięki błyskawicznej i profesjonalnej ewakuacji¹².

Po zderzeniu ogień natychmiast objął podwozie i skrzydło samolotu, a kabina wypełniła się gęstym dymem. Załoga zareagowała natychmiastowo – nie czekając na potwierdzenie skali uszkodzeń, podjęto decyzję o ewakuacji. Otwarto tylko te wyjścia ewakuacyjne, które nie były zagrożone ogniem, czyli z jednej strony samolotu. Zjeżdżalnie ratunkowe zostały uruchomione w ciągu kilku sekund, a stewardesy i stewardzi kierowali pasażerów do wyjść, instruując ich zdecydowanymi komendami, mimo trudnych warunków i narastającej paniki¹³.

Wnętrze samolotu atmosfera szybko stawała się nie do zniesienia, gdyż widoczność spadała, temperatura wzrosła, a oddech utrudniał gryzący dym. Pasażerowie jednak w zdecydowanej większości zachowali się odpowiedzialnie, czyli nie próbowali sięgać po bagaż podręczny, nie blokowali przejść i słuchali poleceń. To właśnie ich opanowanie, w połączeniu z wyszkoleniem załogi, zadecydowało o powodzeniu ewakuacji¹⁴. Wszyscy opuścili samolot w ciągu około 90 sekund, czyli w granicznym czasie, który międzynarodowe przepisy dopuszczają jako maksymalny w scenariuszu awaryjnym. Chwilę po zakończeniu ewakuacji ogień całkowicie objąłabinę pasażerską. Gdyby akcja trwała kilkadziesiąt sekund dłużej, mogłaby zakończyć się tragedią¹⁵. Choć 17 osób doznało niegroźnych obrażeń, głównie w wyniku otarć, potłuczeń lub wdychania dymu, nikomu nie zagrażało bezpośrednie niebezpieczeństwo po opuszczeniu pokładu. Pożar gasiło

⁹ Japan Transport Safety Board. (2024). *Aircraft accident investigation interim report: Japan Coast Guard Bombardier DHC-8-315, JA722A and Japan Airlines Co., Ltd. Airbus A350-941, JA13XJ, December 25, 2024.*

¹⁰ Y. Zhang, Z. Yang, Z. Sun (2019). *A dynamic...*, *op. cit.*

¹¹ M. Owen, E.R. Galea, P.J. Lawrence, L. Filippidis (1998). *The numerical...*, *op. cit.*, s. 301–312.

¹² Japan Transport Safety Board. (2024). *Aircraft accident...*, *op. cit.*

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

kilkadziesiąt jednostek lotniskowej straży pożarnej, ale maszyny nie udało się uratować, spłonęła niemal doszczętnie¹⁶.

2. OD TRAGEDII DO PROCEDUR – JAK HISTORIA LOTNICTWA UCZY SKUTECZNEJ EWAKUACJI

Rozwój procedur ewakuacyjnych w lotnictwie to historia wyciągania wniosków z tragicznych wypadków. Każda katastrofa przyczyniła się do ulepszeń w projektowaniu kabin, szkoleniach załóg i standardach certyfikacji, które dziś ratują setki istnień rocznie.

Przełomowe zmiany nastąpiły po pożarze Boeinga 737 na lotnisku w Manchesterze w 1985 roku. Badania wykazały, że chaos podczas ewakuacji wynikał z niedostatecznego oznakowania dróg ewakuacyjnych i braku standaryzacji procedur¹⁷. Te obserwacje doprowadziły do wprowadzenia obecnego wymogu ewakuacji wszystkich pasażerów w ciągu 90 sekund¹⁸.

Współczesne symulacje komputerowe, takie jak przykładowo model airEXODUS¹⁹ pozwalają dokładnie analizować różne scenariusze ewakuacji. Badania te wykazały, że:

1. Optymalne rozmieszczenie wyjść ewakuacyjnych może skrócić czas ewakuacji o 25%.

2. Szerokość przejść powinna wynosić minimum 50 cm na pasażera.

3. Oświetlenie awaryjne musi być widoczne przy gęstym dymie.

Zespół Muira²⁰ zidentyfikował trzy główne wzorce zachowań pasażerów podczas ewakuacji:

1. Reakcja natychmiastowa (15% pasażerów).

2. Opóźniona reakcja (60%).

3. Całkowita dezorientacja (25%).

Podczas ewakuacji samolotu kluczowe znaczenie mają dwa elementy ludzkie: profesjonalne działania załogi oraz odpowiednie zachowania pasażerów.

Najnowsze rozwiązania obejmują szkolenia VR, które pozwalają załogom ćwiczyć ewakuację w realistycznych warunkach zadymienia i paniki²¹. Wyszukowanie załogi powinno obejmować:

1. Standardy szkoleniowe²²:

- Załogi przechodzą obowiązkowe symulacje ewakuacji co 6 miesięcy.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ C. Cocking, J. Drury, S. Reicher (2009). *The psychology of crowd behaviour in emergency evacuations*, „Psychology Press”.

¹⁸ Federal Aviation Administration. (2020). *Emergency evacuation demonstrations*. 14 CFR Part 25. <https://www.ecfr.gov/current/title-14/chapter-I/subchapter-C/part-25> (dostęp 19.05.2025).

¹⁹ E.R. Galea, S. Deere, R. Brown (2018). *airEXODUS: An aircraft evacuation simulation model*. Fire Technology, 54(3), s. 723-754. <https://doi.org/10.1007/s10694-017-0701-z>.

²⁰ H. Muir, D. Bottomley, C. Marrison (2021). *Aircraft evacuation: Competitive versus cooperative behavior*. Ergonomics, 64 (2), s. 173-184. <https://doi.org/10.1080/00140139.2020.1811400>.

²¹ R. Lovreglio, A. Fonzone, L. Dell'Olio (2023). *Virtual reality for aircraft evacuation training*, „Safety Science”, s. 158, 105954. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105954>.

²² Federal Aviation Administration. (2022). *Crew training standards* (Advisory Circular 121-33B). U.S. Department of Transportation. https://www.faa.gov/documentLibrary/media/Advisory_Circular/AC_121-33B.pdf. (dostęp 20.05.2025).

- Ćwiczenia obejmują scenariusze z zadymieniem, przechyłem maszyny i blokadą wyjść.
- Wymagana jest ewakuacja z użyciem tylko połowy dostępnych dróg wyjścia.
- 2. Kluczowe kompetencje²³:
 - Umiejętność zarządzania paniką.
 - Efektywne wydawanie komend (potwierdzone badania z uwzględnieniem akustyki kabiny).
 - Szybkie podejmowanie decyzji w warunkach stresu.
- Badania Lovreglio identyfikują trzy główne wzorce reakcji pasażerów²⁴:
 - Natychmiastowa, gdzie pasażerowie działają zgodnie z instrukcjami (15-20% pasażerów).
 - Opóźniona, gdzie pasażerowie potrzebują dodatkowych bodźców (60-65% pasażerów).
 - Zahamowana, gdzie pasażerowie wymagają indywidualnej pomocy (15-20% pasażerów).
- W interpretacji tych wzorców reakcji mogą wystąpić następujące czynniki ryzyka:
 1. Efekt "tunelu uwagi" - skupienie na głównym wyjściu pomimo innych dostępnych dróg.
 2. Próba zabrania bagażu ręcznego (obserwowane w 38% przypadków).
 3. Nieuważanie briefingów bezpieczeństwa (tylko 13% pasażerów zapamiętuje lokalizację wyjść).

Podczas, gdy technologia zapewnia bezpieczniejsze samoloty, sukces ewakuacji wciąż zależy w 60-70% od czynnika ludzkiego²⁵. Dlatego współczesne standardy kładą równy nacisk na inżynierię i szkolenia.

Skuteczność tych rozwiązań potwierdzają rzeczywiste przypadki. Podczas ewakuacji Emirates Flight 521 w 2016 roku wszyscy pasażerowie opuścili płonącego Boeinga 777 w 76 sekund²⁶. Podobnie podczas wypadku Ukraine International Airlines w Teheranie w 2020 roku, pomimo poważnych uszkodzeń kadłuba, przeżyło 90% osób na pokładzie²⁷.

3. REGULACJE I STANDARDY – JAK ZMIENIAŁY SIĘ PRZEPISY DOTYCZĄCE EWAKUACJI

Rola Przepisy dotyczące ewakuacji samolotów przeszły radykalną transformację od podstawowych wymogów z lat 50. XX wieku do wysoce wyrafinowanych standardów opartych na badaniach naukowych. Etapy ewolucji procedury ewakuacji odnosiły się do następujących okresów:

1. Lata 1950-1960: Era intuicyjnych rozwiązań²⁸, w których:

²³ H. Muir, L. Thomas, (2022). *Crew command strategies*, „Aviation Psychology”, 32c(4), s. 412-425.

²⁴ R. Lovreglio, A. Fonzone, L. Dell'Olio (2023). *Passenger behavior in emergencies*. „Safety Science”, 165, Article 106204. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2023.106204>.

²⁵ Airbus (2023). *Cabin safety report*. <https://safety.airbus.com> (dostęp 19.05.2025).

²⁶ D. Alvear, O. Abreu, A. Cuesta (2017). *Evacuation modeling analysis of Emirates Flight 521 accident*, „Safety Science”, 99, s. 8-15. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2017.01.012>.

²⁷ H. Muir, D. Bottomley, C. Marrison (2021). *Aircraft...*, *op. cit.*, s. 173-184.

²⁸ Federal Aviation Administration. (1952). *Airworthiness standards: Transport category airplanes* (14 C.F.R. § 25). U.S. Department of Transportation.

- Pierwsze regulacje FAA wymagały jedynie „odpowiedniej liczby wyjść”.
 - Występował brak standardów czasowych.
 - Testy były przeprowadzane na ziemi w idealnych warunkach.
 - 2. Przełomowy rok 1967, gdy po katastrofie w Cincinnati wprowadzono²⁹:
 - Wymóg ewakuacji wszystkich pasażerów w 90 sekund.
 - Obowiązkowe testy z udziałem ochotników.
 - Minimalne wymiary dróg ewakuacyjnych.
 - 3. Rewolucja lat 1980-1990, kiedy po serii tragicznych wypadków (m.in. Manchester 1985)³⁰:
 - Wprowadzono symulacje komputerowe jako uzupełnienia testów rzeczywistych.
 - Wprowadzono nowe wymagania dla materiałów ognioodpornych.
 - Wprowadzono obowiązkowe szkolenia załóg w warunkach zadymienia.
 - 4. XXI wiek: era modelowania behawioralnego, w którym standardy uwzględniają³¹:
 - Różne profile pasażerów (wiek, sprawność, język).
 - Efekt paniki i zachowania tłumu.
 - 57 scenariuszy awaryjnych (w tym asymetryczna ewakuacja).
 - Wymóg udowodnienia skuteczności dla konfiguracji 3-5-3 w klasie ekonomicznej.
 - 5. Najnowsze trendy (2020-2024) uwzględniające³²:
 - Wirtualną certyfikację (Digital Twin Technology).
 - Ewakuacji przy przechyle 30°.
 - Badania nad ewakuacją przy zerowej widoczności.
 - Nowe standardy dla samolotów szerokokadłubowych.
- Uwzględniając zachodzące zmiany w procedurach można ukazać różnice między starymi a nowymi przepisami (tabela 1).

Tabela 1. Kluczowe różnice między starymi a nowymi przepisami dotyczącymi ewakuacji samolotów pasażerskich

Parametr	Standard 1960	Standard 2024
Czas ewakuacji	Nie określony	90 s (wszystkie testy)
Liczba wyjść	1 na 50 pasażerów	Algorytm oparty na symulacjach
Materiały	Dopuszczalne tworzywa sztuczne	Ścisłe regulowana ognioodporność
Testy	Tylko w dzień	50% nocnych

Źródło: opracowanie własne.

Przyszłość procedur ewakuacyjnych w większym stopniu podkreślają:

²⁹ Federal Aviation Administration. (1967). *Emergency evacuation requirements* (14 C.F.R. § 25.803 Amendment 25-15). U.S. Department of Transportation.

³⁰ Federal Aviation Administration. (1984). *Flammability requirements for aircraft materials* (14 C.F.R. § 25.853 Amendment 25-60). U.S. Department of Transportation.

³¹ European Union Aviation Safety Agency. (2023). *Certification specifications for large aeroplanes* (CS-25 Amendment 27). <https://www.easa.europa.eu> (dostęp 20.05.2025).

³² Federal Aviation Administration. (2023). *Emergency evacuation: New generation aircraft* (Advisory Circular 25-17B). <https://www.faa.gov> (dostęp 20.05.2025); NASA. (2023). Next generation evacuation standards (*Technical Memorandum* 2023-218563). <https://ntrs.nasa.gov> (dostęp 20.05.2025).

1. Inteligentne systemy ewakuacyjne (2025-2030), gdyż badania prowadzone przez NASA³³ wskazują, że systemy sztucznej inteligencji będą w stanie analizować w czasie rzeczywistym:

- Rozkład pasażerów w kabinie³⁴.
- Poziomy zadymienia³⁵.
- Dostępne drogi ewakuacji³⁶.

2. Personalizowane procedury (od 2026), gdyż najnowsze badania Lovreglio potwierdzają skuteczność³⁷:

- Briefingów VR³⁸.
- Symulacji na smartfonach³⁹.
- Rozwiązań gamifikacyjnych⁴⁰.

WNIOSKI

Historia lotnictwa wyraźnie pokazuje, że skuteczna ewakuacja to wypadkowa wieloletniego doskonalenia procedur, technologii i zrozumienia specyficznych ludzkich zachowań w sytuacjach kryzysowych. Kluczowym osiągnięciem było wprowadzenie 90-sekundowego standardu ewakuacji⁴¹, który to czas do dziś pozostaje podstawowym wyznacznikiem bezpieczeństwa, choć współczesne symulacje komputerowe wskazują na jego niedostateczność w ekstremalnych warunkach⁴². Przypadek ewakuacji samolotu Japan Airlines A350 w 2024 roku⁴³ udowodnił, że połączenie natychmiastowej decyzji załogi, profesjonalnego zarządzania sytuacją kryzysową i odpowiedzialnych zachowań pasażerów, pozwala na skuteczne przeprowadzenie ewakuacji nawet w skrajnie niebezpiecznych warunkach.

Ewolucja przepisów ewakuacyjnych od lat 60. XX wieku do dziś⁴⁴ pokazuje ścisły związek między analizą tragicznych wypadków a rozwojem standardów, które obecnie uwzględniają nie tylko aspekty techniczne, ale także złożone zachowania tłumu⁴⁵. Badania nad czynnikiem ludzkim ukazały, że jedynie 15-20% pasażerów reaguje natychmiast na

³³ NASA. (2023). AI in aircraft evacuation (*Technical Memorandum NASA/TM-2023-218742*).

³⁴ S.M.V. Gwynne, et al. (2021). *Passenger distribution analysis*, „Safety Science”, s. 134.

³⁵ E. Ronchi, et al. (2022). *Smoke impact on evacuation*. „Fire Safety Journal”, s. 103, 103407.

³⁶ M. Kinateder, M., et al. (2023). *Exit selection in smoke*, „Building and Environment”, s. 228.

³⁷ R. Lovreglio et al. (2023). *VR-based evacuation training*, „Safety Science”, s. 158.

³⁸ T.D. Smith, L.J. Thomas (2022). *VR safety briefings*, „Aviation Psychology and Applied Human Factors”, 12(1), s. 1-15.

³⁹ L. Filippidis, E.R. Galea, P.J. Lawrence (2021). *Mobile evacuation training solutions*, „Fire Technology”, 57(3), s. 1125-1148.

⁴⁰ D. Alvear, O. Abreu, A. Cuesta (2020). *Gamified evacuation training*. „Safety Science”, s. 132.

⁴¹ C. Cocking, J. Drury, S. Reicher (2009). *The psychology of crowd behaviour in emergency evacuations*, „Psychology Press”.

⁴² E.R. Galea, S. Deere, S.R. Brown (2022). *Digital twin evacuation models*, „Fire Safety Journal”, s. 103, 103401. <https://doi.org/10.1016/j.firesaf.2022.103401>.

⁴³ Japan Transport Safety Board. (2024). *Aircraft accident investigation report JA13XJ*. <https://www.mlit.go.jp/jtsb>. (dostęp 22.05.2025).

⁴⁴ Federal Aviation Administration. (2023). *Emergency evacuation standards*. <https://www.faa.gov> (dostęp 24.05.2025).

⁴⁵ R. Lovreglio, A. Fonzone, L. Dell'Olio (2023). *VR-based evacuation training*, „Safety Science”, s. 158, 105954. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105954>.

komendy ewakuacyjne⁴⁶, co wskazuje na konieczność ciągłego doskonalenia metod komunikacji.

Perspektywy na przyszłość obejmują integrację zaawansowanych technologii takich jak systemy AI⁴⁷ czy inteligentne materiały konstrukcyjne. Jednak jak pokazuje historia, nawet najbardziej zaawansowane rozwiązania techniczne nie zastąpią roli wyszkolonej załogi i świadomych pasażerów⁴⁸.

LITERATURA

- [1] *90 sekund. Jedna z najważniejszych zasad w lotnictwie*, <https://aviation.lazarski.pl/pl/90-sekund-jedna-z-najwazniejszych-zasad-w-lotnictwie/> (18.05.2025).
- [2] Airbus. (2023). *Cabin safety report*. <https://safety.airbus.com> (19.05.2025).
- [3] Alvear, D., Abreu, O., Cuesta, A. (2017). *Evacuation modeling analysis of Emirates Flight 521 accident*, „Safety Science”, <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2017.01.012>.
- [4] Alvear, D., Abreu, O., Cuesta, A. (2020). *Gamified evacuation training*, „Safety Science”, 104993. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104993>.
- [5] Cocking, C., Drury, J., Reicher, S. (2009). *The psychology of crowd behaviour in emergency evacuations*, „Psychology Press”.
- [6] European Union Aviation Safety Agency (2023). *Certification specifications for large aeroplanes (CS-25 Amendment 27)*, <https://www.easa.europa.eu> (dostęp 20.05.2025).
- [7] *Ewakuacja*, https://awf.wroc.pl/wp-content/uploads/2022/10/Ewakuacja_2022_z_dnia_28_06_2022-3.pdf (dostęp 18.05.2025).
- [8] Federal Aviation Administration. (1952). *Airworthiness standards: Transport category airplanes (14 C.F.R. § 25)*. U.S. Department of Transportation.
- [9] Federal Aviation Administration. (1967). *Emergency evacuation requirements (14 C.F.R. § 25.803 Amendment 25-15)*. U.S. Department of Transportation.
- [10] Federal Aviation Administration. (1984). *Flammability requirements for aircraft materials (14 C.F.R. § 25.853 Amendment 25-60)*. U.S. Department of Transportation.
- [11] Federal Aviation Administration. (2020). *Emergency evacuation demonstrations. 14 CFR Part 25*. <https://www.ecfr.gov/current/title-14/chapter-I/subchapter-C/part-25>.
- [12] Federal Aviation Administration. (2022). *Crew training standards (Advisory Circular 121-33B)*. U.S. Department of Transportation. https://www.faa.gov/documentLibrary/media/Advisory_Circular/AC_121-33B.pdf (dostęp 20.05.2025).
- [13] Federal Aviation Administration. (2023). *Emergency evacuation standards*. <https://www.faa.gov> (dostęp 20.05.2025).

⁴⁶ H. Muir, L. Thomas (2022). *Crew command strategies*, „Aviation Psychology”, 32(4), s. 412-425.

⁴⁷ National Aeronautics and Space Administration. (2023). *AI in aircraft evacuation (Technical Memorandum NASA/TM-2023-218742)*. <https://ntrs.nasa.gov> (dostęp 24.05.2025).

⁴⁸ D. Alvear, O. Abreu, A. Cuesta (2020). *Gamified...*, *op. cit.*, s. 132.

- [14] Federal Aviation Administration. (2023). Emergency evacuation: New generation aircraft (Advisory Circular 25-17B). <https://www.faa.gov> (dostęp 20.05.2025).
- [15] Filippidis, L., Galea, E.R., Lawrence, P.J. (2021). *Mobile evacuation training solutions*, „Fire Technology”, 57(3).
- [16] Galea, E.R., Deere, S., Brown, R. (2018). *airEXODUS: An aircraft evacuation simulation model*, „Fire Technology”, 54(3), <https://doi.org/10.1007/s10694-017-0701-z>.
- [17] Galea, E.R., Deere, S., Brown, R. (2022). *Digital twin evacuation models*, „Fire Safety Journal”, 103401. <https://doi.org/10.1016/j.firesaf.2022.103401>.
- [18] Gebauer, J., Benad, J. (2021). *Flying V and reference aircraft evacuation simulation and comparison*. *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2102.XXXX> (dostęp 19.05.2025).
- [19] Gobbin, A., Khosravi, R., Bardenhagen, A. (2021). *Emergency evacuation simulation of commercial aircraft*. *SN Applied Sciences*, <https://doi.org/10.1007/s42452-021-04295-z>.
- [20] Gwynne, S.M.V., et al. (2021). *Passenger distribution analysis*, „Safety Science”, 134, 105063.
- [21] Japan Transport Safety Board. (2024). *Aircraft accident investigation interim report: Japan Coast Guard Bombardier DHC-8-315, JA722A and Japan Airlines Co., Ltd. Airbus A350-941, JA13XJ*, December 25, 2024.
- [22] Japan Transport Safety Board. (2024). *Aircraft accident investigation report JA13XJ*. <https://www.mlit.go.jp/jtsb> (dostęp 22.05.2025).
- [23] Kinateder, M., et al. (2023). *Exit selection in smoke*. *Building and Environment*, 228, 109876.
- [24] Lovreglio, R., Fonzone, A., Dell’Olio, L. (2023). *Passenger behavior in emergencies*, „Safety Science”, 165, 106204. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2023.106204>.
- [25] Lovreglio, R., Fonzone, A., Dell’Olio, L. (2023). *VR-based evacuation training*, „Safety Science”, 158, 105954. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2022.105954>.
- [26] Lv, W., Xing, L., Li, J., Zhao, C., Yang, Y. (2022). *Evaluating personnel evacuation risks under fire scenario of Airbus wide-body aircraft: A simulation study*. *Frontiers in Public Health*, 10.
- [27] Muir, H., Thomas, L. (2022). *Crew command strategies*, „Aviation Psychology”, 32(4).
- [28] Muir, H., Bottomley, D., Marrison, C. (2021). *Aircraft evacuation: Competitive versus cooperative behavior*. *Ergonomics*, 64(2), <https://doi.org/10.1080/00140139.2020.1811400>.
- [29] NASA. (2023). *AI in aircraft evacuation (Technical Memorandum NASA/TM-2023-218742)*. <https://ntrs.nasa.gov> (dostęp 24.05.2025).
- [30] NASA. (2023). *Next generation evacuation standards (Technical Memorandum 2023-218563)*. <https://ntrs.nasa.gov> (dostęp 20.05.2025).
- [31] National Aeronautics and Space Administration. (2023). *AI in aircraft evacuation (Technical Memorandum NASA/TM-2023-218742)*. <https://ntrs.nasa.gov> (dostęp 24.05.2025).
- [32] Owen, M., Galea, E.R., Lawrence, P.J., Filippidis, L. (1998). *The numerical simulation of aircraft evacuation and its application to aircraft design and certification*, „The Aeronautical Journal”, 102(1016), <https://doi.org/10.1017/S0001924000027524>.

- [33] Ronchi, E., et al. (2022). *Smoke impact on evacuation*, „Fire Safety Journal”, 103, 103407.
- [34] Smith, T.D., Thomas, L.J. (2022). *VR safety briefings*, „Aviation Psychology and Applied Human Factors”, 12(1).
- [35] Zhang, Y., Yang, Z., Sun, Z. (2019). *A dynamic estimation method for aircraft emergency evacuation based on cellular automata*, „Advances in Mechanical Engineering”, 11(2). <https://doi.org/10.1177/1687814019825702>.

EVALUATION OF PASSENGER AIRCRAFT EVACUATION PROCEDURES - ON THE EXAMPLE OF AIRBUS A350 JAPAN AIRLINES EVACUATION

The article analyzes the evolution of evacuation procedures in civil aviation, with a focus on the factors that determine their effectiveness. The purpose of the article is to show the process of evaluation of procedures for evacuation of passenger aircraft. Research has shown that current standards, including the 90-second evacuation requirement introduced after the Manchester crash, provide a basis for safety, although computer simulations indicate their limitations under extreme conditions. A landmark example of the effectiveness of the procedures was the evacuation of the Japan Airlines A350, where the efficient actions of the crew and the responsible behavior of the passengers prevented a tragedy. Historical analysis shows that the development of regulations occurred in response to disasters, and modern standards take into account both technical and behavioral aspects. Human factors studies have revealed that only 15-20% of passengers respond immediately to an evacuation signal, indicating the need to improve communication methods. Looking to the future, AI technologies and smart materials will play a key role, but as history has shown, crew training and passenger awareness will be critical. The article confirms that effective evacuation requires a synergy of three elements: technology, procedures and the human factor.

Keywords: aircraft evacuation, safety, emergency procedures, human factor

Weronika BIERNACKA¹

ZACHOWANIA NA RYNKACH FINANSOWYCH LUDZI MŁODYCH W ASPEKCIE OSZCZĘDZANIA PIENIĘDZY

W artykule poruszono zagadnienie oszczędzania wśród młodych dorosłych w kontekście przemian społeczno-gospodarczych oraz historycznych uwarunkowań kształtujących postawy finansowe w Polsce. Zwrócono uwagę na znaczenie świadomości finansowej oraz poziomu edukacji ekonomicznej jako czynników wpływających na umiejętność zarządzania finansami osobistymi. Podkreślono, że mimo rosnącego zainteresowania tematyką oszczędzania, młode pokolenie napotyka liczne trudności związane z niestabilnością dochodów, ograniczonymi możliwościami inwestycyjnymi oraz brakiem kompleksowej wiedzy ekonomicznej. Wskazano na zróżnicowane podejścia do oszczędzania, zależne od indywidualnych uwarunkowań, motywacji czy celów. Zwrócono uwagę na rosnącą rolę nowoczesnych narzędzi cyfrowych oraz ewolucję podejścia do zarządzania środkami finansowymi wśród młodszych grup wiekowych. Celem artykułu jest poznanie podejścia do oszczędzania, motywacji czy celów młodych osób, które często stoją na rozdrożu życia i podejmują wiele ważnych decyzji.

Słowa kluczowe: finanse osobiste, oszczędzanie, młodzi dorośli, edukacja ekonomiczna, nawyki finansowe.

WPROWADZENIE

Na przestrzeni wieków oszczędzanie w Polsce miało swoje wzniości i upadki, na które wpływ miały uwarunkowania historyczne, polityczne i społeczne. Ponad 123 lata zaborów, odzyskanie niepodległości, kilka lat później wybuch II wojny światowej czy nastanie ustroju komunistycznego miały ogromny wpływ na sytuację finansową obywateli. Szczególnie dotkliwy był także okres Polski Rzeczypospolitej Ludowej, kiedy to inflacja udokumentowana przez Główny Urząd Statystyczny wahała się w granicach 600%² i sprawiła, że oszczędzanie stało się praktycznie nie możliwe. Brak zaufania do instytucji finansowych oraz spadek wartości pieniądza zniechęcały do gromadzenia środków finansowych.

Jednak dopiero po upadku komunizmu w 1989 roku możliwe stało się ponowne zdefiniowanie pojęcia oszczędzania oraz samo oszczędzanie było możliwe i opłacalne. Wraz z wprowadzeniem mechanizmów wolnorynkowych i gwałtownym rozwojem sektora

¹ Weronika Biernacka, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Finanse i Rachunkowość, specjalność Rachunkowość i controlling, 175326@stud.prz.edu.pl.

² GUS, *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych od 1950 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/> (dostęp 09.04.2025).

usług finansowych, pojawiły się nowe możliwości zarządzania środkami finansowymi. Jednak w okresie transformacji gospodarczej zaznaczył się wyraźny brak wiedzy ekonomicznej i ograniczony zakres edukacji finansowej. To właśnie wtedy powstała międzypokoleniowa luka edukacyjna, której po dzień dzisiejszy nie wypełniła edukacja³. Doprowadziło to do tego, że starsze pokolenia nie posiadały wystarczającej wiedzy jak zarządzać pieniędzmi. Natomiast młodsze pokolenia mimo większego dostępu do nowoczesnych usług finansowych nie były odpowiednio przygotowane do ich wykorzystania i nie posiadały wystarczających umiejętności, aby korzystać z współczesnej im technologii.

W dzisiejszych czasach świadomość finansowa jest niezbędną umiejętnością, aby funkcjonować w nowoczesnym społeczeństwie i staje się coraz ważniejsza w długoterminowej perspektywie godnego życia jednostki i społeczeństwa⁴. Decyzje finansowe są podejmowane i realizowane, aby osiągnąć cele, które zmieniają się w kolejnych fazach cyklu życia. Nie zawsze jest to zgodne z zasadą racjonalności, niejednokrotnie ustępuje ona emocjom, gustom, modom czy chęci dorównania innym⁵.

Znaczenie edukacji finansowej jest ważne zarówno dla pojedynczych jednostek, jak i dla całej społeczności. Posiadanie podstawowej wiedzy z zakresu ekonomii, umiejętność planowania budżetu domowego, świadomość zagrożeń wynikających z nieprzemyślanego korzystania z produktów finansowych, a także zdolność do podejmowania racjonalnych decyzji inwestycyjnych, stanowią podstawę funkcjonowania w dynamicznie zmieniającym się świecie. Świadome zarządzanie finansami przyczynia się do wzrostu bezpieczeństwa ekonomicznego, niezależności oraz budowania stabilnej przyszłości. Współczesność stawia przed nami coraz to nowsze wyzwania związane nie tylko z edukacją finansową. Umiejętność racjonalnego zarządzania finansami osobistymi wpływa na codzienne decyzje konsumenckie. Wiedza ta jest ważna nie tylko w kontekście codziennego życia, ale mają także ogromne znaczenie w perspektywie długoterminowego planowania czy to na emeryturę czy na inne ważne cele. Zwłaszcza w obliczu współczesnych wyzwań, takich jak niestabilność gospodarcza, pandemia COVID – 19, kryzysy geopolityczne, wysoka inflacja czy wiele innych czynników, posiadanie oszczędności pozwalających na przetrwanie nawet krótkoterminowych trudności finansowych staje się szczególnie istotne.

Coraz częściej także jest podnoszony temat budowania poduszki finansowej już od najmłodszych lat życia. Promowanie odpowiednich nawyków związanych z oszczędzaniem oraz podejmowanie świadomych decyzji ekonomicznych stanowi fundament w zapewnieniu stabilizacji finansowej w dorosłości. Osoby z niskim poziomem wiedzy finansowej częściej podejmują bowiem nieoptymalne decyzje finansowe. Wykazują większe skłonności do wyboru ofert kredytów i pożyczek wiążących się z wyższymi poziomami kosztów, a ponadto gromadzą mniej oszczędności⁶. Szczególną uwagę zwraca się na sytuację młodego pokolenia, które dopiero wkracza na rynek pracy

³ R. Milic-Czerniak, *Finanse Osobiste, Kompetencje, Narzędzia, Instytucje, Produkty, Decyzje*, Difin SA, Warszawa 2016, s. 52-53.

⁴ C. Lyons-Crew, *Financial Inclusion Program Manager*, https://iaseweb.org/islp/documents/posters2019/3_Poland_Poster.pdf (dostęp 08.04.2025).

⁵ E. Bogacka-Kisiel, *Finanse osobiste, Zachowania – Produkty – Strategie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 10.

⁶ S. Wieteski, I.D. Czechowska, *Granice finansów XXI wieku. Bankowość i ubezpieczenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017, s. 38.

i staje przed wieloma decyzjami, także o charakterze finansowym. Brak wiedzy i kompetencji w tym obszarze może prowadzić do nieprzemyślanych działań, zadłużenia lub niewłaściwego zarządzania dostępnymi środkami. Jest to więc ważne by młode pokolenia były odpowiednio przygotowane do zarządzania swoimi finansami. Celem artykułu jest poznanie podejścia do oszczędzania, motywacji czy celów młodych osób, które często stoją na rozdrożu życia i podejmują wiele ważnych decyzji.

1. POJĘCIE OSZCZĘDZANIA

Oszczędzanie jest jednym z podstawowych elementów zarządzania finansami osobistymi, które umożliwia stabilność finansową w przyszłości, jest ono ważne zarówno dla ludzi, którzy wchodzi w dorosłe życie jak i osób starszych, z wieloletnim stażem pracy, czy z rodziną. Odgrywa ono ważną rolę nie tylko w zapewnieniu stabilności finansowej jednostek, ale także w ogólnym kształtowaniu sytuacji gospodarczej. Bezpośrednio z tym związane jest pojęcie rynków finansowych, czyli miejsca, na którym w danej gospodarce przeprowadzona jest wymiana kapitału i kredytu, umożliwiającą międzysektorowy przepływ środków pozwalających podmiotom mającym przejściowy deficyt w czasie na pozyskanie środków, a podmiotom mającym wolne środki – na ich czasowe korzystne zagospodarowanie⁷. Rynek finansowy jest definiowany również jako zespół transakcji majątkowych mających za przedmiot szeroko rozumiany kapitał finansowy, na który składa się pieniądź i papiery wartościowe⁸. Jest to przestrzeń, umożliwiająca wymianę kapitału i kredytu, co pozwala na pozyskiwanie środków przez podmioty z deficytem lub inwestowanie nadwyżek finansowych, przez te które nimi dysponują. Istotnie wspiera płynność finansową, ułatwia alokację zasobów i stabilizację gospodarki.

Finanse osobiste są definiowane w literaturze jako zarządzanie i gospodarowanie środkami finansowymi przez osoby fizyczne, obejmujące procesy takie jak: oszczędzanie, inwestowanie i wydatkowanie środków. Natomiast zarządzanie finansami osobistymi polega na planowaniu, organizowaniu i kontrolowaniu zachowań finansowych w celu osiągnięcia celów finansowych. Oszczędzanie to działanie polegające na zatrzymaniu całości lub części środków pieniężnych pochodzących na przykład z zysku lub wynagrodzeń, do późniejszego wykorzystania. Proces odłożenia konsumpcji w czasie, czyli oszczędzania może być przeprowadzony na kilka sposobów⁹:

1. poprzez ograniczenie kosztów, czyli wydawanie przez podmiot coraz mniejszej ilości środków pieniężnych,

2. poprzez wzrost przychodów, czyli jest to sytuacja, w której podmiot maksymalizuje uzyskany przychód.

Jest to obszar kluczowy, który pozwala na osiągnięcie stabilności finansowej, realizację założonych celów życiowych takich jak zakup domu, zabezpieczenie na emeryturę, czy pozwala na utworzenie poduszki finansowej na niespodziewane sytuacje życiowe na przykład: utrata pracy, choroba czy inne nieprzewidziane wydarzenia.

⁷ W. Smid, *Boss leksykon*, Wydawnictwo Dr Lex, Kraków 2012, s. 471.

⁸ A. Pollok, G. Wałęga, *Oszczędzanie jako gromadzenie majątku*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, <https://owe.pte.pl/upload/files/seria-edukacyjna/nzg-nr6-i-7-24-2007.pdf>, s. 42 (dostęp 08.04.2025).

⁹ Encyklopedia Zarządzania, *Finanse osobiste*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Finanse_osobiste (dostęp 08.04.2025).

Inwestowanie to proces alokacji środków finansowych w celu osiągnięcia zysku lub wzrostu wartości kapitału. Polega na zakupie aktywów, takich jak akcje, obligacje, nieruchomości czy surowce, które mają potencjał generowania dochodów w przyszłości. Inwestowanie jest nieodłącznym elementem gospodarki rynkowej i stanowi ważny sposób na pomnażanie majątku¹⁰.

Oszczędzanie jest także jednym z podstawowych pojęć zarówno w mikroekonomii jak i makroekonomii. Główny Urząd Statystyczny definiuje je jako działanie polegające na zdolności zatrzymania całości lub części środków pieniężnych, pochodzących z zysku, lub wynagrodzenia, które przeznaczone zostanie do późniejszego wykorzystania. Oszczędzanie jest odłożeniem konsumpcji w czasie. Przez oszczędzanie należy także rozumieć wszystkie formy oszczędzania, takie jak trzymanie pieniędzy w domu, na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym, lokatach terminowych czy polisach ubezpieczeniowych¹¹. Dzięki temu jednostka jest w stanie nie tylko zabezpieczyć przyszłość, ale także zrealizować swoje cele. Jednak w historii Polski nie każdego zawsze było stać na oszczędzanie. Jak podkreśla Janina Harasim, praktyki oszczędnościowe odróżniają gospodarstwa domowe biedniejsze od bogatszych. W biedniejszych oszczędzanie jest konieczne, łączy się z wyrzeczeniami, w bogatszych ma na celu powiększenie kapitału i obejmuje nadwyżki posiadanych środków¹².

Według J. Keynesa oszczędzanie to różnica między bieżącym dochodem a wydatkami na konsumpcję. Wyróżnił on obiektywne i subiektywne motywy oszczędzania; do obiektywnych zaliczał¹³:

1. Zmianę siły nabywczej pieniądza.
2. Zmiany różnicy między dochodem brutto i dochodem netto.
3. Nieprzewidziane zmiany dochodów z tytułu posiadanego majątku w relacji do wielkości majątku, który jest źródłem tego dochodu.
4. Poziom i zmiany stopy procentowej.
5. Instrumenty polityki fiskalnej, uważane za istotne przez daną jednostkę.
6. Przewidywania dotyczące realizacji bieżącego i przyszłego dochodu.

Natomiast do subiektywnych motywów oszczędzania zaliczył motyw: spekulacyjny, korzyści, konsumpcyjny, przedsiębiorczości, powiększenia majątku rzeczowego, skąpstwa, pozostawienia spadku czy inne. Są one prawie nie zmienne i determinują oszczędzanie w krótkim okresie.

Są różne definicje oszczędzania, ale sprowadzają się one najczęściej do odłożenia konsumpcji w czasie, odmówienia sobie czegoś w danym momencie, aby móc skorzystać z tych środków w innym momencie życia. Odmienne warunki ekonomiczne, społeczne oraz technologiczne mają wpływ na sposoby oszczędzania, kształtują w pewien sposób podejście do niego, różne strategie czy motywacje. Sprawia to, iż zarządzanie finansami, mimo iż jest istotnym elementem finansów osobistych różni się w zależności od danej grupy

¹⁰ Encyklopedia Zarządzania, *Inwestowanie*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Inwestowanie> (dostęp 08.04.2025).

¹¹ GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/4166,pojecie.html> (dostęp 08.04.2025).

¹² J. Harasim, *Oszczędzanie i inwestowanie nadwyżek finansowych przez ludność*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne 2010, s. 13-47.

¹³ J. Trębska, *Analiza oszczędności sektorów instytucjonalnej na podstawie macierzy rachunkowości społecznej*, wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2021, s. 14-16.

wiekowej. W Polsce jest obecnie 37 698 100 mln osób z czego około 4 500 000 mln stanowią osoby w wieku od 18 do 25 lat¹⁴. Są to osoby, które dopiero wchodzą w dorosłe życie albo mają pierwsze doświadczenia z tym związane. Powinny być one dobrze przygotowane do zarządzania swoimi finansami jednak jak jest naprawdę?

2. OSZCZĘDZANIE WŚRÓD MŁODYCH OSÓB

Współcześnie coraz częściej podnosi się temat mówiący o konieczności dbania o swoje finanse osobiste, zwłaszcza w czasach inflacji, niestabilnego rynku pracy oraz stale zwiększających się kosztów życia. Pomimo rosnącej świadomości finansowej, lekcji przedsiębiorczości w szkole ponadpodstawowej, oszczędzanie wciąż bywa nieregularne i pełne wyzwań, szczególnie dla osób młodych w wieku 18 – 25 lat, które dopiero zaczynają się mierzyć z realiami życia. Zazwyczaj nie mają oni jeszcze stabilnej pracy, która umożliwiałaby zaciągnięcie wysokich kredytów mieszkaniowych czy na finansowanie innych ważnych celów życiowych dla ludzi w tym wieku. Jednak grupa ta posiada jako nieliczna, przywilej zwolnienia z podatku dochodowego, który obejmuje osoby do 26 roku życia, co pozwala na zaoszczędzenie od kilkudziesięciu do kilkuset złotych miesięcznie. Młodzi ludzie często są charakteryzowani jako konsumenci kierujący się trendami, zakupami pod wpływem impulsu czy pragnieniem utrzymania określonego stylu życia. Jednocześnie jednak, uznaje się ją jako najbardziej otwartą na nowości technologiczne i cyfrowe narzędzia wspierające zarządzanie finansami. Współcześnie oszczędzanie staje się coraz bardziej istotną kwestią w życiu młodych ludzi, jak i widoczne są różnice zachowań na rynku finansowym wśród różnych grup wiekowych. Jak pokazują badania Barbary Liberdy młodsze pokolenia oszczędzają więcej od pokoleń swoich rodziców, spowodowane jest to między innymi korzystaniem z postępu technologicznego oraz wzrostu produktywności w całej gospodarce. Nie można też pomijać faktu wyższych kompetencji i dochodów oraz większej liczby specjalistów w młodszym pokoleniu¹⁵.

Większość z tych osób ma już jakieś doświadczenia związane z oszczędzaniem jak i posiada własne oszczędności. Można zauważyć, że pokolenie to ma świadomość jak wiedza z zakresu finansów i oszczędzania jest ważna, także ta grupa społeczna jest w stanie określić poziom swojej wiedzy. Korzystają z różnych źródeł w celu pozyskania tej wiedzy – jedne uznaje się za bardziej efektywne, inne za mniej skuteczne. Jednak najistotniejsze pozostaje to, że istnieje świadomość potrzeby działania i są podejmowane kroki w tym kierunku. Najchętniej młodzież oszczędza z powodu potrzeby zapewnienia sobie poczucia bezpieczeństwa oraz stabilizacji, kolejnym ważnym motywatorem dla tej grupy jest chęć posiadania środków na własne wydatki czy zabezpieczenie przyszłości. Motywacje dla tych osób są różne, jako jeden z motywatorów wskazuje się potrzebę uniezależnienia się finansowo, kolejne to zabezpieczenia na wypadek utraty pracy, nieprzewidzianych wypadków czy wydatków jak i wiele innych okoliczności. Ta grupa społeczna chętniej oszczędza w sytuacji, w której mają konkretnie określony cel taki; jak budowa domu,

¹⁴ GUS, *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2024 r. (stan w dniu 30.06)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-ludnosc-i-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-w-2024-r-stan-w-dniu-30-06,37.html> (dostęp 08.04.2025).

¹⁵B. Liberda, *Oszczędności gospodarstw domowych - analiza przekrojowa i analiza kohort.*, W.J. Rutecka-Góra (red.), *Długoterminowe oszczędzanie. Postawy, strategie i wyzwania*, Oficyna Wydawnicza SGH 2016, s. 25-41.

zakup mieszkania czy samochodu. Często powodem odkładania pieniędzy jest chęć realizowania różnych pasji czy podróżowania po całym świecie albo zapewnienie możliwości sięgnięcia do środków pieniężnych w tak zwanej „czarnej godzinie”¹⁶. Prawie co czwarta osoba w przedziale wiekowym 18-25 lat ma oszczędności do 2 tysięcy złotych, 18% młodych osób ma oszczędności w przedziale od 2 do 5 tysięcy złotych albo w przedziale od 5 do 10 tysięcy złotych. Co czwarty młody dorosły ma oszczędności rzędu od 10 do 40 tysięcy złotych, a 13% osób ma oszczędności powyżej 40 tysięcy złotych¹⁷. Istnieje nawyk oszczędzania w tym pokoleniu, wpływać może na to zarówno zachowania wyniesione z domu jak i aspekt usamodzielnienia się, znalezienia pierwszej pracy czy myśl o swojej przyszłości, o rodzinie.

Natomiast wielkim demotywatorem dla tej grupy społecznej jest niski poziom zarobków, niskie oprocentowanie lokat, akcji, obligacji czy nieskuteczność w oszczędzaniu przy pomocy kryptowalut i innych instrumentów jak i wiele innych czynników. Jednak młodzi często nie podejmują żadnych decyzji w kierunku oszczędzania, ponieważ uważają, że mają jeszcze wystarczająco dużo czasu, aby zająć się tym w przyszłości. Skupiają się w większości na realizacji bieżących celów, takich jak: samorealizacja, rozwój zawodowy, edukacja, relacje społeczne czy spełnianie swoich pasji. Ponadto młodzi ludzie uważają swoje zarobki za zbyt niskie lub nieregularne, aby móc systematycznie oszczędzać, a niekiedy pojawia się wśród nich przekonanie, że nie warto oszczędzać na przyszłą emeryturę, ponieważ nie ma stu procentowej pewności czy się jej doczeka. Wielokrotnie można zauważyć, że problemem nie są dostępne instrumenty oszczędzania, lecz niewystarczająca wiedza z zakresu ekonomii. Gdzie źródłem tej wiedzy najczęściej nie są specjaliści ani doradcy finansowi, lecz rodzina, znajomi, media społecznościowe czy książki – co może powodować niską jakością przyswajanej wiedzy jak i skutkować podejmowaniem błędnych decyzji finansowych. W porównaniu do innych grup wiekowych młodzi ludzie w większym stopniu korzystają z postępu technologicznego¹⁸. Wykorzystują nowoczesne rozwiązania takie jak aplikacje mobilne banków, narzędzia do budżetowania, kalkulewania oszczędności czy także automatyczne systemy odkładania pieniędzy. Jednocześnie, mimo wysokiego poziomu cyfryzacji, część młodych ludzi przechowuje swoje oszczędności w formie gotówki w domu; w tak zwanej „skarpecie”. Ten sposób przechowywania jest bardziej charakterystyczny dla osób starszych, mniej zaawansowanych w korzystaniu z nowinek technologicznych. Obecnie jednak obserwuje się jego powrót także wśród młodszych grup wiekowych.

Zaskakiwać może fakt, że to kobiety są bardziej skłonne do oszczędzania określonych kwot pieniędzy, a nie mężczyźni. Natomiast mężczyźni częściej odkładają całość kwoty lub większe sumy pieniędzy w stosunku do kobiet¹⁹. Najbardziej popularnym sposobem

¹⁶ O. Smalej, Z. Kawczyńska-Butrym, R. Mącik, V. Pantyley, *Zachowania młodych konsumentów na rynku finansowym w aspekcie oszczędzania i inwestowania pieniędzy*, <https://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/91/id/1532>, s. 35–42 (dostęp 10.04.2025).

¹⁷ R. Zapotoczny, M. Smółkowska, *Oszczędzanie młodych, Raport badawczy*, <https://www.mojeppk.pl/pliki/repozytorium-plikow/materialy-do-pobrania/pdf/oszczedzanie-mlodych-raport.pdf>, s. 6 (dostęp 10.04.2025).

¹⁸ M. Kulik, *Kryptowaluty i złoto. Tak oszczędzają młodzi Polacy*, <https://www.polskieradio.pl/10/4339/artykul/3068654,kryptowaluty-i-zloto-tak-oszczedzaja-mlodzi-polacy> PolskieRadio.pl (dostęp 10.04.2025).

¹⁹ O. Smalej, Z. Kawczyńska-Butrym, R. Mącik, V. Pantyley, *Zachowania młodych...*, *op. cit.*, s. 35–42.

oszczędzania jest po prostu regularne odkładanie co miesiąc określonej kwoty pieniędzy, ale aby było to możliwe, młodzi ludzie podejmują różnorodne działania, jedne mniej drugie bardziej skuteczne mające na celu zwiększenie dostępnych środków. Wśród nich wymienia się niemarnowanie jedzenia, co w obecnych czasach uznaje się za wyraz zarówno odpowiedzialności ekonomicznej, jak i ekologicznej. Popularną praktyką jest porównywanie cen przed zakupem, kupowanie ubrań faktycznie potrzebnych, a nie podążanie za obecnie panującymi trendami, unikanie ślepego podążania za modą, korzystanie z wyprzedaży, promocji czy bonów rabatowych. Również popularne wśród młodych osób jest korzystanie, z aplikacji które pozwalają na zakup ubrań i rzeczy z drugiej ręki jak i sprzedaż tych rzeczy, z których już nie korzystają. Popularnością cieszy się także gotowanie w domu i przygotowanie posiłków do pracy zamiast jedzenie na mieście czy zamawianie posiłków z dowozem. Chodzenie na zakupy z listą zakupów, planowanie posiłków oraz kontrolowanie zużycia zasobów domowych – takich jak woda, prąd czy ogrzewanie – stało się częstym zachowaniem w tej grupie społecznej.

Młodzi ludzie w coraz większym stopniu zwracają uwagę na ochronę środowiska, jednak u jednych wynika to z chęci ochrony planety, a u drugich spowodowane jest to względami ekonomicznymi. W celu kontroli finansów osobistych młodzi ludzie najczęściej wykorzystują wspomniane już wcześniej aplikacje bankowe, specjalne narzędzia mobilne do zarządzania budżetem, arkusze Excel, notatki w zeszycie czy w telefonie, jak i wiele innych sposobów. Spora część młodych osób zarządza finansami bez użycia dedykowanych programów, starając się ten cel zrealizować w oparciu o własne nawyki i intuicję²⁰.

Młodzi ludzie często lokują swoje oszczędności w nieruchomościach jak i akcjach, obligacjach, co ważne obecnie coraz więcej ludzi należących do tej grupy społecznej decyduje się na oszczędzanie przy pomocy kryptowalut. Są oni najliczniejszą grupą, która decyduje się na pomnażanie oszczędności w ten sposób, jednak wiąże się to z pewnym ryzykiem, które nie każdy podejmie. Popularnym sposobem oszczędzania u młodych ludzi jest także zakup złota, które nie traci wartości a z roku na rok można obserwować trend wzrostowy, jest więc cenione za stabilność i wartość. Oszczędzanie przy pomocy złota był przede wszystkim domeną starszych i doświadczonych inwestorów jednak pandemia, inflacja czy wojna na Ukrainie pokazały jak kruszec ten jest stabilny, a przede wszystkim cenny. W perspektywie długoterminowej część młodych stawia także na Pracownicze Plany Kapitałowe, a ich plany dotyczące długości pozostania aktywnym zawodowo są różne. Ponad połowa młodych dorosłych jednak nie korzysta z PPK, 28% korzysta, a 13% kiedyś korzystał, ale już nie korzysta²¹. Może to wynikać z braku zaufania do tej instytucji, kojarzenia jej z OFE czy braku chęci zamrażania środków na długi czas. Część osób zamierza przejść na emeryturę zgodnie z ustalonym wiekiem emerytalnym, inni chcą pracować tak długo jak będą mogli, a jeszcze inni planują przejść na wcześniejszą emeryturę. Podobnie jak z czasem przejścia na emeryturę młodzi mają różne plany na samo spędzanie czasu na emeryturze. Jest też grupa osób młodych która nie ma planów na swoją emeryturę, nie wiedzą co będą na niej robili. Co może być zaskakujące zdecydowana większość tej grupy społecznej nie umie ocenić czy będzie ich stać na realizację założonych

²⁰ T. Trębska, *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Instytut Finansów, Warszawa 2024, s. 14-16.

²¹ R. Zapotoczny, M. Smółkowska, *Oszczędzanie młodych...*, *op. cit.*, s. 43.

planów i marzeń na emeryturze²². Chęć zapewnienia sobie godnej przyszłości to kolejny powód, dzięki któremu młodzi ludzie coraz częściej planują oszczędzać.

PODSUMOWANIE

Współczesna rzeczywistość ekonomiczna, która coraz częściej cechuje się niestabilnością rynku pracy czy wzrastającymi kosztami życia, uwypukla potrzebę podejmowania świadomych działań w zakresie zarządzania finansami osobistymi. Zjawisko to szczególnie dotyczy młodych ludzi w wieku 18–25 lat, którzy dopiero rozpoczynają swoje życie zawodowe i osobiste. Grupa ta, mimo braku stabilnych dochodów i ograniczonych możliwości finansowych, wykazuje coraz większe zainteresowanie tematyką oszczędzania oraz zarządzania budżetem. Prawie co czwarty młody dorosły ma oszczędności do 2 tysięcy złotych, 18% młodych dorosłych ma oszczędności w przedziale od 2 do 5 tysięcy złotych albo w przedziale od 5 do 10 tysięcy złotych. Natomiast co czwarta osoba z tej grupy społecznej ma oszczędności rzędu od 10 do 40 tysięcy złotych, a 13% osób ma oszczędności powyżej 40 tysięcy złotych²³. Posiadają zdolności do samodzielnej oceny poziomu swojej wiedzy finansowej oraz poszukują informacji na ten temat z różnych źródeł. Motywacje tej grupy społecznej do oszczędzania są zróżnicowane; od chęci zapewnienia sobie bezpieczeństwa i stabilności, przez potrzebę niezależności finansowej, po pragnienie realizacji marzeń, pasji oraz zabezpieczenia przyszłości. Oszczędzanie często jest bardziej skuteczne, gdy młodzi ludzie mają konkretne określone cele. Jednocześnie jako istotne bariery wskazuje się nieregularność dochodów, niskie oprocentowanie lokat, zbyt niskie zarobki oraz nieefektywność niektórych instrumentów oszczędnościowych, takich jak kryptowaluty.

Widoczna jest również rosnąca skłonność do wykorzystywania nowoczesnych narzędzi cyfrowych wspomagających oszczędzanie jednak równocześnie można zauważyć, że u części osób powraca tendencja do gromadzenia oszczędności i przechowywania ich w domu. Jako dominującą metodą oszczędzania w tej grupie społecznej można wskazać regularne odkładanie określonych kwot pieniędzy co miesiąc, połączone z równoczesnymi działaniami takimi jak m.in.; niemarnowanie jedzenia, planowanie zakupów, korzystanie z promocji, gotowanie w domu, ograniczanie zużycia mediów czy dokonywanie zakupów z drugiej ręki. W zakresie lokowania oszczędności zauważa się dużą różnorodność strategii – od klasycznych rozwiązań, takich jak nieruchomości, akcje i obligacje, po bardziej ryzykowne instrumenty jak kryptowaluty.

Coraz większym zainteresowaniem cieszy się również złoto, odporna na zawirowania gospodarcze. W długoterminowych planach oszczędzania widoczne jest także zainteresowanie tej grupy społecznej Pracowniczymi Planami Kapitałowymi. Ponad połowa młodych dorosłych nie korzysta z PPK, 28% korzysta, a 13% kiedyś korzystał, ale już nie korzysta²⁴. Może to wynikać z braku zaufania do tej instytucji, kojarzenia jej z OFE, czy braku chęci zamrażania środków na długi czas. Plany dotyczące długości aktywności zawodowej i samego okresu emerytalnego są wśród młodych bardzo zróżnicowane. Zauważa się również brak jasno sprecyzowanych planów na czas emerytury, co może wynikać z niepewności finansowej czy braku wiary w możliwość realizacji przyszłych

²² O. Smalej, Z. Kawczyńska-Butrym, R. Mącik, V. Pantyley, *Zachowania młodych...*, op. cit., s. 35–42.

²³ R. Zapotoczny, M. Smółkowska, *Oszczędzanie młodych...*, op. cit., s. 6.

²⁴ Tamże, s. 43.

założeń. W kontekście emerytury wyrażane są obawy o niewystarczające środki finansowe, co dodatkowo motywuje część młodych osób do wcześniejszego rozpoczęcia procesu oszczędzania. Jednak pozostała część młodych osób jest przekonana, że kwestia emerytury jest jeszcze odległa, przez co decyzje o oszczędzaniu są odkładane w czasie. Młode pokolenie wykazuje rosnącą świadomość finansową i chęć dbania o swoje finanse, jednak napotyka liczne wyzwania związane z ograniczonymi środkami, brakiem stabilizacji zawodowej oraz niedostatecznym poziomem wiedzy ekonomicznej. Mimo to, podejmowane są działania zmierzające do poprawy sytuacji finansowej, co daje podstawy do pozytywnej oceny kierunku, w jakim zmierzają zachowania finansowe młodych ludzi.

LITERATURA

- [1] Bogacka-Kisiel E., *Finanse osobiste, Zachowania – Produkty – Strategie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- [2] CRiF, *Badanie świadomości finansowej młodych Polaków*, <https://www.crif.pl/aktualnosci-i-wydarzenia/aktualnosci/raport-badanie-swiadomosci-mlodych-polakow/>.
- [3] Encyklopedia Zarządzania, *Finanse osobiste*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Finanse_osobiste (dostęp: 08.04.2025).
- [4] Encyklopedia Zarządzania, *Inwestowanie*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Inwestowanie> (dostęp 08.04.2025).
- [5] GUS, *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2024 r. (stan w dniu 30.06)*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stand-i-struktura-ludnosci-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-w-2024-r-stand-w-dniu-30-06,6,37.html> (dostęp 08.04.2025).
- [6] GUS, *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-wstatystyce-publicznej/4166,pojecie.html> (dostęp: 08.04.2025).
- [7] GUS, *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych od 1950 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-/roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/> (dostęp 09.04.2025).
- [8] GUS, *Sytuacja gospodarstw domowych w 2023 r. w świetle badania budżetów gospodarstw domowych*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-gospodarstw-domowych-w-2023-r-w-swietle-badania-budzetow-gospodarstw-domowych> (dostęp: 08.04.2025).
- [9] Harasim, J., *Oszczędzanie i inwestowanie nadwyżek finansowych przez ludność*. W.J. Harasim (red.), *Oszczędzanie i inwestowanie w teorii i praktyce*. Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Katowice 2010.
- [10] Kulik M., *Kryptowaluty i złoto. Tak oszczędzają młodzi Polacy*, <https://www.polskieradio.pl/10/4339/artykul/3068654,kryptowaluty-i-zloto-tak-oszczedzaja-mlodzi-polacy>, PolskieRadio.pl (dostęp: 10.04.2025).
- [11] Liberda B., *Oszczędności gospodarstw domowych - analiza przekrojowa i analiza kohort*. W. J. Rutecka-Góra (red.), *Długoterminowe oszczędzanie. Postawy, strategie i wyzwania* Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2016.
- [12] Lyons-Crew C., *Financial Inclusion Program Manager*, https://iaseweb.org/islp/documents/posters2019/3_Poland_Posterpdf.

- [13] Milic-Czerniak R., *Finanse Osobiste, Kompetencje, Narzędzia, Instytucje, Produkty, Decyzje*, Difin SA, Warszawa 2016.
- [14] Pollok A., Wałęga, G., *Oszczędzanie jako gromadzenie majątku*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, <https://owe.pte.pl/upload/files/seria-edukacyjna/nzg-nr6-i-7-24-2007.pdf>.
- [15] Smalej O., Kawczyńska-Butrym Z., R. Mącik, & V. Pantyley, *Zachowania młodych konsumentów na rynku finansowym w aspekcie oszczędzania i inwestowania pieniędzy-wyniki badania ankietowego*, e-mentor, 4(91), Warszawa 2021, <https://doi.org/10.15219/em91.1532>.
- [16] Smid W., *Boss leksykon*, wydawnictwo Dr Lex, Kraków 2012.
- [17] Smółkowska M., Zapotoczny R., *Oszczędzanie młodych Raport badawczy*, <https://www.mojeppk.pl/pliki/repozytorium-,plikow/materialy-do-pobrania/pdf/oszczedzanie-mlodych-raport.pdf>.
- [18] Trębska J., *Postawy Polaków wobec oszczędzania*, Instytut Finansów, Warszawa 2024.
- [19] Wieteski S., Czechowska D.I., *Granice finansów XXI wieku. Bankowość i ubezpieczenia*, Łódź 2017 (dostęp 08.04.2025).

BEHAVIOR OF YOUNG PEOPLE ON FINANCIAL MARKETS IN THE ASPECT SAVING MONEY

The article addresses the issue of saving among young adults in Poland, within the context of socio-economic changes and historical conditions that have shaped their financial attitudes. It highlights the importance of financial awareness and economic education as key factors influencing the ability to manage personal finances. Despite the growing interest in saving, the younger generation faces several challenges, including income instability, limited investment opportunities, and a lack of comprehensive economic knowledge. The article points out that different approaches to saving arise from individual circumstances, motivations, and goals. Additionally, it emphasizes the growing role of modern digital tools and the evolving approaches to money management among younger age groups. The purpose of the article is to explore the saving behaviours, motivations, and goals of young people, who often find themselves at a crossroads in life, making important decisions.

Keywords: personal finance, saving, young adults, economic education, financial habits.

TURYSTYKA W POLSCE W LATACH 2019-2024

W artykule przedstawiono, jak zmieniał się sektor polskiej turystyki od 2019 roku do pierwszej połowy roku 2024. Analizę oparto na danych zebranych przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) dotyczących turystów korzystających z turystycznych miejsc noclegowych rejonów kraju najczęściej wybieranych oraz przedstawiono kierunki, z których turyści najczęściej przyjeżdżali do Polski. Przeanalizowano czy w sektorze nastąpił wzrost lub spadek. Zawarto informacje mówiące jak kształtowała się turystyka w okresie po pandemicznym. Zauważono, że mimo trudności związanych z restrykcjami i obostrzeniami turystyka w kraju dosyć szybko zaczęła wracać do stanu sprzed 2020 roku. W kolejnych latach odnotowuje się wzrost w liczbie turystów i udzielonych noclegów. Zauważono, że wzrost ruchu turystycznego przypada głównie na miesiące letnie, jednak zaczyna się już od maja.

Słowa kluczowe: turystyka, noclegi, wypoczynek, podróże, rezerwacje.

WPROWADZENIE

Celem artykułu było przedstawienie jak kształtowała się sytuacja polskiego sektora turystycznego od roku 2019 do pierwszego półrocza 2024, jak wpłynął na niego niespodziewany wybuch pandemii Covid-19 i jak zmieniała się jego sytuacja w pierwszych po pandemicznych latach. Turystyka posiada kilka definicji... Można wyróżnić dwie, które najczęściej opisują zjawisko turystyki, jest to pojęcie klasyczne oraz współczesne. Turystyka w pojęciu klasycznym jest to „całokształt stosunków i zjawisk związanych z podróżami, których pobyt nie przekształca się w zamieszkanie” (A. Sess)². Współczesna definicja turystyki bierze pod uwagę również czynniki społeczno-ekonomiczne podróżowania: „Turystyka w szerokim znaczeniu jest to całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej związanych z dobrowolną czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz z wejściem w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym)” (K. Przeclawski)³. Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO - ang. United Nations World Tourism Organization) dzieli turystykę na kilka grup: krajową, przyjazdową, wyjazdową, międzynarodową, narodową i wewnątrzkrajową. Podziału turystyki można również dokonać ze względu na kilka kryteriów⁴:

1. Motyw wyjazdu.
2. Czas trwania.
3. Okres wyjazdu.

¹ Alicja Boguń, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Inżynieria Procesów Biznesowych, 180730@stud.prz.edu.pl.

² J. Płocka, *Turystyka. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Escape Magazine, Toruń 2009, s. 6.

³ *Turystyka*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Turystyka> (dostęp 01.03.2025).

⁴ B. Cymańska-Grabowska, B. Steblik-Włazlak, *Turystyka. Podstawy turystyki*, Tom I, WSiP, REA, Warszawa 2014, s. 14-16.

4. Forma organizacji.
5. Liczba uczestników.
6. Podmiot turystyki.
7. Region koncentracji ruchu turystycznego.
8. Powszechność uczestnictwa.
9. Liczba odwiedzanych miejsc.
10. Środek transportu.
11. Rodzaj zakwaterowania.
12. Sprzęt turystyczny.
13. Sposób finansowania,
14. Oddziaływanie na bilans płatniczy.
15. Skala oddziaływania na środowisko przyrodnicze.
16. Cechy pobytu turystycznego.

Sezonowość w turystyce jest jednym z kluczowych czynników mających wpływ na sytuację gospodarczą w danych regionach Polski. W Polsce dużym zainteresowaniem turystycznym cieszą się zarówno południowe jak i północne regiony. Najchętniej odwiedzanymi województwami w okresach letnich są: pomorskie, zachodniopomorskie, małopolskie czy mazowieckie. W okresie między sezonowym ruch turystyczny w tych miejscach jest zdecydowanie niższy, co niesie za sobą wszechstronne skutki, z którymi muszą mierzyć się lokalni mieszkańcy, dla których często usługi turystyczne są jednym z głównych źródeł dochodów. Nasuwa się więc pytanie jakie są przyczyny przywołanej sezonowości... możemy do nich zaliczyć⁵:

1. Czynniki klimatyczne – kształtują one atrakcyjność regionu w danym okresie. Zdecydowanie chętniej odwiedzamy nasze polskie morze w porze letniej, gdy dzień jest zdecydowanie cieplejszy i dłuższy niż w porze zimowej. Wtedy chętnie plażujemy i wypoczywamy. Sytuacja nie jest, aż zróżnicowana w rejonach górskich, gdzie chętnie wyjeżdżamy zarówno latem jak i zimą.

2. Wydarzenia kulturowe i festiwale – spory napływ turystów do danych regionów powodują również liczne wydarzenia kulturowe, imprezy, zawody sportowe. Organizacja takich wydarzeń często wiąże się z zainteresowaniem różnych grup społecznych, które z chęcią interesują się nie tylko samym wydarzeniem, ale również okolicą w jakiej jest organizowane.

3. Sytuacja ekonomiczna w kraju – proponowane oferty często mają niemały wpływ na wybory turystów, którzy zwracają uwagę na ceny i często porównują je z innymi ofertami w różnych miejscach jakie mają w danym czasie do wyboru.

4. Kalendarz roku szkolnego i urlopy – okresami kulminacyjnymi w których występuje największy napływ turystów są wakacje i ferie. Rodziny w tym czasie organizują wspólny odpoczynek, gdzie dzieci mają czas wolny od szkoły, a rodzice wykorzystują urlop przysługujący im w pracy.

Analiza sezonowości jest kluczowa do strategicznego planowania swojej działalności przez mieszkańców terenów pełnych w walory turystyczne.

Różnice w zainteresowaniu turystycznym danego regionu wpływają min. na:

⁵ *Sezonowość popytu turystycznego*,
https://mfiles.pl/pl/index.php/Sezonowo%C5%9B%C4%87_popytu_turystycznego (dostęp 26.02.2025).

1. Dochody lokalnych przedsiębiorstw.
2. Zatrudnienie, które w okresie szczytowym może mieć znacznie wyższe zapotrzebowanie niż w pozostałych sezonach.
3. Przedsiębiorcy często w sezonach, które cieszą się sporym zainteresowaniem podnoszą ceny, natomiast po sezonie je obniżają, co może być interesujące dla turystów szukających oszczędności.
4. Dostępność usług np. hoteli czy restauracji – w okresach szczytowy możemy spotkać się z ogromnymi kolejkami, natomiast po sezonie usługi są zdecydowanie bardziej dostępne lub niektóre mogą być całkowicie zamknięte.
5. Wpływ na środowisko – w sezonie miejsca są znacznie bardziej eksploatowane niż w pozostałej części roku.
6. Promocja danego regionu min. przez lokalne władze, które starają się zachęcać turystów do odwiedzenia ich regionu.

Co ciekawego w Polsce?

„*Cudze chwalicie, swego nie znacie, sami nie wiecie co posiadacie*”⁶, to często używane powiedzenie, mające na celu zwrócić uwagę na posiadane dobra, zanim zaczniemy zachwalać cudze. Tak też powinno być w przypadku polskiej turystyki. Obecnie coraz bardziej zaciera się granica między kulturami wielu państw, przez co coraz mniej zauważamy w naszym otoczeniu te „wyjątkowe” części historii, które są częścią naszej przeszłości. W Polsce możemy znaleźć wiele zabytków (nieruchomości lub rzeczy ruchome, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową)⁷ oraz części przyrody, które wyróżniają się na tle innych krajów. Wiele z nich zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO⁸ i przyciąga turystów z całego świata, zarówno z ciekawości krajoznawczej, budowniczej czy religijnej. Mimo, że Polska nie jest dużym krajem, posiada wiele różnicowanych walorów turystycznych. Piękne nadmorskie plaże, jeziora polodowcowe, góry, bogaty świat roślinny i zwierzęcy. Polskę można podzielić na kilka obszarów turystycznych⁹:

1. Pojezierza i pobraża.
2. Niziny Środkowopolskie.
3. Wyżyny Polskie.
4. Sudety i Przedgórze.
5. Karpaty i Podkarpacie.

Polska posiada sporo zróżnicowanych względem siebie terenów, a kilka z nich cieszy się naprawdę sporym zainteresowaniem turystycznym:

⁶ Autor słów: Stanisław Jachowicz (1796-1857) – polski bajkopisarz i pedagog.

⁷ *Zabytek – definicja*, <https://wkz.szczecin.pl/zabytki/warto-wiedziec/zabytek-definicja> (dostęp 01.03.2025).

⁸ Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury.

⁹ J. Bąk, J. Bronowski, *Krajobrazy Polski*, Wydawnictwo Dragon Sp. z o.o., Bielsko-Biała 2012, s. 3-4.

Pomorze¹⁰ - obszar rozciągający się nad Morzem Bałtyckim na północy Polski, który pełny jest różnorodności krajobrazu. Można tam znaleźć wiele słonecznych plaż, na których turyści chętnie odpoczywają. Sporo jest również rzek i jezior, które często swoje początki miały dzięki nasuwającemu się ze Skandynawii lodowcowi. Pełno jest też urokliwych miast z ciekawą historią min. Kołobrzeg, Toruń, Malbork, Gdańsk czy Władysławowo.

Karpaty¹¹ - region oferujący sporo atrakcji. Podzielone na dwie części: Karpaty Wewnętrzne (Tatry, Podhale) i Karpaty Zewnętrzne (Beskidy, Pogórze Karpackie). Najwyższą partią są Tatry, będące jedynymi w Polsce górami typu alpejskiego. Zróżnicowanie rzeźby tego terenu (spowodowane przez min.: wietrzenie, ruchy tektoniczne, procesy krasowe i aktywność lodowców górskich) nieustannie przyciąga wielu turystów z całego świata.

Mazowsze¹² – historyczny region kraju, w którym znajduje się stolica. Mimo małego urozmaicenia krajobrazu posiada malownicze lasy, liczne jeziora (będące pozostałościami łądolołu skandynawskiego), parki krajobrazowe i puszcze.

Oprócz elementów przyrodniczych naszego kraju, turystów przyciągają również miejsca kultu religijnego np.¹³: Klasztor Paulinów w Częstochowie czy Bazylika w Licheniu. Ponad to, dużym zainteresowaniem cieszą się również polskie miasta, w których można znaleźć owiane tajemnicą i legendą zamki królewskie, stare kamienice i inne dobra narodowe charakterystyczne dla danego regionu. Do najczęściej odwiedzanych miejsc należą¹⁴:

1. Kraków – Zespół zamkowo-katedralny Wzgórza Wawelskiego, Bazylika Mariacka, rynek.
2. Warszawa – Rynek Starego Miasta, Pałac Kultury i Nauki, Łazienki Królewskie, Krakowskie Przedmieście.
3. Gdańsk – Archikatedra Oliwska ulica, ul. Długa, Westerplatte.
4. Wrocław - Rynek, Panorama Racławicka, Ostrów, Tumski.
5. Poznań – Stary Rynek, Katedra Poznańska Św. Piotra i Pawła, Park Cytańdela.

1. POLSKA TURYSTYKA W LATACH 2019-2024

Analizując ruch turystyczny w Polsce w latach 2019-2024 należy wziąć pod uwagę nie tylko naturalne czynniki sezonowości, ale również czynniki zewnętrzne takie jak pandemia Covid-19, czy wybuch wojny w Ukrainie.

1.1 Rok 2019

Sektor polskiej turystyki w roku 2019 osiągnął znakomite wyniki, stanowił bardzo ważny element krajowej gospodarki, która niestety w niedalekiej przyszłości miała zostać

¹⁰ Polska Krajobrazy, Wydawnictwo FENIX, Wierch Parzeńskie 2011, s. 32-33.

¹¹Tamże, s. 3-4.

¹² 19+ atrakcji Mazowsza: jakie ciekawe miejsca zobaczyć i gdzie pojechać na weekend? <https://bartekwpodrozy.pl/mazowsze-atrakcje-co-warto-zobaczyc-zwiedzic-na-mazowszu-na-weekend-przewodnik/> (dostęp 01.03.2025).

¹³ Por. *Encyklopedia. Atrakcje turystyczne Polski*, red. M. Karolczuk-Kędzierska, Wydawnictwo Kluszczyński, Kraków 2014, s. 54, 150.

¹⁴ 10 najchętniej odwiedzanych przez turystów miast w Polsce, <https://serwis.gazetaprawna.pl/turystyka/galeria/8362169,10-najchetniej-odwiedzanych-top-10-przez-turystow-miast-w-polsce.html> (dostęp 01.03.2025).

poddana wielu próbom – m.in. wybuchowi pandemii Covid-19. Według danych zgromadzonych przez Główny Urząd Statystyczny w tym roku udzielono ponad 93 mln noclegów turystom zarówno z Polski jak i zza granicy, w porównaniu z rokiem 2018 odnotowano wzrost o około 5%¹⁵. Wzrost zainteresowania noclegami możemy zobaczyć już w maju. Szczyt ruchu turystycznego przypada na miesiące wakacyjne, a spadek zaczyna się od września. Od maja do września z noclegów korzysta ponad 50% wszystkich turystów. Najmniejszą sezonowość można zobaczyć w obiektach hotelowych np. w dużych miastach. Mimo spadku liczby turystów przybywających zza granicy i tak odnotowano sporą liczbę takowych. Najwięcej turystów przybyło z Niemiec i Wielkiej Brytanii, jednak Polska cieszyła się również zainteresowaniem m.in. Hiszpanów czy Francuzów¹⁶. W centrum turystycznego zainteresowania znalazło się zwłaszcza województwo pomorskie, małopolskie, mazowieckie. Natomiast w tyle zostały min. opolskie i lubuskie. Chętnie odwiedzano duże miasta i wybrzeże. Mniejszym zainteresowaniem cieszyły się obszary wiejskie i góry¹⁷.

Rok 2019 przyniósł sektorowi polskiej turystyki wzrost i rozwój. Wysokie liczby udzielonych noclegów świadczą o atrakcyjności kraju - Polska posiada bogatą ofertę kulturową i różnorodność biologiczną, która przyciąga turystów z wielu kierunków świata.

1.2 Rok 2020

W tym okresie znaczący wpływ na poziom ruchy turystycznego w Polsce miała pandemia Covid-19, która zmusiła rząd do wprowadzenia wielu zmian. Wprowadzono liczne ograniczenia, restrykcje, kwarantannę oraz wiele przedsiębiorstw wprowadziło pracę zdalną. Wszystko to spowodowało znaczący spadek liczby turystów w wielu rejonach Polski. Według danych w 2020 roku z noclegów skorzystało jedynie 17,9 mln turystów. W porównaniu do roku 2019 jest to niemal 50% mniej¹⁸. Przedsiębiorcy z powodu wprowadzonych restrykcji odczuli niedosyt zarówno polskich jak i zagranicznych turystów. Mimo tych niedogodności szczyt sezonu przypada tak jak w zeszłym roku na miesiące letnie: lipiec, sierpień. W tych miesiącach z obiektów noclegowych skorzystało blisko 5,9 mln turystów, stanowi to około 30% ogółu turystów w roku 2020¹⁹. Podobnie jak w roku 2019 w sezonach letnich ruch turystyczny był najwyższy – mimo ogólnego spadku liczby turystów. Pokazuje to, że mimo pandemii i wielu ograniczeń wielu z nas nie mogło przesiadywać w domu i zdecydowało się gdzieś wyjechać. Możliwe, że było to również spowodowane letnim złagodzeniem restrykcji.

W centrum zainteresowań znalazło się województwo pomorskie, małopolskie, zachodniopomorskie i mazowieckie. Najrzadziej odwiedzanymi rejonami były z kolei województwa opolskie i lubuskie²⁰. W głównym obszarze turystycznego zainteresowania znalazły się obszary miejskie. Najrzadziej natomiast wybierano góry. Największe natężenie

¹⁵ *Turystyka w 2019 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2019-roku,1,17.html> (dostęp 26.02.2025).

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ *Dane GUS pokazują skalę spadków w obiektach noclegowych*, <https://www.mrot.pl/aktualnosci/dane-gus-pokazuja-skale-spadkow-w-objektach-noclegowych/> (dostęp 26.02.2025).

¹⁹ *Turystyka w 2020 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2020-roku,1,18.html>, s. 32 (dostęp 26.02.2025).

²⁰ Tamże.

podróż w wybrane rejony odnotowano w pierwszym kwartale roku (okres ferii zimowych) oraz w trzecim kwartale roku (okres wakacyjny).

Analizując dane zgromadzone przez Główny Urząd Statystyczny można dojść do wniosku, że mimo nieciekawej sytuacji związanej z pandemią sektor turystyczny nie był całkowicie załamany. W okresie letnim wystąpił tradycyjny przypływ turystów, mimo że był on niższy niż w poprzednich latach.

1.3 Rok 2021

W porównaniu do roku 2020 w 2021 zaobserwowano stopniowe ożywienie turystyki. Zaczęto odnotowywać przyrost turystów zarówno krajowych jak i zagranicznych. Branża turystyczna zaczęła nadrabiać straty po trudnym pandemicznym okresie. Według Głównego Urzędu Statystycznego, z obiektów noclegowych skorzystało ponad 22 mln turystów, udzielono 62,8 mln noclegów²¹ - jest to znaczny wzrost w porównaniu do roku 2020. Sezon szczytowy podobnie jak w minionych latach przypada na miesiące letnie. Głównymi kierunkami podróży były województwa: pomorskie, małopolskie, zachodniopomorskie, mazowieckie i dolnośląskie. Z kolei najmniejszym zainteresowaniem cieszyły się województwa: opolskie, lubuskie czy świętokrzyskie - spowodowane to było o wiele mniejszą atrakcyjnością turystyczną tych regionów oraz mniej znaną historią²². Dużym zainteresowaniem cieszyły się głównie duże miasta – owiane historią, z ciekawymi zabytkami czy miejscami kultury. Ze znacznie mniejszym spotkały się obszary wiejskie, wybrzeża i góry²³.

1.4 Rok 2022

W roku 2022 odnotowano kolejny wzrost liczby turystów korzystających z polskich walorów turystycznych. Gospodarka wciąż próbowała nadrobić po covidowe straty. Odnotowano dosyć spory wzrost w porównaniu z rokiem poprzednim, który niewątpliwie ucieszył przedsiębiorców z branży turystycznej. W turystycznych obiektach noclegowych udzielono 90 mln noclegów. Jest to o lekko ponad 43% więcej noclegów niż w roku 2021. Dostępne miejsca noclegowe w tym roku zostały wykorzystane w ponad 40% - w 2021 wykorzystanie miejsc noclegowych było o około 8 punktów procentowych niższe. W 2020 roku odnotowano również wzrost turystów z zagranicy, którzy odwiedzili nasz kraj²⁴. Z pewnością przyczyniło się to do ożywienia sektora turystycznego i wywarło pozytywny wpływ na polską gospodarkę. Zauważono, że turyści o wiele wcześniej zaczęli swoje podróże, bo już w okresie kwietnia można zauważyć dosyć spory wzrost ruchu turystycznego w porównaniu do 2021 roku. Analizując dane z poszczególnych regionów zgromadzone przez Główny Urząd Statystyczny, można śmiało stwierdzić, że podobnie jak w roku poprzednim największym zainteresowaniem cieszyły się województwa: małopolskie, pomorskie, mazowieckie, zachodniopomorskie. Zaś najmniejszym województwo opolskie i lubuskie²⁵. Ogólny wzrost liczby turystów oraz udzielonych

²¹ *Turystyka w 2021 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2021-roku,1,19.html>, s. 32 (dostęp 26.02.2025).

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ *Turystyka w 2022 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2022-roku,1,20.html,1,19.html>, s. 32, 37 (dostęp 26.02.2025).

²⁵ Tamże.

noclegów w 2022 można przypisać mniejszym krajowym obostrzeniom związanym z pandemią koronawirusa (Covid-19), bonom turystycznym – które miały zachęcić Polaków do krajowej turystyki i wspomóc przedsiębiorców oraz wzrostowi zainteresowania podróżami krajowymi – wielu Polaków było zmęczonych sytuacją pandemiczną i z przyjemnością wyjeżdżali na wczasy.

Podsumowując rok 2022 przyniósł znaczną poprawę w sektorze turystycznym w porównaniu do lat poprzednich. Zanotowano wyraźny wzrost liczby turystów oraz udzielonych noclegów.

1.5 Rok 2023

W kolejnym roku sytuacja wyglądała podobnie jak w poprzednich latach. Gospodarka w dalszym ciągu starała się nadrobić po pandemiczne straty, można nawet stwierdzić, że zaczęto osiągać stan bliski temu sprzed covidu. W 2023 odnotowany ponowny wzrost liczby turystów napływających do Polski, ale również tych podróżujących po kraju. Co prawda nie była to tak spektakularna różnica jak pomiędzy poprzednimi latami, jednak wciąż dosyć zauważalna. Podobnie jak w przypadku roku 2022 największy ruch turystyczny odnotowuje się w ciągu pięciu miesięcy: maja, czerwca, lipca, sierpnia oraz września. Według danych statystycznych zgromadzonych przez Główny Urząd Statystyczny ponad 50% ogółu wszystkich turystów skorzystała z usług noclegowych – blisko 18,6 mln osób. Podobnie jak w ubiegłych latach szczyt sezonu przypadł na miesiące lipiec-sierpień – okres wakacji. Warto jednak zauważyć, że po sezonie ruch turystyczny był nieznacznie niższy niż w roku ubiegłym. W 2023 udzielono 92,8 mln noclegów, w porównaniu do 2022 jest to o 3,2% więcej (w tym turystom zagranicznym – 17,0 mln)²⁶. Jak wcześniej wspomniano w 2023 roku odnotowano wzrost turystów przybywających z zagranicy. Największy odsetek stanowili Niemcy – ponad 30% wszystkich turystów przybyłych do Polski. Na kolejnych miejscach byli Ukraińcy – 21,5% oraz Brytyjczycy 5,2%. Jednak Polska może się również cieszyć zainteresowaniem Amerykanów, Francuzów, Białorusinów i Litwinów²⁷. Sytuacja dotycząca wybieranych przez turystów kierunków wciąż pozostaje niezmienna. W dalszym ciągu w czołówce możemy zobaczyć województwo małopolskie, pomorskie, zachodniopomorskie i mazowieckie, natomiast na końcu listy znajdziemy województwa opolskie i lubuskie²⁸. Zainteresowanie turystów poszczególnymi obszarami takimi jak obszary miejskie, wiejskie, góry i wybrzeże nie uległy widocznej zmianie. Wciąż w czołówce znajdują się duże miasta, zaś na końcu góry²⁹. Wyszukane dane dowodzą, że w sektorze turystycznym znowu odnotowano ożywienie i rozwój. W 2023 wzrosła liczba turystów zarówno krajowych jak i zagranicznych co pozytywnie wpłynęło na gospodarkę kraju, również społeczeństwo w większym stopniu zaangażowało się w działalność turystyczno-krajoznawczą.

1.6 Rok 2024 – pierwsza połowa roku

Podobnie jak w poprzednich latach w 2024 roku odnotowano kolejny wzrost ruchu turystycznego. Oficjalne dane zgromadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS)

²⁶ *Turystyka w 2023 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2023-roku,1,21.html>, s. 31-32 (dostęp 26.02.2025).

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

zawierają jedynie informacje z pierwszego półrocza 2024 roku. Według nich można wywnioskować, że podobnie jak w poprzednich latach wzrost liczby odwiedzających przypada na miesiące późnowiosenne oraz letnie. Różnica w stosunku do roku poprzedniego nie jest tak duża jak w pierwszych latach po covidzie, jednak dosyć zauważalna. Do czerwca 2024 z turystycznych obiektów noclegowych skorzystało około 16,9 mln osób. W odniesieniu do roku ubiegłego jest to o ponad 3% więcej³⁰. Liczba udzielonych noclegów zarówno turystom zagranicznym jak i krajowym w obu przypadkach wzrosła o 2,4% (w przypadku turystów krajowych liczba udzielonych noclegów w 1 półroczu 2024 r. wyniosła 33,6 mln noclegów, natomiast zagranicznym 7,7 mln³¹.) Pomimo czasu przedsezonowego tradycyjnie największym zainteresowaniem cieszyło się województwo zachodniopomorskie i małopolskie³². Mimo niekompletnych rocznych danych statystycznych można zauważyć, że rok 2024 podobnie jak poprzednie lata przyniósł wzrost w sektorze turystycznym, który w dalszym ciągu dąży do lepszej sytuacji niż ta przed pandemią koronawirusa.

PODSUMOWANIE

W latach 2019-2024 polska branża turystyczna, bez wątpienia została postawiona przed trudnymi problemami i dynamicznymi zmianami, które w dużym stopniu były wywołane pandemią Covid-19. W roku 2020 z noclegów skorzystało blisko 50% mniej turystów niż w roku poprzednim. Niewątpliwie był to spory cios dla przedsiębiorców z branży turystycznej, dla których przychody z turystyki są jednym z głównych źródeł utrzymania. Sektor turystyczny po ciężkim okresie licznych restrykcji, ograniczeń, kwarantanny i innych poważnych problemów musiał wstać na nogi. Ważnym rokiem w tym okresie jest 2021, w którym wzrost ruchu turystycznego był najbardziej widoczny w porównaniu do roku poprzedniego – odnotowano wówczas niemal 63 mln udzielonych noclegów. Według danych zgromadzonych przez portal Statista, w 2023 r. turystyka w polskim PKB wynosiła 4,1%. Na tle państw europejskich Polska jest w gronie państw, których gospodarka jest najmniej uzależniona od sektora turystycznego. Można też zauważyć, że udział turystyki w polskim PKB w 2023 roku w porównaniu do roku 2019 spadła o 8 punktów procentowych³³, co świadczy o coraz mniejszej zależności gospodarczej od sektora turystycznego. Polska nieustannie wymaga dalszego rozwoju bazy noclegowej, aby przyciągać turystów – nie tylko krajowych, ale również tych zagranicznych. Analizując dane można zauważyć, że turyści zdecydowanie częściej wybierali morze niż góry. Chętnie wybierali również duże miasta takie jak Kraków, Gdańsk czy Warszawa. Polska branża turystyczna wciąż musi mierzyć się z nowymi wyzwaniami. Trzeba dostosowywać oferty do wciąż zmieniających się potrzeb turystów. Wzrost

³⁰ *Turystyczna baza noclegowa i jej wykorzystanie w 1 półroczu 2024 r.*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5494/4/21/1/turystyczna_baza_noclegowa_i_jej_wykorzystanie_w_1_polroczu_2024_r..pdf, s. 1 (dostęp 26.02.2025).

³¹ Tamże.

³² Tamże.

³³ *Share of travel and tourism's total contribution to GDP in European Union member countries (EU-27) and the United Kingdom (UK) in 2019 and 2023*, <https://www.statista.com/statistics/1228395/travel-and-tourism-share-of-gdp-in-the-eu-by-country/> (dostęp 01.03.2025).

zainteresowania agroturystyką i aktywną formą wypoczynku stwarza nowe możliwości rozwoju dla przedsiębiorców z branży turystycznej.

LITERATURA

- [1] *10 najchętniej odwiedzanych przez turystów miast w Polsce*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/turystyka/galeria/8362169,10-najchetniej-odwiedzanych-top-10-przez-turystow-miast-w-polsce.html,2> (dostęp 01.03.2025).
- [2] *19+ atrakcji Mazowsza: jakie ciekawe miejsca zobaczyć i gdzie pojechać na weekend?* <https://bartekwpodrozy.pl/mazowsze-atrakcje-co-warto-zobaczyc-zwiedzic-na-mazowszu-na-weekend-przewodnik/> (dostęp 01.03.2025).
- [3] Bąk J., Bronowski J., *Krajobrazy Polski*, Wydawnictwo Dragon Sp. z o.o., Bielsko-Biała 2012.
- [4] Cymańska-Grabowska B., Steblik-Właźlak B., *Turystyka. Podstawy turystyki*, Tom I, WSiP, REA, Warszawa 2014.
- [5] *Dane GUS pokazują skalę spadków w obiektach noclegowych*, <https://www.mrot.pl/aktualnosci/dane-gus-pokazuja-skale-spadkow-w-obiektach-noclegowych/> (dostęp 26.02.2025).
- [6] *Encyklopedia. Atrakcje turystyczne Polski*, red. M. Karolczuk-Kędzierska, Wydawnictwo Kluszczyński, Kraków 2014.
- [7] Płocka J., *Turystyka. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Escape Magazine, Toruń 2009.
- [8] *Polska Krajobrazy*, Wydawnictwo FENIX, Wierch Parzeńskie 2011.
- [9] *Sezonowość popytu turystycznego*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Sezonowo%C5%9B%C4%87_popytu_turystycznego (dostęp 26.02.2025).
- [10] *Share of travel and tourism's total contribution to GDP in European Union member countries (EU-27) and the United Kingdom (UK) in 2019 and 2023*, <https://www.statista.com/statistics/1228395/travel-and-tourism-share-of-gdp-in-the-eu-by-country/> (dostęp 01.03.2025).
- [11] *Turystyczna baza noclegowa i jej wykorzystanie w 1 półroczu 2024 r.*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5494/4/21/1/turystyczna_baza_noclegowa_i_jej_wykorzystanie_w_1_polroczu_2024_r..pdf (dostęp 26.02.2025).
- [12] *Turystyka w 2019 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2019-roku,1,17.html> (dostęp 26.02.2025).
- [13] *Turystyka w 2020 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2020-roku,1,18.html> (dostęp 26.02.2025).
- [14] *Turystyka w 2021 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2021-roku,1,19.html> (dostęp 26.02.2025).
- [15] *Turystyka w 2022 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2022-roku,1,20.html,1,19.html> (dostęp 26.02.2025).
- [16] *Turystyka w 2023 roku*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/turystyka-w-2023-roku,1,21.html> (dostęp 26.02.2025).
- [17] *Turystyka*, <https://mfiles.pl/pl/index.php/Turystyka> (dostęp 01.03.2025).

[18] *Zabytek – definicja*, <https://wkz.szczecin.pl/zabytki/wartowiedziec/zabytek-definicja> (dostęp 01.03.2025).

THE ASSUMPTIONS TOURISM IN POLAND IN THE YEAR 2019-2024

The article presents how the Polish tourism sector changed from 2019 to the first half of 2024. The analysis was based on data collected by the Main Statistical Office (GUS) on tourists using tourist accommodation places, the regions of the country most frequently chosen and the directions from which tourists came to Poland. It was analyzed whether there was an increase or decrease in the sector. Information was included on how tourism was shaped in the post-pandemic period. It is noted that despite the difficulties associated with restrictions and tightenings, tourism in the country started to return to the pre-2020 state quite quickly. In the following years, there has been an increase in the number of tourists and overnight stays. It has been noted that the increase in tourist traffic is mainly in the summer months, however, it starts as early as May.

Keywords: relax, accommodation, travel, booking, tourism

Jakub JANISZEWSKI¹

WPŁYW KRYZYSU FINANSOWEGO W 2008 ROKU NA BRANŻĘ LOTNICZĄ

W artykule przedstawiono podstawowe aspekty kryzysu finansowego 2008 roku oraz jego wpływu na funkcjonowanie branży lotniczej. Kryzys finansowy z 2008 roku rozpoczął się w USA i szybko ogarnął cały świat. W jego centrum znalazły się ryzykowne kredyty hipoteczne i złożone instrumenty finansowe, które doprowadziły do upadków banków i recesji. Branża lotnicza, szczególnie w USA, doznała poważnych strat: spadła liczba pasażerów, doszło do bankructw i fuzji, a producenci samolotów, tacy jak Boeing, stracili miliardy dolarów. Na świecie sytuacja była podobna – wiele linii zawiesiło działalność, spadło zapotrzebowanie na nowe maszyny, a rynek cargo zmniejszył się gwałtownie. Mimo tego w Azji rozpoczęto nowe projekty (np. COMAC), a tanie linie lotnicze zyskały na znaczeniu. Kryzys wymusił restrukturyzację sektora, zwiększenie efektywności i nowe podejście do ryzyka. Długofalowo, przekształcił lotnictwo i uczynił je bardziej odpornym na kolejne wstrząsy gospodarcze.

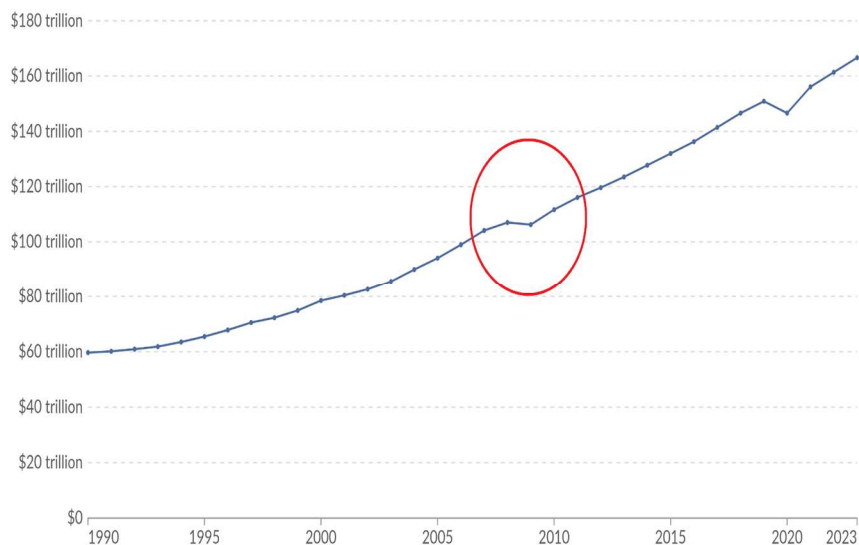
Słowa kluczowe: kryzys finansowy 2008, branża lotnicza, globalna recesja, linie lotnicze i konsolidacja, wpływ gospodarki na transport lotniczy.

WPROWADZENIE

Kryzys finansowy z 2008 roku był jednym z najpoważniejszych załamań gospodarczych w historii współczesnej. Jego źródłem były ryzykowne praktyki na rynku kredytowym w USA, które doprowadziły do globalnej recesji². W tej części przedstawiono genezę, przebieg oraz skutki tego kryzysu. Celem artykułu jest przeanalizowanie wrażliwości branży lotniczej na światowy kryzys finansowy z 2008 roku. Pojęcia obejmujące wszystkie działalności związane z projektowaniem, produkcją, eksploatacją i obsługą statków powietrznych, zarówno cywilnych, jak i wojskowych nazywane są branżą lotniczą. W skład tej branży wchodzi także firmy zajmujące się transportem lotniczym, infrastrukturą lotniskową oraz usługami związanymi z ruchem lotniczym. Natomiast kryzys finansowy 2008 roku to globalna recesja wywołana upadkiem rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych oraz załamaniem systemu bankowego. W artykule również przedstawiono reakcje rynku lotniczego na zaistniałą sytuację, których skutki są widoczne po dziś dzień. Na wykresie 1 przedstawiono wartość globalnego produktu krajowego brutto w bilionach dolarów w latach 1990-2023.

¹ Jakub Janiszewski, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Budowy Maszyn i Lotnictwa, Lotnictwo i Kosmonautyka, 180476@stud.prz.edu.pl.

² Boeing, *Annual Reports and Filings*, <https://investors.boeing.com> (19.05.2025).

Wyk. 1. Wartość globalnego PKB na przestrzeni lat³

Źródło: <https://ourworldindata.org/grapher/global-gdp-over-the-long-run> (19.05.2025).

Na wykresie oznaczono punkty przełamania prezentującego wartości globalnego PKB w latach 2008-2009 które jasno wskazują na impas kryzysu finansowego 2008 na recesję globalnej gospodarki.

1. PRZYCZYNY I PRZEBIEG KRYZYSU

Kryzys finansowy z 2008 roku miał swoje korzenie wiele lat wcześniej, a jego rozwój był efektem stopniowego narastania ryzyka w globalnym systemie finansowym. Aby dobrze zrozumieć przyczyny i przebieg tego załamania, należy cofnąć się do przełomu XX i XXI wieku, kiedy światowy sektor finansowy wszedł w fazę liberalizacji, nadmiernego zaufania do mechanizmów rynkowych oraz coraz bardziej złożonych instrumentów finansowych. Po pęknięciu bańki internetowej w 2000 roku i atakach z 11 września 2001, Rezerwa Federalna (FED) w USA obniżyła stopy procentowe do poziomu 1%⁴. Celem tej polityki było pobudzenie wzrostu gospodarczego i uniknięcie recesji. Tak niskie stopy procentowe spowodowały gwałtowny wzrost popytu na kredyt – zarówno konsumencki, jak i hipoteczny. Banki miały łatwy dostęp do taniego kapitału, a konsumenci chętnie zaciągali zobowiązania. W tym czasie ogromnie rozwinął się rynek kredytów hipotecznych, szczególnie kredytów subprime – czyli udzielanych osobom o niskiej zdolności kredytowej, często bez stałych dochodów i z negatywną historią kredytową. Banki, zamiast zatrzymywać ryzyko na swoich bilansach, pakowały te kredyty w instrumenty finansowe zwane MBS (Mortgage-Backed Securities) – papiery wartościowe zabezpieczone hipotekami. Następnie te MBS-y były dalej przekształcane w CDO (Collateralized Debt

³ Our World in Data, Global GDP Over the Long Run, <https://ourworldindata.org> (19.05.2025).

⁴ Financial Crisis Inquiry Commission (2011), *The Financial Crisis Inquiry Report*, Government Printing Office. <https://fcic-static.law.stanford.edu> (17.05.2025).

Obligations), czyli wielopoziomowe produkty finansowe zawierające setki różnych kredytów.

System sekurytyzacji umożliwił instytucjom finansowym rozproszenie ryzyka po całym świecie. Produkty te trafiały do funduszy inwestycyjnych, banków, ubezpieczycieli, a nawet instytucji publicznych w Europie i Azji. Co gorsza, agencje ratingowe przyznawały tym instrumentom najwyższe możliwe oceny – AAA – mimo że zawierały one wysokie ryzyko niewypłacalności. Do tego systemu dołożyły się tzw. instytucje GSE (Government-Sponsored Enterprises) – jak Fannie Mae i Freddie Mac – które kupowały kredyty od banków i sekurytyzowały je na ogromną skalę⁵. Ich działania były wspierane przez rząd USA, którego celem była popularyzacja własności mieszkaniowej. Polityka państwowa sprzyjała wzrostowi rynku nieruchomości – zachęcano banki do udzielania kredytów jak największej liczbie obywateli, bez względu na ryzyko. W szczytowym momencie, około 2006 roku, ceny nieruchomości w USA osiągnęły rekordowe poziomy. Ludzie kupowali domy, licząc, że ich wartość tylko wzrośnie. Jednak, gdy FED zaczął stopniowo podnosić stopy procentowe, raty kredytów – zwłaszcza tych o zmiennym oprocentowaniu – drastycznie wzrosły⁶. Tysiące osób przestało spłacać zobowiązania, a liczba przejęć nieruchomości przez banki gwałtownie wzrosła. To doprowadziło do załamania rynku nieruchomości. Ceny domów zaczęły spadać, co oznaczało, że zabezpieczenia kredytów (czyli same nieruchomości) traciły na wartości. Banki i instytucje posiadające MBS-y i CDO zaczęły notować ogromne straty.

W miarę jak wartość tych instrumentów spadała, a inwestorzy tracili zaufanie, wiele firm zaczęło mieć problemy z płynnością. W marcu 2008 roku doszło do pierwszego poważnego wstrząsu – bank inwestycyjny Bear Stearns został przejęty przez JP Morgan Chase za symboliczne 2 dolary za akcję z pomocą FED. Ale prawdziwa panika zaczęła się we wrześniu 2008 roku, kiedy upadł Lehman Brothers, czwarty największy bank inwestycyjny w USA. To wydarzenie wywołało szok na rynkach finansowych całego świata. Z dnia na dzień zamrożone zostały rynki pieniężne, banki przestały sobie pożyczać środki, a wartość indeksów giełdowych zaczęła dramatycznie spadać. Wkrótce potem kolejne instytucje znalazły się na skraju upadku: AIG – największy ubezpieczyciel świata – musiał być uratowany przez rząd USA pakietem ratunkowym o wartości 85 miliardów dolarów. Fannie Mae i Freddie Mac zostały przejęte przez państwo. Banki inwestycyjne jak Merrill Lynch zostały wykupione (np. przez Bank of America). Zależność wartości rynku nieruchomości w USA od czasu prezentowany jest na wykresie 2.

⁵ G.B. Gorton, *Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007*, Oxford University Press, 2010.

⁶ M. Lewis, *The Big Short: Inside the Doomsday Machine*, W.W. Norton & Company, 2010.

Wyk. 2. Indeks wartości nieruchomości w USA. na przestrzeni lat w mld dolarów⁷

Źródło: <https://fred.stlouisfed.org> (19.05.2025).

Na wykresie możemy zaobserwować znaczący spadek wartości rynku nieruchomości w USA, poczynając od 2007 roku odnotowujący najgorszą wartość wycen w 2012 roku, co jasno wskazuje na źródło zapalne kryzysu.

Rządy państw zachodnich zaczęły wprowadzać pakiety ratunkowe i nacjonalizować instytucje, które wcześniej uznawano za „zbyt wielkie, by upaść”. Kryzys szybko przeniósł się z sektora finansowego na gospodarkę realną. Przedsiębiorstwa zaczęły zwalniać pracowników, ograniczać inwestycje i produkcję. Wzrosło bezrobocie, spadło zaufanie konsumentów, a gospodarki wielu krajów weszły w recesję. System kapitalistyczny znalazł się w największym kryzysie od pokoleń.

1.1 Sposób zażegnania i konsekwencje kryzysu

Skutki kryzysu finansowego z 2008 roku były rozległe, długotrwałe i odczuwalne nie tylko w samym sektorze finansowym, ale też w realnej gospodarce, życiu codziennym obywateli, strukturze państw i mechanizmach politycznych. Można je podzielić na bezpośrednie i długoterminowe – obie kategorie miały poważne konsekwencje dla funkcjonowania światowej gospodarki. Pierwszą i najbardziej zauważalną konsekwencją kryzysu była drastyczna przecena aktywów finansowych. Główne indeksy giełdowe, takie jak S&P 500, Dow Jones, DAX, Nikkei, spadły o 40–60%. W samych Stanach Zjednoczonych wartość giełdowa największych firm spadła łącznie o biliony dolarów. Tysiące inwestorów – zarówno instytucjonalnych, jak i indywidualnych – poniosło ogromne straty. Fundusze emerytalne, oszczędności prywatne i plany inwestycyjne praktycznie z dnia na dzień straciły znaczną część swojej wartości. Jednym z najbardziej dramatycznych skutków była zapaść na rynku międzybankowym. Banki utraciły wzajemne zaufanie i nie chciały udzielać sobie pożyczek. Zamarły rynki instrumentów

⁷ Federal Reserve Bank of St. Louis, *FRED Economic Data*, <https://fred.stlouisfed.org> (19.05.2025).

pochodnych, niektóre operacje finansowe przestały być możliwe. W efekcie firmy nie mogły finansować bieżącej działalności, a konsumenci stracili dostęp do kredytów hipotecznych, samochodowych czy ratalnych. Ten paraliż doprowadził do spadku aktywności gospodarczej na całym świecie – ograniczono produkcję, inwestycje, zwolnienia pracowników stały się powszechne. Reakcją na kryzys była bezprecedensowa skala interwencji państwowych. W USA uruchomiono program TARP⁸ (700 mld USD), który pozwolił rządowi na dokapitalizowanie banków i skup toksycznych aktywów. Rezerwa Federalna (FED) obniżyła stopy procentowe do niemal 0% i rozpoczęła program luzowania ilościowego (QE), skupując obligacje i zwiększając płynność. W Europie rządy również ratowały banki – np. Wielka Brytania częściowo znacjonalizowała Royal Bank of Scotland i Lloyds. Niemcy ratowały Hypo Real Estate, a Islandia – niemal cały swój sektor bankowy. Kryzys zakończył działalność wielu znanych instytucji finansowych. Lehman Brothers zniknął całkowicie, Bear Stearns został przejęty przez JP Morgan, Merrill Lynch przez Bank of America. Powstały banki uniwersalne złożone z dawnych gigantów inwestycyjnych i detalicznych. Fuzje i przejęcia stały się narzędziem ratunkowym, ale też symbolem nowej architektury sektora finansowego – bardziej skoncentrowanej i mniej konkurencyjnej. W wyniku recesji, która ogarnęła niemal cały świat, wzrosło bezrobocie. W USA stopa bezrobocia osiągnęła ponad 10% w 2009 roku. Podobne trendy obserwowano w Hiszpanii, Irlandii czy na Litwie. Ludzie tracili nie tylko pracę, ale też domy (w wyniku foreclosures), oszczędności i poczucie bezpieczeństwa. Spadek dochodów ludności przełożył się na ograniczenie konsumpcji, co z kolei pogłębiało recesję – tzw. efekt spirali negatywnej. Kryzys doprowadził do głębokiej refleksji nad kształtem światowego systemu finansowego. W USA uchwalono ustawę Dodd-Frank, która wprowadziła nowe mechanizmy nadzoru nad bankami, zakazała niektórych rodzajów działalności spekulacyjnej i zwiększyła przejrzystość rynków. Na świecie wprowadzono standardy Basel III, podnoszące wymogi kapitałowe dla banków i ograniczające ich dźwignię finansową. Agencje ratingowe zostały objęte nadzorem, a sekurytyzacja kredytów zaczęła podlegać większej kontroli. Wpływ społeczny i polityczny Kryzys zrodził nowe ruchy społeczne – m.in. Occupy Wall Street, który symbolicznie pokazywał niezadowolenie z „prywatyzacji zysków i uspołeczniania strat”. W wielu krajach wzrosło poparcie dla populistycznych i antysystemowych partii politycznych. Pojawił się sprzeciw wobec globalizacji, neoliberalizmu i elity finansowej. Po 2008 roku wiele państw doświadczyło tzw. „utraconej dekady” – bardzo powolnego wzrostu gospodarczego, niskiej inflacji i rekordowo niskich stóp procentowych⁹. Kryzys przyczynił się do trwałych zmian w polityce pieniężnej i fiskalnej. Wzrosło też zadłużenie publiczne – państwa finansowały ratowanie gospodarki, co w dłuższym okresie skutkowało polityką cięć budżetowych i kryzysem zadłużeniowym w Europie (Grecja, Portugalia, Hiszpania). Wyceny Indeks giełdowego S&P 500 zostały zobrazowane na wykresie 3.

⁸ A.R. Sorkin, *Too Big to Fail*, Viking Press, 2009.

⁹ F.S. Mishkin, *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*, 10th ed., Pearson Education, 2015.

Wyk. 3. Wartość indeksu giełdowego S&P 500 na przestrzeni lat¹⁰.

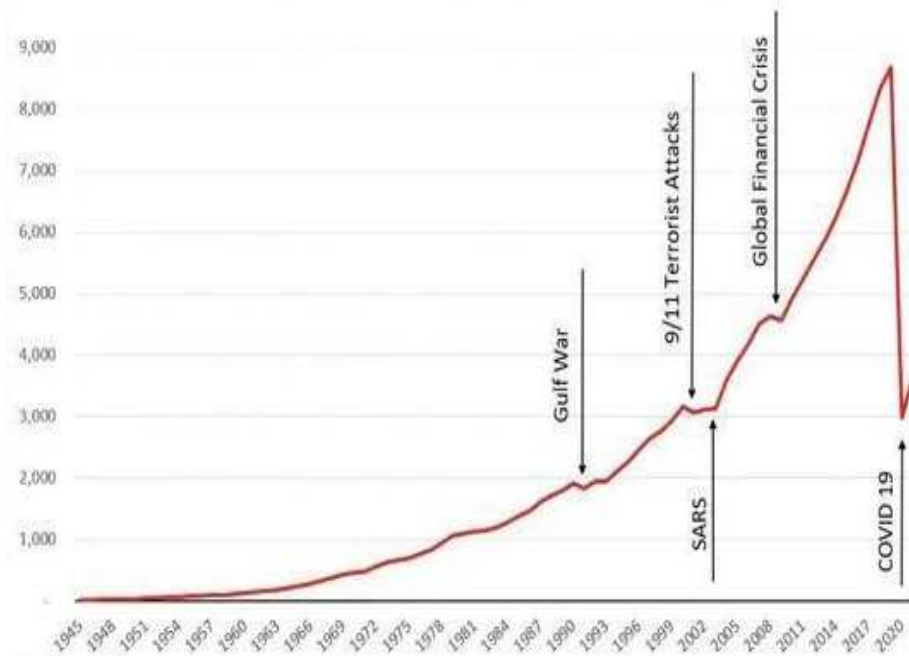
Źródło: www.macrotrends.net (17.05.2025).

Wykres przedstawia notowania indeksu inwestycyjnego S&P 500 który uwzględnia 500 największych firm notowanych na giełdzie w USA. W okresie kryzysu notowania wartości indeksu spadły średnio o 38.5% natomiast najniższa wartość była aż o 57% niższa w porównaniu z zanotowaną wartością tuż przed kryzysem w 2007 roku.

2. WPŁYW KRYZYSU NA BRANŻĘ LOTNICZĄ

Branża lotnicza od dziesięcioleci wykazuje dużą odporność na wstrząsy gospodarcze, geopolityczne i zdrowotne, co dobrze obrazuje wykres przedstawiający globalne przychody pasażerskie w przeliczeniu na kilometry (RPK). Mimo zakłóceń takich jak wojna w Zatoce Perskiej, ataki z 11 września, epidemia SARS czy kryzys finansowy z 2008 roku, sektor zawsze wracał na ścieżkę wzrostu. Jednym z najbardziej zauważalnych załamań w historii – poza pandemią COVID-19 – był właśnie światowy kryzys finansowy, który przerwał dynamiczny rozwój lotnictwa po roku 2001. Spadek RPK w latach 2008–2009 wskazuje na wyraźne ograniczenie popytu na usługi lotnicze, co przełożyło się na straty finansowe, bankructwa linii, zmiany flot i strategie oszczędnościowe.

¹⁰ Macrotrends, *S&P 500 Historical Chart*, <https://www.macrotrends.net> (19.05.2025).

Wyk. 4. Wpływ globalnych kryzysów na branżę lotniczą: globalna ilość pasażerokilometrów w bilionach transportu lotniczego na przestrzeni lat¹¹

Źródło: <https://www.money.pl/gospodarka/inne-wielkie-kryzysy-wydaja-sie-kichnieciem-ten-wykres-pokazuje-jak-bardzo-covid-19-spustoszy-lotnictwo-6841347586447936a.html> (dostęp 19.05.2025).

Dane ilustrujące ilość pasażerokilometrów reprezentującą niejako wielkość i znaczenie rynku lotniczego. Na wykresie jasno widać recesję branży lotniczej podczas światowych kryzysów gospodarczo-politycznych. Możemy również za pomocą niego ocenić, iż kryzys w 2008 przyczynił się długookresowo do drugiego największego załamania branży lotniczej w historii - zaraz po COVID-19, natomiast wcześniej był to największy kryzys branży lotniczej w historii.

2.1 Wpływ kryzysu na rynek USA

Branża lotnicza w Stanach Zjednoczonych została wyjątkowo mocno dotknięta skutkami kryzysu finansowego z 2008 roku. Sektor, który już wcześniej zmagał się z rosnącymi cenami paliwa, nieefektywnymi strukturami kosztów i silną konkurencją, znalazł się pod ogromną presją finansową, operacyjną i organizacyjną. W 2008 roku liczba pasażerów przewożonych przez amerykańskie linie lotnicze spadła o około 5%¹². To pozornie niewielka liczba, jednak w branży o niskich marżach oznaczało to miliardowe

¹¹ IATA, *Annual Review 2008–2009*, <https://www.iata.org/en/publications/annual-review/> (19.05.2025).

¹² PwC, *How airlines can return to profitability*, <https://www.pwc.com/us/en/industries/consumer-markets/library/how-can-airlines-return-to-profitability.html> (19.05.2025).

straty. Przychody spadły, a linie lotnicze nie były w stanie pokryć kosztów operacyjnych. Wysokie ceny paliwa, które w pierwszej połowie 2008 roku osiągnęły szczyt (ropa przekroczyła 140 USD za baryłkę), jeszcze pogłębiły kryzys płynnościowy przewoźników. Skutkiem spadku popytu i wzrostu kosztów były duże straty finansowe. Przykładowo, American Airlines odnotowały w 2008 roku stratę netto przekraczającą 2 miliardy dolarów. Linie Continental, US Airways, United Airlines również znalazły się w bardzo trudnej sytuacji finansowej. Niektóre linie całkowicie upadły. Aloha Airlines, ATA Airlines, Skybus Airlines – to tylko niektóre z firm, które zakończyły działalność w 2008 roku¹³. Problemy dotknęły nie tylko dużych przewoźników, ale również regionalne linie, operujące na mniej rentownych trasach. W obliczu trudnej sytuacji wiele firm zdecydowało się na fuzje jako sposób przetrwania. Najważniejszym wydarzeniem było połączenie Delta Air Lines z Northwest Airlines w kwietniu 2008 roku. Powstał w ten sposób największy przewoźnik na świecie (wówczas), zdolny do skuteczniejszej rywalizacji globalnej i optymalizacji floty oraz siatki połączeń. Konsolidacja była nie tylko sposobem na poprawę konkurencyjności, ale również reakcją na załamanie dostępności kredytu. Banki przestały finansować słabe podmioty – jedynie silniejsze mogły liczyć na przetrwanie. W USA głównym producentem samolotów pasażerskich jest Boeing¹⁴. Rok 2008 był dla firmy wyjątkowo trudny. Po pierwsze – spadek zamówień: wiele linii lotniczych zamroziło plany zakupowe lub opóźniło odbiór zamówionych maszyn. Po drugie – problemy produkcyjne: program 787 Dreamliner napotkał na opóźnienia techniczne i logistyczne. Rynek akcji Boeinga zareagował gwałtownie. Na początku 2008 roku akcje spółki notowano na poziomie około 90 USD, natomiast w grudniu tego samego roku ich wartość spadła poniżej 35 USD – czyli o ponad 60%. To odzwierciedlało nie tylko pogorszenie kondycji sektora, ale i spadek zaufania inwestorów do Boeinga jako stabilnego dostawcy. Linie lotnicze w USA masowo redukowały liczbę lotów¹⁵, zwłaszcza na mniej dochodowych trasach regionalnych. Wprowadzono liczne opłaty dodatkowe – za bagaż rejestrowany, wybór miejsca, posiłki na pokładzie. Przewoźnicy zmieniali strukturę floty, wycofując z użytku najmniej ekonomiczne maszyny. Pasażerowie odczuli skutki kryzysu bezpośrednio: wyższe ceny biletów, mniej dostępnych połączeń, niższy komfort podróży i dłuższe czasy oczekiwania. Branża zmieniła swój charakter – bardziej przypominała transport masowy niż usługę premium.

2.2 Wpływ na rynek globalny

Podobnie jak w USA, branża lotnicza na świecie znalazła się w głębokim kryzysie w wyniku globalnego załamania gospodarczego. Efekty były jednak bardziej zróżnicowane – podczas gdy w niektórych regionach dochodziło do bankructw i redukcji floty, inne (np. Azja i Bliski Wschód) potrafiły w ograniczonym stopniu nadal się rozwijać. Globalna natura kryzysu objęła producentów samolotów, linie lotnicze, pasażerów oraz rynek cargo. Według danych IATA, w 2008 roku linie lotnicze na całym świecie odnotowały łącznie stratę netto w wysokości ponad 8 miliardów dolarów. Liczba pasażerów zmniejszyła się

¹³ IBA Group, *Does a global crisis drive airline start-ups?*, <https://www.iba.aero/resources/articles/aviation-intelligence-does-a-global-crisis-drive-airline-start-ups/> (19.05.2025).

¹⁴ Macrotrends, *S&P 500 Historical Chart*, <https://www.macrotrends.net> (19.05.2025).

¹⁵ U.S. Department of Transportation – Bureau of Transportation Statistics, *Airline Financial Data Summary*, <https://www.transtats.bts.gov/> (19.05.2025).

globalnie o około 4,6% w grudniu 2008 w ujęciu rok do roku – co było najgłębszym spadkiem od czasu ataków 11 września 2001 roku. W Europie kryzys był szczególnie bolesny dla tanich i regionalnych linii – Sterling Airlines (Dania), XL Airways UK, Silverjet, Zoom Airlines (UK/Kanada) – wszystkie zakończyły działalność w 2008 roku. W Azji problemy miała Oasis Hong Kong Airlines. Linie ograniczały trasy międzykontynentalne, zawieszały nowe połączenia i negocjowały warunki leasingu samolotów. Podobnie jak w USA, linie lotnicze w Europie i Azji wprowadzały strategie oszczędnościowe: rezygnację z mniej dochodowych tras, zmiany we flocie, redukcje etatów i zwiększenie opłat dodatkowych. Przewoźnicy starali się przetrwać najtrudniejszy okres poprzez poprawę operacyjnej efektywności i zamrażanie inwestycji kapitałowych. Kryzys przyspieszył procesy konsolidacyjne również poza USA. W 2010 roku – choć to już efekt post-kryzysowy – doszło do fuzji British Airways z Iberią, a nieco później Lufthansa wzmocniła swoją pozycję przejmując udziały w innych liniach. Choć wiele z tych fuzji formalnie doszło do skutku po 2008 roku, ich źródłem były straty i presja strukturalna z okresu kryzysowego. W Europie głównym producentem samolotów pasażerskich jest Airbus¹⁶. W 2008 roku firma zdołała utrzymać względną stabilność, mimo że również doświadczyła ograniczenia zamówień i presji ze strony klientów. Airbus kontynuował realizację programu A380, ale już wtedy było wiadomo, że rynek nie potrzebuje aż tak dużych samolotów. Mimo trudności, Airbus zachował bardziej zdywersyfikowany portfel klientów niż Boeing – m.in. dzięki silniejszej pozycji w Azji i Europie. W Brazylii, producent samolotów regionalnych Embraer¹⁷ zanotował spadek zamówień, ale dzięki swojej specjalizacji w mniejszych maszynach i wsparciu rządowemu, firma przetrwała kryzys bez bankructwa. Seria E-Jet była dalej rozwijana i zyskała uznanie na rynku regionalnym. W Chinach, mimo światowego załamania, w 2008 roku rozpoczęto projekt COMAC C919¹⁸ – samolotu mającego konkurować z Boeingiem 737 i Airbusem A320. Wprawdzie pierwszy lot odbył się dopiero w 2017 roku, ale prace projektowe rozpoczęto właśnie w cieniu kryzysu, jako strategiczną decyzję o uniezależnieniu się od zachodnich producentów. Wartość akcji linii lotniczych na całym świecie spadała gwałtownie – podobnie jak akcje producentów. Na przykład Air France-KLM i Lufthansa notowały w 2008 roku straty przekraczające 50% wartości giełdowej. Firmy traciły dostęp do kredytu, a inwestorzy wycofywali się z sektora transportu lotniczego. Lotnictwo towarowe również mocno odczuło skutki kryzysu. W 2008 roku IATA¹⁹ informowała o spadku przewozów cargo o ponad 11% w regionie Azji i Pacyfiku. W Europie i Ameryce Północnej przewozy zmniejszyły się o 5–10%. Linie takie jak Lufthansa Cargo, FedEx, UPS reorganizowały siatki połączeń, czasowo wycofywały samoloty cargo i negocjowały nowe umowy z klientami. Jednym z ciekawszych efektów kryzysu był wzrost znaczenia tanich linii lotniczych. W Europie Ryanair i EasyJet zaczęły zwiększać swój udział w rynku, oferując tańsze bilety i bardziej elastyczne modele operacyjne. W Azji powstawały nowe linie – m.in. VietJet Air w Wietnamie (2007, start komercyjny 2011), Scoot w Singapurze (2011, przygotowania ruszyły w czasie kryzysu). Przewoźnicy ci lepiej dostosowali się do ograniczonego popytu i poszukiwali nowych nisz na rynku. Branża lotnicza, zmuszona do

¹⁶ Airbus, *Annual Reports and Orders*, <https://www.airbus.com/en/investors> (18.05.2025).

¹⁷ Embraer, *Company Profile*, <https://www.embraer.com> (16.05.2025).

¹⁸ Wikipedia, *Comac C919*, https://en.wikipedia.org/wiki/Comac_C919 (19.05.2025).

¹⁹ Newstodate.aero, *Air cargo in worst decline since 2001, IATA*, <https://www.newstodate.aero/2008/10/air-cargo-in-worst-decline-since-2001-iata/> (19.05.2025).

cięć kosztów, zaczęła inwestować w technologie poprawiające efektywność paliwową i operacyjną. Pojawiło się większe zainteresowanie maszynami takimi jak Airbus A350 czy Boeing 787 Dreamliner – bardziej oszczędnymi, o zasięgu dostosowanym do nowych potrzeb.

PODSUMOWANIE

Kryzys finansowy z 2008 roku był wydarzeniem o ogromnej skali i głębokości, którego skutki sięgnęły daleko poza sektor bankowy. Powstały na bazie nierównowagi na rynku kredytów hipotecznych w USA, rozlał się na cały świat dzięki globalnemu połączeniu systemów finansowych i braku odpowiedniego nadzoru. Sekurytyzacja, złożone instrumenty pochodne i iluzoryczne zabezpieczenia stworzyły systemowy problem, którego eksplozja doprowadziła do najgłębszej recesji od czasów Wielkiego Kryzysu lat 30. Bezpośrednimi ofiarami były banki, inwestorzy i zwykli obywatele. Jednak równie dotkliwie ucierpiała branża lotnicza – jedna z najbardziej globalnych i kosztownych w obsłudze dziedzin gospodarki. W Stanach Zjednoczonych doszło do upadków, fuzji i potężnych strat. Linie lotnicze masowo ograniczały siatki połączeń, wprowadzały opłaty dodatkowe, a producenci samolotów notowali spadki zamówień i wartości akcji. Na poziomie globalnym obserwowaliśmy zjawiska bardzo podobne, choć w niektórych regionach – takich jak Azja czy Bliski Wschód – udało się częściowo wykorzystać kryzys jako okazję do wzrostu. Pojawiły się nowe projekty, np. COMAC²⁰ w Chinach czy tanie linie lotnicze w Azji Południowo-Wschodniej. Jednocześnie w Europie i Ameryce Łacińskiej trwał proces konsolidacji i restrukturyzacji sektora. Długofalowym skutkiem było zwiększenie odporności branży na przyszłe kryzysy. Linie nauczyły się lepiej zarządzać kosztami, operować elastycznie i wykorzystywać technologie do poprawy efektywności. Kryzys stał się lekcją, która przyspieszyła modernizację lotnictwa cywilnego i zmusiła sektor do nowego spojrzenia na ryzyko, elastyczność i planowanie strategiczne.

LITERATURA

- [1] Airbus. (2008–2010), *Annual Reports*, <https://www.airbus.com> (18.05.2025).
- [2] Boeing. (2008–2009), *Annual Filings*, <https://investors.boeing.com> (19.05.2025).
- [3] COMAC, *C919 Program*, <https://www.comac.cc> (19.05.2025).
- [4] Embraer. (n.d.), *Company Profile*, <https://www.embraer.com> (16.05.2025).
- [5] Federal Reserve Bank of St. Louis. (2008–2010), *FRED Economic Data*, <https://fred.stlouisfed.org> (19.05.2025).
- [6] Financial Crisis Inquiry Commission, (2011), *The Financial Crisis Inquiry Report*, Government Printing Office. <https://fcic-static.law.stanford.edu> (17.05.2025).
- [7] Gorton, G.B. (2010), *Slapped by the Invisible Hand: The Panic of 2007*, Oxford University Press.
- [8] IATA. (2009), *Annual Review 2008–2009*, <https://www.iata.org> (19.05.2025).
- [9] IBA Group. (2023), *Does a global crisis drive airline start-ups?* <https://www.iba.aero>.
- [10] Lewis, M. (2010), *The Big Short: Inside the Doomsday Machine*. W.W. Norton & Company.

²⁰ COMAC, *C919 Program*, <https://www.comac.cc> (19.05.2025).

- [11] Macrotrends. (n.d.), *S&P 500 Historical Chart*, <https://www.macrotrends.net> (19.05.2025).
- [12] Mishkin, F.S. (2015), *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*, (10th ed.), Pearson Education.
- [13] Newstodate.aero. (2008), *Air cargo in worst decline since 2001*, <https://www.newstodate.aero> (19.05.2025).
- [14] PwC. (2009), *How airlines can return to profitability*, <https://www.pwc.com> (19.05.2025).
- [15] Sorkin, A.R. (2009), *Too Big to Fail*, Viking Press.
- [16] U.S. Department of Transportation – Bureau of Transportation Statistics. (2009). <https://www.transtats.bts.gov> (19.05.2025).
- [17] Wikipedia contributors. (2024). *Comac C919*. https://en.wikipedia.org/wiki/Comac_C919.

THE IMPACT OF THE 2008 FINANCIAL CRISIS ON THE AVIATION INDUSTRY

The global financial crisis of 2008, which originated in the U.S. housing and financial markets, marked the most significant economic downturn since the Great Depression. Triggered by the collapse of subprime mortgage lending and the widespread use of complex financial instruments such as mortgage-backed securities (MBS) and collateralized debt obligations (CDOs), the crisis led to the downfall of major financial institutions and required massive government interventions. Beyond the financial sector, the crisis had a severe impact on real-world industries, including commercial aviation. Aircraft manufacturers like Boeing faced a dramatic drop in orders and stock value. Globally, airlines in Europe and Asia suspended routes, cancelled orders, and some ceased operations altogether. Cargo traffic dropped significantly, while low-cost carriers adapted and gained market share. The experience of 2008 reshaped the way airlines operate and prepare for economic shocks, making the industry more resilient today. The purpose of the article is to discuss the processes of inflation formation and the factors influencing it. The key concepts of inflation, types of inflation, causes and effects of too high or too low inflation and the inflation target of $\pm 2.5\%$ are explained. Any fluctuations in the index, the process of hyperinflation going back to 1990, as well as the phenomenon of deflation in 2015, are discussed in detail. In each, the graph and the economic situation affecting the figures presented are analysed. In addition, the publication includes information about Poland's economy during the communist era, the Covid-19 virus pandemic, as well as Russian military aggression against Ukraine and its effects on neighboring countries. Important to the article is the interpretation of inflation, which, contrary to popular belief, being under control, supports economic development.

Keywords: 2008 financial crisis, aviation industry, global recession, airline mergers and consolidation, economic impact on air transport.

Justyna JARGIEŁO¹

CZYM JEST KRYZYS FINANSOWY? PRZYCZYNY I SKUTKI KRYZYSÓW FINANSOWYCH

Artykuł omawia kryzys finansowy, a szczególnie ten z 2008 roku, wskazując jego przyczyny, mechanizmy oraz skutki. Przedstawia szereg czynników prowadzących do kryzysu, takich jak rynek kredytów subprime, agresywna polityka kredytowa oraz spekulacje finansowe. Ponadto, omówiono skutki kryzysu, w tym globalną recesję, bankructwa firm, wzrost bezrobocia oraz spadek wartości aktywów. Zwrócono uwagę na potrzebę odpowiednich regulacji, by zapobiegać podobnym kryzysom w przyszłości, a także na znaczenie interwencji państwowych i działań banków centralnych, które pomogły w stabilizacji sytuacji gospodarczej po kryzysie. Artykuł ma za zadanie edukować czytelników na temat mechanizmów kryzysów finansowych, pomóc zrozumieć ich przyczyny i skutki oraz podkreślić znaczenie odpowiednich działań zaradczych. Artykuł jest skierowany do studentów ekonomii, praktyków w dziedzinie finansów, jak również osób zainteresowanych lepszym zrozumieniem globalnych procesów gospodarczych.

Słowa kluczowe: Kryzys finansowy, kredyt subprime, upadek „Lehman Brothers”, „moral hazard”, interwencjonizm państwowy.

WPROWADZENIE

Globalny kryzys finansowy, który wybuchł w 2007 roku i miał swoje apogeum w 2008 roku, był jednym z najpoważniejszych i najbardziej wpływowych wydarzeń w historii współczesnej gospodarki. Jego przyczyny były złożone, a skutki dotknęły nie tylko rynki finansowe, ale także gospodarki narodowe, społeczeństwa i życie codzienne milionów ludzi na całym świecie. Kryzys nie tylko ujawnił liczne słabości w globalnym systemie finansowym, ale także stanowił punkt zwrotny w sposobie myślenia o ryzykach, regulacjach i odpowiedzialności w finansach. Celem artykułu jest przedstawienie zjawiska kryzysu finansowego w kontekście historycznym i współczesnym, omawiając różne modele teoretyczne i przykłady realnych kryzysów, jak np. ten z 2008 roku. Artykuł ma zwrócić uwagę na ryzyka związane z nieodpowiednim zarządzaniem finansami, spekulacjami oraz brakiem nadzoru w systemie bankowym. Przyjrzymy się głównym przyczynom kryzysu, analizując zarówno mechanizmy rynkowe, jak i czynniki instytucjonalne, które doprowadziły do jego wybuchu, oraz omówimy jego długofalowe skutki dla gospodarki światowej, instytucji finansowych i zwykłych obywateli. Zrozumienie tych przyczyn i skutków jest kluczowe, aby uniknąć podobnych kryzysów w przyszłości i lepiej przygotować się na potencjalne zagrożenia w globalnym systemie finansowym.

¹ Justyna Jargieło, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Finanse i rachunkowość, mail: justyna.jargieloo@interia.pl, ORCID: 0009-0003-5266-5880.

1. CZYM JEST KRYZYS FINANSOWY?

Wytłumaczenie pojęcia „kryzys finansowy” często bywa niejednoznaczne, ale niewątpliwie jest to czas gwałtownych zmian, na całym rynku finansowym.

Już samo słowo „kryzys” pochodzi od greckiego wyrazu „crisis” oznaczającego punkt zwrotny, przesilenie. To brak płynności, niewypłacalność banków i innych instytucji finansowych z efektem, nie tylko w postaci czynników ekonomicznych, ale zarówno społecznych, kulturowych, prawnych czy politycznych².

Kryzys gospodarczy, rozumiany jako głęboka i długotrwała recesja, w klasycznej teorii cyklu koniunkturalnego, wiąże się z negatywnymi zmianami wskaźników makroekonomicznych, takich jak spadek popytu na towary i usługi.

Neoklasyści mianują słowem „kryzys” czas spadku dochodów ludności, głębokiego bezrobocia i drastycznego spadku produkcji, podkreślając, że kryzys finansowy wiąże się z³:

1. Głębokim bezrobociem, które jest wynikiem spadku produkcji i działalności gospodarczej.
2. Drastycznym spadkiem produkcji, który obniża ogólną aktywność gospodarczą.
3. Zakłóceniami w alokowaniu kapitału w gospodarce, co prowadzi do dalszych problemów finansowych.

Według koncepcji Ch. Kindleberga (autora wzorców baniek spekulacyjnych) kryzys finansowy to proces składający się z różnych faz. Na samym początku pojawia się wzrost optymizmu i nadziei, początek boomu, który prowadzi do wzrostu zaufania i entuzjazmu na rynku. Inwestorzy, oczekując dalszych zysków, co skłania ich do podejmowania ryzykownych decyzji inwestycyjnych. Kolejnym etapem jest eksplozja spekulacji, zwiększa się inwestowanie w aktywa, które są postrzegane jako zyskowne, ale niekoniecznie stabilne -zaczynają powstawać banki spekulacyjne⁴.

Ostatnim - drastycznym okresem, jest kryzys i załamanie rynku. Po pewnym czasie bańka spekulacyjna pęka, ceny aktywów zaczynają gwałtownie spadać, wzrasta liczba bankructw, co prowadzi do utraty zaufania i paniki na rynkach finansowych⁵.

W latach 1997–1998 termin „kryzys finansowy” zaczął być używany w odniesieniu do upadku finansów publicznych i prywatnych w takich krajach jak, np. Rosja, Brazylia czy Meksyk. Polskie firmy w tamtym czasie „mogły” odetchnąć z ulgą, myśląc, że ich to nie dotyczy. Jak się okazuje, takie rozumowanie jest błędne i szkodliwe. Kryzys finansowy to zjawisko, które wpływa zarówno na całe gospodarki, wybrane sektory, jak i na poszczególne firmy, będąc rezultatem błędów w zarządzaniu. Instytut Zarządzania Kryzysem w Clarksville wskazuje, że kryzys finansowy to poważne zaburzenie, które wpływa na stabilność rynków finansowych i gospodarki. Kryzysy mogą wynikać z różnych czynników, takich jak spekulacje, nadmierne zadłużenie czy brak płynności, a ich skutki są odczuwalne zarówno na poziomie globalnym, jak i lokalnym. Zwraca również uwagę, na

² P. Józwiakowski, *Kryzys finansowy - przebieg i skutki dla gospodarki*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze”, 2(2), Zielona Góra 2015, s. 7-9.

³ L. Leśniewski, *Przegląd teoretycznego ujęcia kryzysu finansowego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, Warszawa 2016, s. 24-27.

⁴ M. Walkowski, *Przyczyny powstania globalnego kryzysu finansowego 2008+. Analiza i porównanie wybranych opinii*, Poznań 2013, s. 191-196.

⁵ E. Radomska, *Globalny kryzys finansowy — przyczyny, przebieg, skutki*, „Zarządzanie Zmianami: Zeszyty Naukowe”, Kraków 2013, nr 2-3, s. 3.

potrzebę skutecznej reakcji i interwencji ze strony władz w celu złagodzenia, skutków kryzysu. Kryzys finansowy obejmuje trzy główne rodzaje, które wynikają z problemów na rynkach finansowych⁶:

1. Kryzys bankowy.
2. Kryzys walutowy.
3. Kryzys zadłużeniowy.

Te rodzaje kryzysów są ze sobą powiązane w różnym stopniu, a ich wzajemny wpływ staje się silniejszy w wyniku globalizacji i integracji rynków finansowych.

Kryzys bankowy, to stan w której banki mają trudności w utrzymaniu płynności finansowej, przez co nie są w stanie wypłacać depozytów klientom, ani finansować działalności gospodarczej, to prowadzi do upadłości banków oraz paniki w systemie bankowym, wpływając na całą gospodarkę. Kryzys ten może być wywołany przez złe zarządzanie ryzykiem, spekulacje lub nadmierne zadłużenie banków⁷.

Kryzys walutowy, to nagła utrata zaufania rynków finansowych, do danej waluty. Prowadzi to do masowego odpływu kapitału oraz gwałtownej dewaluacji waluty lub jej szybkiej deprecjacji w wyniku zmiany kursu walutowego⁸. Taki kryzys występuje, gdy władze monetarne zdecydują się na uwolnienie kursu walutowego lub zaciągają zagraniczne pożyczki w celu obrony ustalonego kursu centralnego. Może on być wynikiem utraty zaufania inwestorów do danej waluty, co prowadzi do spekulacyjnego ataku na nią.

Kryzys zadłużeniowy, według literatury przedmiotu, polega na niemożności spłacenia wcześniej zaciągniętego długu. Jest to sytuacja, w której zarówno sektor publiczny, jak i prywatny nie są w stanie wywiązać się ze swoich zobowiązań związanych z zadłużeniem. W przypadku sektora publicznego może to prowadzić do braku możliwości spłaty lub redukcji zadłużenia, zwłaszcza jeśli doszło do sztucznego zawyżenia wartości waluty. Może to skutkować niewypłacalnością lub upadłością państwa. W sektorze prywatnym kryzys ten występuje, gdy niemożliwe staje się uregulowanie zobowiązań finansowych, wynikających z odrzucenia lub restrukturyzacji długu.

Przy rozważaniach na temat kryzysów finansowych, należy również wspomnieć o raportach wykonanych przez Edwarda Altmana (jest emerytowanym profesorem finansów w Stern School of Business na Uniwersytecie Nowojorskim), którego badania koncentrują się głównie na analizie ryzyka finansowego i wczesnym wykrywaniu zagrożeń kryzysów finansowych. Altman jest znany z opracowania wskaźnika Z-score, który pozwala ocenić ryzyko bankructwa firm⁹. W kontekście kryzysów finansowych, jego badania wskazują, że kryzysy mogą być przewidywane na podstawie analiz finansowych, szczególnie poprzez monitorowanie wskaźników zadłużenia, płynności i rentowności. Profesor zwraca uwagę, że kryzysy finansowe często wynikają z nadmiernego zadłużenia i błędów w zarządzaniu ryzykiem, a także z braku odpowiednich mechanizmów kontrolnych i nadzoru nad rynkami finansowymi. Podkreśla również, że globalizacja

⁶ E. Radomska, *Globalny kryzys...*, op. cit., s. 3-4.

⁷ L. Leśniewski, *Przegląd teoretycznego ujęcia...*, op. cit., s. 26.

⁸ *Kryzys walutowy*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Specjalna:Linkuj%C4%85ce/Kryzys_walutowy (dostęp 7.04.2025).

⁹ M. Mosionek-Schweda, *Model Altmana jako narzędzie do oceny ryzyka upadłości przedsiębiorstw*, „Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wrocław 2014, s. 170-172.

i integracja rynków finansowych zwiększają wzajemną zależność między kryzysami w różnych krajach¹⁰.

Kolejny opis zjawiska kryzysu finansowego podaje Richard Oldcorn. Charakteryzuje kryzys finansowy jako wynik nadmiernego ryzyka, niewłaściwego zarządzania finansami, spekulacji, a także nieodpowiedniej polityki monetarnej i fiskalnej. Tego typu sytuacja prowadzi do utraty zaufania inwestorów, spadku wartości aktywów, ponadto pojawiają się problemy płynnościowe i dalekosiężne konsekwencje dla całej globalnej gospodarki.

Amerykański ekonomista F. Mishkin, który zaproponował model kryzysu związany z asymetrią informacji, negatywną selekcją i pokusą nadużycia, wyróżnia dwa główne podejścia do analizy kryzysów finansowych¹¹. Pierwsze wąskie podejście, opracowane przez monetarystów, takich jak M. Friedman¹² i A. Schwartz wskazują na połączenie kryzysu z paniką bankową. Szersze podejście obejmuje model kruchości systemu finansowego H. Minsky'ego i model międzynarodowej transmisji kryzysów Kindleberga.

2. PRZYCZYNY KRYZYSÓW FINANSOWYCH NA PODSTAWIE GLOBALNEGO KRYZYSU FINANSOWEGO XXI WIEKU

2.1 Rynek kredytów subprime

Jedną z ważniejszych przyczyn trwającego obecnie kryzysu finansowego, jest rozwój rynku kredytów subprime, który rozwinął się w Stanach Zjednoczonych w latach 90. XX wieku.

Rynek kredytów subprime (zwany również rynkiem kredytów wysokiego ryzyka) odnosi się do segmentu rynku kredytowego, w którym udzielane są pożyczki osobom o niższej zdolności kredytowej). Kredyty subprime są zazwyczaj oferowane tym kredytobiorcom, którzy mają historię kredytową z problemami, takie jak opóźnienia w spłacie długów, bankructwa lub brak stabilności finansowej¹³.

Pierwszym krokiem do zaistnienia kryzysu, według modelu H. Minsky'ego był zdecydowany rozwój rynku nieruchomości w USA. Nastąpił tzw. „szok”, ponieważ ceny mieszkań i zyski przedsiębiorstw rosły, co skutkowało ponadprzeciętnym wzrostem gospodarczym, optymizmem wśród działających na rynku i powstaniem bańki cenowej¹⁴. Obniżka stóp procentowych z 6,5% w 2000 r. do 1,5% w 2003 r. sprzyjały inwestycjom i gorączce zakupowej. Ceny nieruchomości w Stanach Zjednoczonych gwałtownie zaczęły spadać w 2006 r., a na przełomie lat 2007/2008 rynek nieruchomości się załamał. W 2006 r. pożyczki o wysokim ryzyku niespłacenia, znane jako subprime, stanowiły już 20% nowych hipotek. Aby się zabezpieczyć, banki zaczęły korzystać z inżynierii finansowej –

¹⁰ *Model Altmana - prognozowanie upadłości*, https://bizpro.techinfus.com/pl/new-model-altmana-prognozowanie-bankrotstva-primer-rascheta.html#google_vignette (dostęp 20.03.2025).

¹¹ A. Przygoda, *Stabilność systemu bankowego w Polsce a światowy kryzys finansowy*, „Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, Warszawa 2009, s. 156-160.

¹² T. Adamowicz, M. Adamowicz, *Przebieg i Skutki Światowego Kryzysu Finansowego lat 2007-2008 oraz działania antykryzysowe w Polsce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 2018, s. 13-19.

¹³ T. Adamowicz, *Przyczyny i skutki I fazy kryzysu finansowego lat 2007-2009 w wybranych krajach na świecie*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie”, Warszawa 2013, s. 13-18.

¹⁴ A. Staszal, *Przyczyny i skutki kryzysu finansowego: sporne kwestie teoretyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, Kraków 2013, s. 56-59.

przepakowywać ryzykowne kredyty w tzw. skolateralizowane obligacje dłużne (CDO). Konstrukcja tych produktów była trudna do zrozumienia, ale eksperci z Wall Street zapewniali, że CDO są nie tylko opłacalne, ale i całkowicie bezpieczne. Banki i fundusze ustawiły się w kolejce, chcąc zarobić na wzroście rynku kredytowego. Nikt nie zastanawiał się, że rozproszone ryzyko może stać się trudne do oszacowania i prowadzić do równomiernie rozproszonej straty. W sektorze finansowym panowała atmosfera szaleństwa. Pod koniec 2006 r., nadwyżka pustych domów była już tak duża, że ceny zaczęły spadać, raty kredytowe rosły, a w przedmieściach zaczęła się toczyć kula niewypłacalności. W przeciwieństwie do bańki internetowej, tym razem kryzys szybko przeniósł się na realną gospodarkę. Upadek Wall Street sparaliżował wielkie korporacje, odcinając je od kapitału, a nieufność na rynku międzybankowym wywołała globalną „suszę” kredytową¹⁵.

Próby jak najszybszej sprzedaży, powodowały obniżkę cen, a w konsekwencji spadek wartości przyjętych zabezpieczeń. Banki przez agresywną politykę, udzielały kredytów tzw. osobom NINJA od ang.: No Income, No Job, No Assets – czyli osobom bez pracy, przychodów¹⁶. Zbyt łatwy dostęp do produktów hipotecznych, szczególnie kredytów subprime, przyznawanych osobom z niską zdolnością kredytową lub z negatywną historią finansową, sprawił, że prawie każdy mógł otrzymać pożyczkę. Niestety, wiele osób nie było w stanie spłacić kredytów w terminie. Ponadto gospodarka amerykańska zwolniła, co prowadziło do bezrobocia i jeszcze większych problemów ze spłatą zaciągniętych kredytów¹⁷.

Ryzykowne kredyty subprime przyczyniły się do problemów wielu instytucji finansowych. Jeden z największych banków na świecie – HSBC (Hongkong and Shanghai Banking Corporation) ogłosił skrajnie niskie wyniki finansowe. W nieprzyjemnej sytuacji znalazły się m.in. Lehman Brothers (We wrześniu 2008 r. Lehman Brothers Holdings Inc., czwarty co do wielkości bank inwestycyjny w USA, stał się niewypłacalny i wkrótce upadł), Wells Fargo, American Home Mortgage Investments, New Century Financial¹⁸.

W 2008 r. FED (to skrót od Federal Reserve System), czyli centralny bank Stanów Zjednoczonych, odpowiedzialny za zarządzanie polityką monetarną kraju, w tym ustalanie stóp procentowych, kontrolowanie podaży pieniądza oraz stabilizowanie systemu finansowego, wspomagało finansowo niektóre instytucje. Brak odpowiedniego przekazu informacji między rządem a społeczeństwem oraz wybiórcza pomoc, spowodowała panikę i jeszcze głębszy brak zaufania ludzi do rządzących. W ciągu zaledwie jednego pokolenia gospodarka amerykańska przekształciła się z największego wierzyciela w największego dłużnika na świecie. Na koniec marca 2010 roku wartość obligacji rządu USA posiadanych przez zagranicznych wierzycieli wynosiła niemal 4 biliony USD¹⁹.

Teoretycy wskazują na kilka przyczyn globalnego kryzysu finansowego XXI wieku, w tym: niski poziom przejrzystości rynków finansowych, zbyt skomplikowane instrumenty

¹⁵ M. Walkowski, *Przyczyny powstania globalnego...*, *op. cit.*, s. 180-190.

¹⁶ A. Staszek, *Przyczyny i skutki...*, *op. cit.*, s. 57.

¹⁷ *Wszystko o kryzysie*, <https://gp24.pl/wszystko-o-kryzysie/ar/4383091?utm> (dostęp 21.03.2025).

¹⁸ M. Adamczyk, *Współczesny kryzys finansowy - przyczyny i konsekwencje dla gospodarki światowej*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego”, Gdańsk 2012, s. 22-23.

¹⁹ M. Walkowski, *Przyczyny powstania globalnego...*, *op. cit.*, s. 180-185.

finansowe, brak efektywnych systemów ostrzegania, niedoszacowanie ryzyka oraz ryzykowne podejście do zarządzania tym ryzykiem.

Amerykański ekonomista - J.E. Stiglitz (laureat Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w 2001 roku, którą otrzymał za swoje analizy dotyczące asymetrii informacji w rynkach finansowych) uważa, że manipulacje księgowe, znane jako agresywna rachunkowość, a także defraudacje i oszustwa finansowe, stanowią jedną z głównych przyczyn kryzysów na świecie m.in. afery finansowe z 2001 roku, takie jak skandale związane z Enronem, WorldCom, Xerox czy Freddie Mac²⁰.

Skandal związany z Enronem to jeden z najbardziej głośnych przypadków oszustw finansowych w historii korporacyjnej. Enron, amerykańska firma zajmująca się energetyką, stała się symbolem korupcji i nieuczciwych praktyk biznesowych. W 2001 r., ujawniono, że firma manipulowała swoimi wynikami finansowymi, tworząc skomplikowane struktury księgowe, które ukrywały ogromne zadłużenie i nieprawdziwie przedstawiały jej sytuację finansową. W 2002 r. odkryto, że WorldCom manipulował księgami rachunkowymi, zawyżając zyski o 11 miliardów dolarów. Skandal doprowadził do bankructwa firmy i aresztowania jej CEO²¹ Bernarda Ebbersa. Wkrótce potem w Europie ujawniono podobne przypadki, jak w Parmalat we Włoszech czy Royal Ahold w Holandii. Te afery oraz częste korekty sprawozdań finansowych obniżyły zaufanie do systemu rachunkowości. Po pęknięciu bańki spekulacyjnej na rynku akcji spadło zaufanie do inwestycji w papiery wartościowe, co wpłynęło na znaczące spadki indeksów giełdowych i kursu dolara. Kryzys szybko rozprzestrzenił się na inne rynki finansowe na świecie, w tym w Europie i Japonii²².

2.2 Efekt zakażenia – upadek Lehman Brothers

Jeden z najwybitniejszych brytyjskich ekonomistów - D. Ricardo wyjaśnił pojęcie „zakażenia”, jako rozprzestrzenianie się paniki bankowej (bank runs). Kolejnym przypisywanym mu określeniem jest „fast and furious”, co odnosi się do gwałtownych zmian i szybkich efektów w wielu krajach. To czas zwiększenia powiązań między krajami, wzajemne przekazywanie „choroby zakaźnej”. Zakażenia zwielokrotniają pierwotny szok i zachodzą w krótkim czasie²³.

15 września 2008 r. nastąpił upadek banku inwestycyjnego Lehman Brothers, co wpłynęło na cały świat. Pierwszym objawem stał się spadek na rynkach akcji; NYSE Euronext (US) – 41%, Tokyo SE Group – 28%, London SE – 51%, a wraz z tym załamanie na rynku bankowym -problemy z otrzymaniem pożyczek i kredytów. Banki ponosiły straty, były narażone na zarażenie przez ryzykowane transakcje, fundusze hedgingowe (to rodzaj funduszu inwestycyjnego, który dąży do osiągnięcia zysków poprzez stosowanie różnych strategii inwestycyjnych, w tym zarówno tradycyjnych, jak i bardziej zaawansowanych,

²⁰ S. Bukowski, *Globalna recesja i kryzys finansowy czy kryzys ekonomii?*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica”, Łódź 2011, s. 31-35.

²¹ M. Aluchna, *Kryzys gospodarczy 2007-2009: wyzwania dla corporate governance*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 98-101.

²² A. Staszek, *Przyczyny i skutki*, op. cit., s. 57-59.

²³ S. Wyciślak, *Efekt zarażania w mechanizmie rozprzestrzeniania się kryzysu*, „Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa”, 2012, s. 243-246.

takich jak krótka sprzedaż, dźwignia finansowa czy inwestowania w instrumenty pochodne)²⁴.

Dalszym etapem choroby było osłabienie walut emerging markets lub też umocnienie tych które były uważane za bezpieczne. Przykładem może być Polska, gdzie osłabienie złotego, doprowadziło do kłopotów w wielu przedsiębiorstwach. Sparaliżowany rynek kredytowy, niósł za sobą zastój światowego handlu, ponieważ instytucje finansowe wycofały się z zabezpieczenia kontraktów eksportowych. Według danych z 2009 r. spadek eksportu wynosił w Niemczech 30%, a w Chinach 37% w odniesieniu do poprzedniego roku. Nastąpił pesymizm wśród kupujących, bankructwa w Grecji, Portugalii i innych krajach Europy. Państwa chcąc ratować większe przedsiębiorstwa wciąż się zadłużały, a więc dług prywatny, przemienił się w zadłużenie publiczne. Władze publiczne swoimi decyzjami sprawiły, że infekcja przeniosła się z banków na cały sektor finansów publicznych²⁵. Upadek Lehman Brothers był pierwszym czynnikiem zakaźnym do rozprzestrzeniania się kryzysu globalnego. Ten przypadek jest ostrzeżeniem dla przedsiębiorców, aby wcześniej wykrywać symptomy zarażenia i starać się im zapobiegać.

3. KONSEKWENCJE KRYZYSÓW FINANSOWYCH

Kryzys rozprzestrzenił się błyskawicznie na całym świecie, ujawniając, że cała gospodarka globalna stała się silnie powiązana. Jego skutki są odczuwalne w różnym stopniu w niemal każdym zakątku globu. Istnieje cały szereg skutków globalnego zakażenia. Poważny deficyt budżetowy, ujemny bilans handlowy, wysoki wskaźnik bezrobocia to tylko część konsekwencji. Banki, które dotychczas były postrzegane jako instytucje zaufania publicznego, zawiadły to zaufanie, ponieważ okazało się, że nie potrafią lub nie chcą dbać o interesy swoich akcjonariuszy. Kryzys ujawnił także problem niewystarczającej wiedzy nadzoru bankowego na temat kredytobiorców i partnerów banków. W konsekwencji brakuje zarówno odpowiednich narzędzi, jak i chęci do podejmowania działań mających na celu zapobieganie nieprawidłowościom²⁶.

Warto wspomnieć o aspekcie poczucia ubożenia wśród ludzi. Był to skutek, coraz niższych cen nieruchomości oraz papierów wartościowych, które straciły na wartości nawet o kilkadziesiąt procent. Kryzys, to także efekt nierównowagi w światowej gospodarce i brak zaplanowanych działań w celu zminimalizowania tych nierówności. Władze tylko tymczasowo łagodzą sytuację w gospodarce. Kryzys mógł doprowadzić do bardzo długiej dekonunktury i recesji w krajowych gospodarkach. W październiku 2008 r. recesja gospodarki Stanów Zjednoczonych osiągnęła 7%- to najwyższy spadek od II wojny światowej. Obecna sytuacja mogłaby wyglądać znacznie gorzej, gdyby nie zacerpnięto ze zmodyfikowanego interwencjonizmu keynesowskiego.

Natychmiast po upadku Lehman Brothers utworzono zespoły, które składały się z przedstawicieli nadzoru bankowego, instytucji finansowych i banków centralnych. Zalecały szybkie wprowadzenie interwencjonizmu państwowego z dużym udziałem banków centralnych (Bonner, Wiggin). Przykładami działań antykryzysowych było obniżanie stóp procentowych, udzielanie pożyczek bankom komercyjnym, ponadto dokapitalizowano kluczowe dla gospodarki kraju duże firmy, borykające się z problemami

²⁴ Tenże, *Efekt zarażenia - od upadku Lehman Brothers do greckiego kryzysu*, „Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa”, 2011, s. 2-3.

²⁵ Tenże, *Efekt zarażenia...*, *op. cit.*, s. 3.

²⁶ P. Józwiakowski, *Kryzys finansowy...*, *op. cit.*, s. 12-15.

finansowymi, w zamian za przejęcie ich akcji i wprowadzanie programów restrukturyzacyjnych²⁷.

W ramach działań prorozwojowych interwencji państwowej, FED stosował politykę niskich stóp procentowych oraz wdrożył program wspierający udzielanie kredytów i zapewnienie płynności w systemie finansowym, finansując zakup najbardziej ryzykownych aktywów od banków komercyjnych. Działania podjęte przez Baracka Obamę – ożywienie gospodarki z środków publicznych oraz polityka monetarna FED, przyniosły zamierzone cele i makroekonomiczne pozytywy. Odnotowano spadek stopy bezrobocia (do poniżej 7% w 2013r. i poniżej 4% w 2018 r.). Zastosowany w Stanach Zjednoczonych plan interwencjonistycznych działań na pewno przyniósł rezultaty w gospodarce amerykańskiej. Czy wysoki poziom urynkowania procesów gospodarczych i anglosaski model systemu finansowego przyniesie pozytywne efekty również w innych krajach?

Od kilku lat Europejski Bank Centralny stosuje podobne działania interwencyjne w Europie. W marcu 2016 r. zwiększono miesięczną kwotę środków przeznaczaną na wspieranie płynności finansowej w strefie euro z 60 do 80 miliardów euro. Warto pamiętać, że Unia Europejska, mimo ujednolicenia systemów i rynków, składa się z krajów, które różnią się pod względem potencjału produkcyjnego, zasobów czynników produkcji oraz regulacji dotyczących systemów fiskalnych. Z tez przedstawionych w „Filozofii pieniądza” Georga Simmla wynika, że problemy wskazane przez autora wciąż nie zostały całkowicie rozwiązane, a funkcjonowanie systemów finansowych, w tym rynków giełd papierów wartościowych, nie zostało w pełni usprawnione²⁸.

4. „MORAL HAZARD” JAKO POSZUKIWANIE BEZPIECZEŃSTWA W CZASIE KRYZYSU FINANSOWEGO

Zjawisko „moral hazard” jest dobrze znane w bankowości od dawna. W kontekście sektora finansowego, oznacza ono: – celowe działania osób, które zwiększają ryzyko wystąpienia strat, – sytuację, w której jeden podmiot unika negatywnych konsekwencji swojego postępowania kosztem innych (np. bank podejmuje nadmierne ryzyko, licząc na ewentualną pomoc instytucji zapewniającej bezpieczeństwo finansowe)²⁹.

„Moral hazard”, w kontekście kryzysu XXI wieku, może być rozumiany jako zjawisko, w którym klienci banków, w tym kredytobiorcy i deponenci, podejmują większe ryzyko finansowe, wiedząc, że mogą liczyć na pomoc lub ochronę ze strony instytucji państwowych lub banków centralnych w przypadku problemów finansowych. Działania podejmowane przez władze, takie jak ratowanie banków, czy zapewnianie gwarancji depozytów, stworzyły poczucie bezpieczeństwa, które mogło zachęcać do podejmowania ryzykownych decyzji finansowych. W odpowiedzi na kryzys finansowy z 2008 roku, rządy i banki centralne na całym świecie przeprowadziły ogromne interwencje, w tym ratowanie banków, firm ubezpieczeniowych i innych instytucji finansowych. W Stanach

²⁷ D. Prokopowicz, *Geneza i konsekwencje globalnego kryzysu finansowego - Simmlowskie inspiracje*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne”, Warszawa 2019, s. 13-16.

²⁸ *Europejski Bank Centralny pompuje pieniądze w europejski rynek*, <https://tvrepublika.pl/Polska/Europejski-Bank-Centralny-pompuje-pieniadze-w-europejski-rynek-Chce-ozywic-gospodarke> (dostęp 7.04.2025).

²⁹ *Pokusa nadużycia*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Pokusa_nadu%C5%BCycia#google_vignette (dostęp 29.03.2025).

Zjednoczonych uruchomiono program TARP³⁰ (Troubled Asset Relief Program), który pozwolił na przeznaczenie 700 miliardów dolarów na ratowanie instytucji finansowych. Po kryzysie 2008 r. banki stały się bardziej skłonne do podejmowania ryzykownych decyzji kredytowych, co było związane z oczekiwaniem, że interwencje rządowe zminimalizują ich straty. Dążąc do zachowania stabilności, decydenci zapewniali klientów banków, że korzystanie z usług bankowych jest w pełni bezpieczne, kredytobiorca jest chroniony, a deponent ma gwarantowane wszystkie środki finansowe. W kontekście kryzysu finansowego 2008+ nabywanie obligacji rządowych takich państw jak Grecja czy Portugalia przez największe europejskie banki, można uznać za przykład „moral hazard” z ich strony³¹.

„Moral hazard” w czasie kryzysu finansowego 2007-2008 dawał krótkoterminowe „bezpieczeństwo” przez interwencje rządowe, które stabilizowały system finansowy, ale stworzył także długoterminowe ryzyko, które może prowadzić do kolejnych kryzysów, jeśli nie zostaną wprowadzone odpowiednie reformy.

PODSUMOWANIE

Globalny kryzys finansowy XXI wieku, wywołany m.in. rozwojem rynku kredytów subprime oraz manipulacjami finansowymi, ujawnił słabości w systemie bankowym i nadzorze finansowym. W samych Stanach Zjednoczonych, epicentrum kryzysu, bezrobocie wzrosło do 10% w 2009 roku, co stanowiło najwyższy poziom od 1983 roku. Ponadto, w wyniku załamania rynku mieszkaniowego, około 4 miliony domów zostały przejęte przez banki w latach 2007–2009. W strefie euro udział inwestycji w PKB spadł z 23,4% w 2006 roku do 20,4% w 2015 roku. Podobne spadki odnotowano w innych grupach krajów rozwiniętych, takich jak G7 czy Unia Europejska³². Kryzys miał globalny charakter, wywołując panikę na rynkach finansowych, masowe bankructwa oraz pogłębienie kryzysów gospodarczych. Upadek Lehman Brothers i efekt zarażenia pokazały, jak silnie powiązane są gospodarki na świecie, a także jak szybko rozprzestrzeniają się kryzysowe zjawiska. Działania rządów, takie jak interwencjonizm keynesowski, pomogły załagodzić skutki kryzysu, jednak nie rozwiązały fundamentalnych problemów systemu finansowego. Wzrost zjawiska „moral hazard” po interwencjach rządowych może w przyszłości prowadzić do powstawania kolejnych kryzysów, jeśli nie zostaną wdrożone odpowiednie reformy strukturalne. Choć kryzys z 2008 r. obnażył braki w nadzorze i zarządzaniu ryzykiem, podkreślił także potrzebę wzmocnienia globalnych regulacji finansowych i większej przejrzystości rynków finansowych, by uniknąć podobnych kryzysów w przyszłości.

³⁰ S. Wyciślak, *Kryzys 2008–2011 refleksje nad rolą przedsiębiorstwa*, „Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa”, Warszawa 2012, s. 5.

³¹ M. Zaleska, *W poszukiwaniu bezpieczeństwa finansowego w czasach kryzysu*, „Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu”, Poznań 2024, s. 170-180.

³² *Globalny kryzys finansowy 2008: co spowodowało Wielką Recesję*, <https://www.fxmag.pl/crypto/globalny-kryzys-finansowy-2008-co-spowodowalo-wielka-recesje-sprawdz-dlaczego-ten-kryzys-ma-i-powinien-miec-znaczenie-dzisiaj> (dostęp 7.04.2025).

BIBLIOGRAFIA

- [1] Adamczyk, M., *Współczesny kryzys finansowy - przyczyny i konsekwencje dla gospodarki światowej*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego”, 2012.
- [2] Adamowicz, T., Adamowicz, M., *Przebieg i Skutki Światowego Kryzysu Finansowego lat 2007-2008 oraz działania antykryzysowe w Polsce*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 2018.
- [3] Adamowicz, T., *Przyczyny i skutki I fazy kryzysu finansowego 2007-2009 w wybranych krajach na świecie*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie”, Warszawa 2013.
- [4] Aluchna, M., *Kryzys gospodarczy 2007-2009: wyzwania dla corporate goVernance*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
- [5] Bukowski, S., *Globalna recesja i kryzys finansowy czy kryzys ekonomii?*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica”, Łódź 2011.
- [6] <https://gp24.pl/wszystko-o-kryzysie/ar/4383091?utm> (dostęp 21.03.2025).
- [7] https://mfiles.pl/pl/index.php/Pokusa_nadu%C5%BCycia#google_vignette (dostęp 29.03.2025).
- [8] <https://tvrepublika.pl/Polska/Europejski-Bank-Centralny-pompuje-pieniadze-w-europejski-rynek-Chce-ozywic-gospodarke> (dostęp 7.04.2025).
- [9] Józwiakowski, P., *Kryzys finansowy - przebieg i skutki dla gospodarki*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Zielonej Górze”, 2(2), Zielona Góra 2015.
- [10] Leśniewski, L., *Przegląd teoretycznego ujęcia kryzysu finansowego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, Warszawa 2016.
- [11] Mosionek-Schweda, M., *Model Altmana jako narzędzie do oceny ryzyka upadłości przedsiębiorstw*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wrocław 2014.
- [12] Prokopowicz, D., *Geneza i konsekwencje globalnego kryzysu finansowego - Simmlowskie inspiracje*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne”, Warszawa 2019.
- [13] Przygoda, A., *Stabilność systemu bankowego w Polsce a światowy kryzys finansowy*, „Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, Warszawa 2009.
- [14] Radomska, E., *Globalny kryzys finansowy — przyczyny, przebieg, skutki*, „Zarządzanie Zmianami: Zeszyty Naukowe”, Kraków 2013.
- [15] Staszal, A., *Przyczyny i skutki kryzysu finansowego: sporne kwestie teoretyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, Kraków 2013.
- [16] Walkowski, M., *Przyczyny powstania globalnego kryzysu finansowego 2008+. Analiza i porównanie wybranych opinii*, Poznań 2013.
- [17] Wyciślak, S., *Efekt zarażania - od upadku Lehman Brothers do greckiego kryzysu*, „Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa”, Warszawa 2011.
- [18] Wyciślak, S., *Kryzys 2008–2011 refleksje nad rolą przedsiębiorstwa*, „Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa”, Warszawa 2012.
- [19] Zaleska, M., *W poszukiwaniu bezpieczeństwa finansowego w czasach kryzysu*, „Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu”, Poznań 2024.

WHAT IS A FINANCIAL CRISIS? CAUSES AND EFFECTS OF FINANCIAL CRISES

The article discusses the financial crisis, particularly the global crisis of 2008, highlighting its causes, mechanisms, and consequences. It points to a number of factors leading to the crisis, such as the subprime mortgage market, aggressive credit policies, and financial speculation. Additionally, the article addresses the consequences of the crisis, including the global recession, corporate bankruptcies, rising unemployment, and the decline in asset values. The need for appropriate regulations to prevent similar crises in the future is emphasized, as well as the importance of government interventions and central bank actions, which helped stabilize the economic situation after the crisis.

Keywords: financial crisis, subprime mortgage, collapse of Lehman Brothers, moral hazard, state interventionism.

Justyna JARGIEŁO¹

KRYZYS FINANSOWY W WYBRANYCH PAŃSTWACH EUROPY POŁUDNIOWEJ W LATACH 2007-2009

Celem artykułu jest analiza przyczyn, przebiegu oraz skutków kryzysu finansowego w Grecji, Hiszpanii i Włoszech w pierwszej dekadzie XXI wieku. Choć państwa te należały do strefy euro, nie zdołały osiągnąć trwałej konwergencji z bardziej rozwiniętymi gospodarkami. W Grecji problemem było nadmierne zadłużenie, fałszowanie danych fiskalnych i słabości strukturalne. Hiszpania ucierpiała na skutek pęknięcia bańki na rynku nieruchomości i zadłużenia sektora prywatnego. We Włoszech źródłem problemów były niska innowacyjność, wysokie wydatki publiczne i nieefektywna administracja. Kryzys wymusił w tych krajach szereg reform fiskalnych, instytucjonalnych i bankowych, a także doprowadził do działań stabilizacyjnych w całej strefie euro. Artykuł wskazuje, że kryzys z lat 2007-2009 był efektem zarówno czynników wewnętrznych, jak i niedoskonałości konstrukcji unii walutowej.

Słowa kluczowe: Kryzys zadłużeniowy, PIIGSS, strefa euro, bańka nieruchomości, reformy strukturalne.

WPROWADZENIE

Kryzys finansowy stanowi głęboko destabilizujące zjawisko gospodarcze, charakteryzujące się nagłym załamaniem zaufania do instytucji finansowych, gwałtownym spadkiem wartości aktywów oraz poważnymi zakłóceniami w przepływie kapitału, co w konsekwencji prowadzi do paraliżu systemu finansowego i realnej gospodarki². Wprowadzenie wspólnej waluty w krajach Unii Europejskiej miało na celu pogłębienie integracji gospodarczej, ułatwienie handlu i zwiększenie stabilności makroekonomicznej w regionie. Dla wielu państw członkowskich przystąpienie do strefy euro wiązało się z nadzieją na szybszy rozwój, tańsze finansowanie deficytów i większe zaufanie inwestorów. Jednak już kilka lat po wprowadzeniu euro ujawniły się głębokie nierówności strukturalne między krajami północnej, a południowej Europy, które w warunkach wspólnej polityki pieniężnej zaczęły przybierać na sile. Globalny kryzys finansowy z 2008 roku stał się punktem zapalnym, który obnażył słabości krajów takich jak Grecja, Hiszpania i Włochy. Ich sytuację pogarszały nie tylko uwarunkowania zewnętrzne, lecz także narastające od lat wewnętrzne problemy: nadmierne zadłużenie sektora publicznego i prywatnego, nieefektywność instytucji, a także niska konkurencyjność gospodarek. Reakcje polityczne i ekonomiczne na kryzys różniły się w zależności od kraju, podobnie jak jego skala i konsekwencje społeczne. Kryzys w Europie Południowej miał istotne

¹ Justyna Jargieło, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Finanse i rachunkowość, mail: justyna.jargieloo@interia.pl, ORCID: 0009-0003-5266-5880.

² L. Leśniewski, *Przegląd teoretycznego ujęcia kryzysu finansowego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, Warszawa 2016, s. 24-27.

znaczenie nie tylko dla samych zainteresowanych państw, ale i dla przyszłości całej strefy euro. Ujawnił on ograniczenia unii monetarnej pozbawionej unii fiskalnej, a także wywołał debatę na temat solidarności w ramach UE, skuteczności polityki oszczędnościowej oraz potrzeby reform strukturalnych. Zrozumienie mechanizmów, które doprowadziły do załamania w tych trzech krajach, oraz analiza różnic w ich przebiegu i skutkach, jest kluczowe dla wyciągnięcia wniosków na przyszłość. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przyczyn i przebiegu kryzysu finansowego w Grecji, Hiszpanii i Włoszech, a także analiza strukturalnych problemów gospodarczych tych krajów, które doprowadziły do poważnych trudności ekonomicznych. Omówione zostały również czynniki takie jak błędna polityka fiskalna, zatajanie danych statystycznych, zadłużenie publiczne oraz brak reform, które przyczyniły się do pogorszenia sytuacji i konieczności skorzystania z międzynarodowej pomocy finansowej.

1. GRECJA

Do roku 2009, gospodarka Grecji wydawała się być stabilna, o czym świadczą oficjalne statystyki, według których deficyt budżetowy w tamtym okresie, wynosił jedynie 3,7% PKB. Jak się okazało, polityka rządzących podawała fałszywe informacje i wszystko drastycznie się zmieniło po wyborach parlamentarnych, we wspomnianym wcześniej roku. Rzeczywista skala nierównowagi wynosiła 115,4% i stanowiła najwyższy wskaźnik spośród zadłużonych krajów strefy euro (Hiszpania – 77%, Irlandia – 64%, Portugalia – 77%) co skutkowało początkiem kryzysu finansowego. Grecja, przystępując do strefy euro, już znacznie odstawała od innych państw, ale wszechobecna euforia, przysłoniła rozważania o braku realnej konwergencji jej członków³.

Greckie państwo, po przystąpieniu do UGW (Unia Gospodarcza i Walutowa) żyło ponad stan, pokazuje to stopa konsumpcji wynosząca w ostatnim dziesięcioleciu 90% PKB. Państwa strefy euro regularnie udzielały Grecji wsparcia finansowego, chroniąc ją przed bankructwem. Tłumaczyli to twierdzeniem, że trudna sytuacja gospodarcza kraju wynika z globalnego kryzysu finansowego, a więc ma charakter tymczasowy. Pomimo obowiązywania klauzuli no-bail-out, która formalnie zwalnia państwa Eurolandu z odpowiedzialności za długi innych członków, Grecja otrzymała kredyty o łącznej wartości 110 miliardów dolarów. Pomoc ta pozwoliła na chwilowe oddalenie widma niewypłacalności⁴.

Deficyt bilansu płatniczego Grecji nie był zjawiskiem wyjątkowym, lecz stanowił przejaw głębokich, strukturalnych problemów tamtejszej gospodarki. Po przyjęciu euro, deficyt w handlu towarami gwałtownie się powiększał (w 2008 roku osiągnął 65 miliardów) podczas gdy tradycyjna nadwyżka w sektorze usług rosła jedynie nieznacznie (26 miliardów w 2008 roku). Dodatkowo, negatywnie na bilans płatniczy wpływało rosnące ujemne saldo dochodów z pracy i kapitału, które wzrosło z 0,9 miliarda dolarów w 2000 roku do 16 miliardów w 2008 roku. Brak reform przynoszących efekty w średnim i długim okresie świadczy o tym, że Grecja nie była odpowiednio przygotowana do przyjęcia wspólnej waluty w 2001 roku.

³ B. Baran, *Geneza i skutki kryzysu finansów publicznych w Grecji*, „Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu”, Kraków 2011, s. 49-52.

⁴ J. Rymarczyk, *Przyczyny greckiego kryzysu*, „Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wrocław 2011, s. 175-178.

Wśród głównych przyczyn takiej sytuacji wymienia się m.in. uprzywilejowaną pozycję firm państwowych względem sektora prywatnego, sztywny rynek pracy, nieefektywną strukturę systemu ubezpieczeń społecznych, która sprzyjała nadmiernemu rozrostowi drobnej przedsiębiorczości, a także brak przejrzystości w funkcjonowaniu instytucji i przepisów prawa. W celu złagodzenia łamiącej się gospodarki, nakazano bankom komercyjnym, przekazywać fundusze, aby wyrównać dług publiczny, przez zakup papierów skarbowych.

Przymusowe finansowanie krajowego zadłużenia, skutkowało znacznym ograniczeniem podaży kredytów dla sektora prywatnego. Jedną z wielu przyczyn kryzysu była nadmierna indeksacja płac, wśród najbiedniejszej grupy społecznej. Próba zminimalizowania nierówności w dochodach, doprowadziła do nadmiernych wypłat nisko wykwalifikowanych pracowników, a koszt zatrudnienia przewyższał potencjalne jego umiejętności i produktywność, co pociągało za sobą liczne zwolnienia i rotacje, a w konsekwencji bezrobocie⁵.

Państwa Europy w ostatnich dziesięcioleciach znacznie wykorzystywały konkurencyjność na rynkach światowych, zdaje się jednak, że globalizacja przeszła obok Grecji. Wysoko rozwinięte kraje koncentrowały swój eksport głównie na produktach nowoczesnych, opartych na zaawansowanej technologii oraz wiedzy i umiejętnościach pracowników. Dobrym przykładem są Niemcy, gdzie tego rodzaju towary stanowiły ponad 60% całkowitego eksportu. Podobną tendencję widać w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, takich jak Polska, Czechy, Słowacja czy Węgry, gdzie udział innowacyjnych produktów w eksporcie sięgał 40–60%, co wzmacniało ich konkurencyjność na rynkach zagranicznych. Odmierna sytuacja występowała w Grecji, której eksport w większości składał się z dóbr pracochłonnych i surowcchłonnych, stanowiących ponad połowę całości. W 2008 roku tylko około 25% greckiego eksportu obejmowało produkty zaawansowane technologicznie. W krajach nowo rozwiniętych - Azji i Ameryce Południowej, Grecja miała swój udział w wysokości 1,1%, a ponadto greckie produkty to najczęściej dobra tradycyjne z niską konkurencyjnością (odzież, żelaza, metale), takie jak kilka lat wstecz. Utrwalona przez lata struktura greckiego handlu zagranicznego świadczy o ograniczonej zdolności adaptacyjnej tamtejszej gospodarki. Nawet po przystąpieniu do Wspólnoty Europejskiej, Grecja nie zdołała jej znacząco zmienić ani poprawić swojej pozycji względem innych państw członkowskich⁶.

Oczywiście, można wymienić szereg innych czynników, generujących wysokie wydatki budżetowe, które dotyczą systemu społeczno-gospodarczego Grecji. Model jest określany jako śródziemnomorski, mało efektywny, niesprawiedliwy, przyczyniający się do powiększania szarej strefy a charakterystycznymi cechami tego modelu są⁷:

1. Silna ochrona istniejących miejsc pracy przy słabym wsparciu dla bezrobotnych.
2. Kosztowne systemy emerytalne umożliwiające wcześniejsze przejście na emeryturę.
3. Centralnie prowadzone negocjacje płacowe z dużą rolą związków zawodowych.
4. Istotna funkcja rodziny jako podstawowego źródła wsparcia i zabezpieczenia.

⁵ Ministerstwo finansów, *Kryzys grecki- geneza i konsekwencje, Dokument uzupełniający do ram strategicznych narodowego planu wprowadzenia euro*, 2011, s. 14-24.

⁶ J. Rymarczyk, *Przyczyny greckiego...op. cit.*, s. 178-180.

⁷ K. Nagel, *Dostosowania w polityce rynku pracy w okresie kryzysu na przykładzie wybranych krajów europejskich*, „Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach”, 2013, s. 105-111.

Greckie społeczeństwo postrzegało państwo jako nieefektywne i działające głównie w interesie sektora publicznego, co – wraz z wadliwym systemem emerytalnym, zbiurokratyzowaną administracją i skomplikowanym prawem podatkowym – sprzyja unikaniu opodatkowania i korupcji. Grecja uzyskała niskie wyniki w rankingach dotyczących przejrzystości i uczciwości – poziom korupcji oceniono na 2,9 (w porównaniu do 6,3 w Szwecji), a wolność od korupcji na 47/100, co dało jej 57. miejsce spośród 179 państw. Szara strefa stanowi tam aż 25–30% PKB, a kraj został sklasyfikowany jako jeden z najbardziej problematycznych w OECD (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)⁸.

Po wybuchu światowego kryzysu w 2007 roku, zapoczątkowanego od załamania gospodarki nieruchomości USA, greckie państwo straciło jeden z kluczowych czynników wzrostu – sprzyjającą koniunkturę – i już w 2008 roku kraj pogrążył się w narastającej recesji. W kwietniu, dwa lata później, greckie obligacje zostały uznane za śmieciowe, a tym samym skończył się okres łatwego dostępu do taniego finansowania, kraj został odcięty od zagranicznych źródeł pożyczek, które zaczęły postrzegać Grecję jako ryzykownego dłużnika.

Zagrożenie narastającą spiralą zadłużenia, wymusiło szybkie opracowanie strategii działania, która byłaby przekonująca dla rynków finansowych. Wśród możliwych rozwiązań kryzysu rozważano m.in. wykluczenie Grecji ze strefy euro, ogłoszenie jej niewypłacalności lub udzielenie wsparcia finansowego. Ekonomista Hankel i współautorzy (2010) podkreślają, że unia walutowa odegrała istotną rolę w łagodzeniu skutków kryzysu dla państw członkowskich o wysokim poziomie zadłużenia sektora instytucji rządowych i samorządowych. Zwracają uwagę, że kraje te nie mają ekonomicznych powodów, by opuszczać strefę euro. Biorąc pod uwagę zapisy traktatowe, zgodnie z którymi wszczęcie procedury wystąpienia z Unii Europejskiej zależałoby od inicjatywy samego zainteresowanego państwa, scenariusz wyjścia Grecji ze strefy euro wydawał się mało prawdopodobny⁹. Przerażeni inwestorzy zastanawiali się, czy państwo jest w stanie przeprowadzić operację zakupu obligacji państwowych w kwocie ok. 54 mld. EUR. Ponadto zapasać na rynku nieruchomości, mniejsze dochody z turystyki, która stanowi ponad 20% wartości greckiego PKB pogłębiały recesję. Agencje finansowe obniżały rating kredytów Aten, odpływ kapitału zagranicznego przyczynił się do drastycznego spadku cen na giełdzie. Grecka gospodarka wciąż pogrążona była w głębokiej recesji, pogłębionej przez globalny kryzys. W 2010 roku realny PKB spadł o ponad 4%, głównie z powodu cięć wydatków publicznych i spadku inwestycji, zarówno publicznych, jak i prywatnych – zwłaszcza w budownictwie. Popyt konsumpcyjny osłabł w wyniku rosnącego bezrobocia (14,8% w grudniu), restrykcyjnej polityki fiskalnej i ograniczenia akcji kredytowej. Inflacja osiągnęła 4,6%, a produkcja przemysłowa spadła o ponad 5%. Oprócz skutków niewypłacalności i trudnej sytuacji gospodarczej, z którymi zmagają się Grecja, istnieje poważne zagrożenie rozprzestrzenienia się kryzysu na inne kraje regionu Morza Śródziemnego, takie jak Portugalia, Włochy i Hiszpania, a także na Irlandię. Państwa te, razem z Grecją, bywają potocznie określane akronimem „PIIGS”¹⁰.

⁸ B. Baran, *Geneza i skutki...*, op. cit., s. 56-60.

⁹ Ministerstwo Finansów, *Kryzys grecki...*, op. cit., s.19.

¹⁰ J. Piecuch, *Grecja w objęciach kryzysu. Przemiany społeczno-ekonomiczne na półwyspie Peloponeskim*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Kraków 2011, s. 86-91.

2. HISZPANIA

Na początku trwającego stulecia hiszpański rynek funkcjonował sprawnie, a rozwój gospodarki dynamicznie wzrastał. Stopa zatrudnienia w początkach XXI wieku wzrosła o 12,2 pkt procentowe, a bezrobocie spadło z 13,8% do 8,2%. Po wejściu do strefy euro w 1999 roku, znacząco zaczęły spadać nominalne stopy procentowe, rozpoczął się napływ kapitału z innych krajów Eurolandu, co stymulowało zadłużenie sektora prywatnego, na krajowym i zagranicznym rynku. Międzynarodowy udział netto w aktywach stał się silnie ujemny i wynosił 80% PKB. Kredyty hipoteczne napędzały zadłużenie i nierówności makrofinansowe¹¹.

W latach 2005–2010 zadłużenie hipoteczne w Hiszpanii wzrosło z 45,7% do 59,3% PKB, a kredyty dla sektora budowlanego zwiększyły swój udział w gospodarce z 37,5% do 51,4% PKB. Pomiędzy 2000 a 2007 rokiem na rynku nieruchomości uformowała się bańka – realne ceny mieszkań się podwoiły, a nominalnie wzrosły o 150%. Silny popyt przeważał nad rosnącą podażą, co napędzało wzrost cen. Jednocześnie, płace rosły szybciej niż wydajność pracy, co osłabiło konkurencyjność i zwiększyło deficyt na rachunku bieżącym. Trudny czas w hiszpańskiej gospodarce, to także konsekwencja problemów sektora bankowego, a konkretnie zwiększona akcja kredytowa kas oszczędnościowych w porównaniu z bankami komercyjnymi. Przykładem są kredyty na budownictwo, które w przypadku kas oszczędnościowych wynosiły 59%, zaś banki komercyjne – 31%.

Załamanie hiszpańskiego rynku nieruchomości, doprowadziło do wzrostu niespłacalnych kredytów – w latach 2007–2011 ich udział w bankach komercyjnych wzrósł z 0,8% do 6,9%, a w kasach oszczędnościowych z 0,9% do 8,8%.

Kryzys płynności w sektorze bankowym ograniczył dostęp do kredytów dla MŚP, co pogłębiło recesję i bezrobocie. Rząd zareagował konsolidacją kas oszczędnościowych, redukując ich liczbę z 45 do 17. Coraz niższa produktywność pracy, powodowała deficyt handlowy i w 2007 roku obniżyła się do 80,7% średniej UE15 (Państwa te określane są również jako „Stara Unia”). Co prawda, od tamtej pory nieco zaczęła wzrastać, ale nie wynikało to ze zmian strukturalnych i rozwoju technologicznego, więc zwiększało się bezrobocie i ograniczenie zatrudnienia¹².

Hiszpańska gospodarka już w latach 80. XX w. cechowała się m.in. deficytem na rachunku obrotów bieżących, dodatkowo po przystąpieniu do unii walutowej niedobór ten się pogłębił. Zwiększający się popyt krajowy i koszty pracy, powodowały, że wynagrodzenia wzrastały szybciej niż wydajność pracy. Aprecjacja realnego kursu walutowego doprowadziła do pogorszenia konkurencyjności eksportu. Jednocześnie przynależność do unii walutowej pozbawiła państwo możliwości prowadzenia niezależnej polityki kursowej, przez co nie mogło ono przeciwdziałać temu zjawisku np. poprzez dewaluację własnej waluty. Ekonomisci K. Łaski i J. Osiatyński wskazują, że jedną z głównych przyczyn kryzysu było utrzymywanie się trwałych nadwyżek w handlu zagranicznym lub na rachunku obrotów bieżących w części państw strefy euro, co odbywało się kosztem pozostałych krajów członkowskich¹³.

¹¹ *Przyczyny hiszpańskiej zapaści gospodarczej w 2009 roku*, https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/07/11/przyczyny-hiszpańskiej-zapasci-gospodarczej-w-2009-roku-analiza/#goog_rewarded (dostęp 20.04.2025).

¹² Ł. Piętak, *Kryzys w Hiszpanii w latach 2008-2013*, „Uniwersytet Łódzki”, 2015, s. 75-85.

¹³ T. Kubin, *Kryzys gospodarczy w Hiszpanii, przyczyny, przejawy, następstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, s. 95-101.

Rozważając problematykę hiszpańskiego kryzysu, należy wyszczególnić trzy fazy załamania. Pierwsza, czyli najsilniejsza faza, nastąpiła początkiem 2008 roku i skurczyła poziom PKB o 4,8% oraz zatrudnienie o 9,7%. Pomysł zwiększenia podatków wcale się nie sprawdził, wręcz przeciwnie pogłębił deficyt budżetowy w 2009 roku do 11% PKB.

W drugim kwartale wspomnianego roku, stopa oszczędności osiągnęła maksimum, ponieważ gospodarstwa domowe w czasie dużego bezrobocia, ograniczały znacząco wydatki.

Druga faza kryzysu w Hiszpanii, przypadła na czas ogólnoeuropejskich problemów zadłużeniowych, których kulminacją był kryzys w Grecji w 2009 roku, zwiększający nieufność wobec krajów takich jak Hiszpania czy Portugalia. Hiszpański rząd rozpoczął wówczas cięcia wydatków publicznych, ograniczając deficyt i inwestycje do 2013 roku. Przedsiębiorstwa zaczęły oszczędzać, a spadek zatrudnienia wyniósł 1,7%, mniej niż w pierwszej fazie kryzysu. Z analizy statystyk, możemy dostrzec, że w 2010 roku dług publiczny Hiszpanii przekroczył 60% PKB, a dalsze zadłużenia to wynik 93,9% PKB w 2013 roku.

Trzecia faza kryzysu w Hiszpanii wiązała się z kolejnym załamaniem gospodarczym, spowodowanym kryzysem bilansu płatniczego i rosnącym zadłużeniem. Choć w 2010 roku, bilans płatniczy został formalnie zrównoważony, duży wpływ miała pomoc finansowa z systemu Target-2. W odpowiedzi rząd wprowadził surową politykę fiskalną – m.in. zamrożono płace i obniżono świadczenia emerytalne. Kryzys ograniczył dostępność kredytów, co doprowadziło do spadku zadłużenia sektora prywatnego. Nasilająca się nieufność inwestorów wywołała odpływ kapitału, spadek wartości indeksu IBEX-35 (to główny indeks giełdowy Giełdy Papierów Wartościowych w Madrycie (Bolsa de Madrid), który obejmuje 35 największych i najbardziej płynnych spółek notowanych w Hiszpanii), o 46% oraz wzrost oprocentowania hiszpańskich obligacji skarbowych do 6,8% w 2012 roku¹⁴.

W najbardziej dramatycznej sytuacji gospodarczej w Hiszpanii, znajdował się sektor nieruchomości oraz sektor motoryzacji. Na początku roku 2008 zamknięto 55 biur handlu nieruchomościami a około 100 tysięcy osób straciło pracę w sektorze motoryzacyjnym. W okresie silnego załamania gospodarczego, przepisy prawa utrudniały zwalnianie pracowników przyjętych na czas nieokreślony, a odszkodowania im wypłacane mogły osiągać wysokość wynagrodzenia za 45 dni pracy, za każdy przepracowany rok. Ponadto, władza sądownicza, najczęściej orzekała na korzyść pracownika. Właściciele przedsiębiorstw, chcąc uniknąć wysokich kosztów w okresie kryzysu, zmieniali umowy z terminem nieokreślonym, na określoną datę.

Możemy wskazać także społeczne skutki kryzysu, a zatem wzrost liczby uzależnionych od hazardu. Pod koniec roku 2008, liczba uzależnionych od automatów do gier i ruletek wzrosła o jedną trzecią w porównaniu z rokiem poprzednim w którym i tak Hiszpanie przegrali łącznie 31 miliardów euro w grach hazardowych¹⁵.

Proces przywracania równowagi zewnętrznej hiszpańskiej gospodarki wspierała redukcja zadłużenia netto sektora prywatnego. W 2007 roku sektor publiczny miał nadwyżkę, a prywatny był zadłużony. Do trzeciego kwartału 2013 roku sektor prywatny uzyskał zdolność do finansowania, dzięki ograniczeniu zadłużenia gospodarstw domowych

¹⁴ Ł. Pięta, *Kryzys w Hiszpanii...*, op. cit., s. 83-87.

¹⁵ *Dlaczego rynek pracy w Hiszpanii nie działa*, https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/rynek-pracy-w-hiszpanii-kryzys-bezrobocie/?utm_source (dostęp 20.04.2025).

i firm. Mimo to ogólny poziom zadłużenia wciąż był wysoki, bo wynosił 79,6% PKB dla gospodarstw i 106,8% PKB dla przedsiębiorstw. W tym samym roku dług publiczny wzrósł do 92,4% PKB, a sektor publiczny nadal notował kwartalny deficyt¹⁶.

3. WŁOCHY

Kryzys lat 2008-2009, a zanim idący kryzys zadłużenia publicznego w strefie euro, nie ominął obszarów na Półwyspie Apenińskim. Obrazującym problemy strukturalne wynikiem jest indeks Wolności Gospodarczej - Heritage Foundation, gdzie Włochy plasują się na odległych miejscach – w roku 2013, przypadło im 83. miejsce, a niżej była tylko Grecja, jeśli chodzi o kraje UE.

Niestabilna sytuacja to skutki m.in. słabego uznawania prawa własności, dużych wydatków publicznych czy skomplikowany system podatkowy. W wyniku integracji ze strefą euro w 2002 roku, znacznie obniżyły się koszty obsługi długu publicznego Włoch. Euro postrzegano jako walutę bardziej stabilną niż lir, co ograniczyło premie inflacyjne w stopach procentowych. Dodatkowo, zaufanie inwestorów mogły wzmocnić deklaracje przestrzegania kryteriów z Maastricht, sugerujące bardziej odpowiedzialną politykę fiskalną. Sama wysokość wydatków publicznych to nie jedyny kłopotliwy ich aspekt. Istotą był brak efektywności, ponieważ naród włoski od lat nie mógł poradzić sobie z wszechstronnie występującą korupcją czy powiązaniem szczebla administracji z organami mafijnymi. Warto napomnieć o tendencji starzenia się populacji włoskiej¹⁷.

W 2010 roku, procent osób powyżej 65 roku życia stanowił 20,2% całej populacji, a liczba stale rosła. Zmiany demograficzne w tym kierunku, stanowią problem dla finansów publicznych, ponieważ obciążają system ubezpieczeń. Przed wejściem do strefy euro, Włochy ledwo spełniły warunek zadłużenia, mniejszego niż 3% PKB. W późniejszych latach, regularnie przekraczali próg: 2003 - 3,5%, 2005 - 4,5%, 2009 - 5,5%, jedynie pozytywnie zaskoczyły lata 2007, 2008, 2012.

Włochy zostały przyjęte do strefy euro pod pretekstem, że dług publiczny, choć zbyt wysoki, to wykazuje tendencję spadkową¹⁸.

Problem zadłużenia miał charakter specyficzny i często przypomina błędne koło – im większe obawy inwestorów co do wypłacalności danego państwa, tym wyższe oprocentowanie żądają oni za udzielanie mu nowych pożyczek. Wyższe odsetki sprawiają natomiast, że obsługa długu staje się dla państwa coraz trudniejsza.

Do 2008 roku rentowności obligacji państw Europy Południowej, należących do strefy euro, były do siebie zbliżone, niezależnie od poziomu ich zadłużenia czy potrzeb pożyczkowych. Ten korzystny okres jednak się zakończył. Zgodnie z danymi Eurostatu z połowy lutego 2009 roku, Europa zaczęła doświadczać recesji w wyniku bezprecedensowego od lat spowolnienia wzrostu gospodarczego. W czwartym kwartale PKB w strefie euro odnotował największy spadek od momentu utworzenia Unii Gospodarczej i Walutowej – zmniejszył się o 1,5% w porównaniu do analogicznego okresu roku wcześniejszego. Wśród państw strefy euro najbardziej ucierpiały Niemcy, których

¹⁶ Ł. Piętak, *Kryzys w Hiszpanii...*, op. cit., s. 88-92.

¹⁷ *Przyczyny ogromnego długu publicznego Włoch*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/przyczyny-ogromnego-dlugu-publicznego-wloch/?utm> (dostęp 19.05.2025).

¹⁸ *Gros: złe rządzenie hamuje rozwój Włoch*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/gros-rozwoj-wloch-hamulce-jakosc-rzadzenia-krajem/?utm> (dostęp 20.04.2025).

PKB spadło o 2,1%, a następnie Włochy ze spadkiem na poziomie 1,8%. Państwa Unii Europejskiej udzieliły Włochom pożyczek przekraczających 600 miliardów euro – z czego około 200 miliardów trafiło do rządu, 110 miliardów do banków, a ponad 300 miliardów do pozostałych przedsiębiorstw. W przypadku niewypłacalności Włoch, ich banków lub firm, europejskie banki mogłyby ponieść ogromne straty. Dodatkowo bankructwo Włoch, miałyby poważne skutki dla rynku instrumentów CDS, ponieważ w maju 2011 roku, wartość netto zabezpieczeń kredytowych (CDS) związanych z włoskim długiem sięgała 17 miliardów euro¹⁹.

Włoskie władze prezentowały koncepcje na wprowadzenie nowych reform, dotyczących m.in. sektorów administracji, edukacji, rynku pracy czy innowacyjności. Premier Monti, działający od 2011 roku w kierunku reformacji, przełamania kryzysu zadłużeniowego, wprowadził zmiany, które zostały ujęte w projektach legislacyjnych: *Salve Italia*, *Cresci Italia*, *Semplifica Italia* (Ratuj Włochy, Rozwijaj Włochy, Uprość Włochy). Rząd dążył do zwiększenia konkurencji na wybranych rynkach, m.in. wzmacniając uprawnienia włoskiego urzędu antymonopolowego. Zliberalizowano też przepisy dotyczące sprzedaży paliw oraz handlu detalicznego, umożliwiając m.in. szerszy wybór dostawców i dłuższe godziny otwarcia sklepów²⁰.

W celu ułatwienia życia obywatelom i firmom uproszczono procedury administracyjne, wprowadzono ich obsługę online, ograniczono liczbę kontroli przy zakładaniu firm oraz ujednolicono system pozwoleń środowiskowych dla MŚP. Zapowiedziano też prywatyzację majątku państwowego, która miała przynieść 1% PKB rocznie w latach 2013–2015.

Władze Włoch powinny uprościć złożony system podatkowy, by ograniczyć unikanie opodatkowania, wzmocnić finanse publiczne i wspierać przedsiębiorczość. Pomóc może też większa autonomia podatkowa regionów oraz ograniczenie transferów z budżetu centralnego. Włochy jako trzecia gospodarka strefy euro, miały istotny wpływ na inne kraje. Ich problemy gospodarcze oddziaływały na partnerów handlowych, a obawy o wypłacalność państwa i banków budziły niepokój w całej strefie euro — zwłaszcza wobec silnie zaangażowanych banków francuskich. Kryzys we Włoszech szybko się rozprzestrzenił²¹.

PODSUMOWANIE

W pierwszej dekadzie XXI wieku Grecja, Hiszpania i Włochy doświadczyły głębokiego kryzysu finansowego, który obnażył poważne słabości ich struktur gospodarczych i instytucjonalnych. Globalne załamanie rynków w 2008 roku szczególnie dotknęło te kraje, które mimo członkostwa w strefie euro nie zdołały osiągnąć trwałej konwergencji z bardziej rozwiniętymi gospodarkami Unii Europejskiej.

W Grecji kryzys wybuchł na tle fałszowanych danych budżetowych i ogromnego zadłużenia publicznego, które w 2009 roku sięgnęło 115,4% PKB²². Deficyt handlowy osiągnął w 2008 roku 65 miliardów dolarów, a konsumpcja wewnętrzna stanowiła aż 90%

¹⁹ Z. Klimiuk, *Ewolucja gospodarki Włoch po II wojnie światowej – od „cudu” do kryzysu gospodarczego*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku”, Warszawa 2015, s. 385-391.

²⁰ *Kryzys we Włoszech*, <https://mises.pl/artukul/benedyk-kryzys-we-wloszech> (dostęp 2.05.2025).

²¹ Z. Klimiuk, *Ewolucja gospodarki*, op. cit., s. 380-391.

²² *Deficyt i zadłużenie*, https://prnews.pl/deficyt-i-zadluzenie-40473?utm_source (dostęp 4.05.2025).

PKB. Strukturalne problemy, takie jak rozrośnięta szara strefa (25–30% PKB), korupcja, przeregulowany rynek pracy i niewydolny system emerytalny pogłębiały recesję. Grecja otrzymała pomoc finansową o wartości 110 miliardów euro, lecz sytuacja gospodarcza kraju pozostała krytyczna, z PKB spadającym o ponad 4% w 2010 roku i bezrobociem sięgającym 14,8%.

Hiszpania, mimo dynamicznego wzrostu gospodarczego na początku stulecia, wpadła w kryzys na skutek pęknięcia bańki na rynku nieruchomości i nadmiernego zadłużenia sektora prywatnego. W latach 2000–2007 ceny mieszkań wzrosły o 150%, a w 2010 roku zadłużenie hipoteczne osiągnęło niemal 60% PKB²³. Załamanie sektora budowlanego, kryzys płynności banków (w szczególności kas oszczędnościowych) i spadek produktywności doprowadziły do gwałtownego wzrostu bezrobocia i deficytu budżetowego, który w 2009 roku wyniósł 11% PKB. W odpowiedzi rząd wprowadził konsolidację fiskalną i reformy strukturalne, lecz do 2013 roku dług publiczny wzrósł do 93,9% PKB. Hiszpania skorzystała z pakietu pomocowego w wysokości 100 miliardów przeznaczonych na dokapitalizowanie banków. Ostateczny koszt dla podatników wyniósł około 41,8 miliarda, z czego część została odzyskana po sprzedaży akcji banków takich jak Bankia²⁴.

Włochy z kolei borykały się z wieloletnimi problemami strukturalnymi, takimi jak niski poziom innowacyjności, nieefektywna administracja, korupcja i starzejące się społeczeństwo. W 2010 roku osoby powyżej 65. roku życia stanowiły już 20,2% populacji. Choć wejście do strefy euro pozwoliło obniżyć koszty obsługi długu publicznego, to deficyty budżetowe regularnie przekraczały dopuszczalne limity, osiągając m.in. 5,5% PKB w 2009 roku. Obawy o wypłacalność Włoch i ich ogromny dług publiczny (ponad 120% PKB) wzbudzały niepokój na rynkach finansowych i zagrożenie rozprzestrzenienia się kryzysu na całą strefę euro.

W odpowiedzi podjęto reformy pod hasłami „Ratuj Włochy”, „Rozwijaj Włochy” i „Uprość Włochy” obejmujące m.in. liberalizację rynku, uproszczenia administracyjne i prywatyzację majątku państwowego. Włochy musiały zmagać się z wysokimi kosztami obsługi długu publicznego oraz wdrażać własne programy oszczędnościowe, aby utrzymać stabilność finansową.²⁵

Kryzys finansowy w tych trzech państwach nie tylko ujawnił ich wewnętrzne słabości, ale także wystawił na próbę spójność i trwałość całej strefy euro, zmuszając Unię Europejską do redefinicji zasad fiskalnych, wzmocnienia nadzoru finansowego i wdrażania mechanizmów ratunkowych dla najbardziej zagrożonych gospodarek.

²³ Kryzys rynku nieruchomości w Hiszpanii w latach 2008–2014, https://en.wikipedia.org/wiki/2008%E2%80%932014_Spanish_real_estate_crisis?utm_source (dostęp 4.05.2025).

²⁴ *Hiszpańska pomoc dla banków kosztowała podatników 41,8 miliarda euro – ustalił Trybunał Obrachunkowy*, https://english.elpais.com/elpais/2017/01/11/inenglish/1484125815_626310.html?utm_source (dostęp 19.05.2025).

²⁵ *Reforma z oporami*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/reforma-z-oporami/?utm> (dostęp 14.05.2025).

BIBLIOGRAFIA

- [1] Baran, B., *Geneza i skutki kryzysu finansów publicznych w Grecji*, „Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Kraków 2011.
- [2] https://en.wikipedia.org/wiki/2008%E2%80%932014_Spanish_real_estate_crisis?utm_source (dostęp 4.05.2025).
- [3] <https://mises.pl/artykul/benedyk-kryzys-we-wloszech> (dostęp 2.05.2025).
- [4] https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/07/11/przyczyny-hiszpanskiej-zapasci-gospodarczej-w-2009-roku-analiza/#goog_rewarded (dostęp 20.04.2025).
- [5] <https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/przyczyny-ogromnego-dlugu-publicznego-wloch/?utm> (dostęp 19.05.2025).
- [6] https://www.obserwatorfinansowy.pl/bez-kategorii/rotator/rynek-pracy-w-hispanii-kryzys-bezrobocie/?utm_source (dostęp 20.04.2025).
- [7] <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/reforma-z-oporami/?utm> (dostęp 14.05.2025).
- [8] <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/gros-rozwoju-wloch-hamulce-jakosc-rzadzenia-krajem/?utm> (dostęp 20.04.2025).
- [9] https://prnews.pl/deficyt-i-zadluzenie-40473?utm_source (dostęp 4.05.2025).
- [10] Klimiuk, Z., *Ewolucja gospodarki Włoch po II wojnie światowej – od „cudu” do kryzysu gospodarczego*, „Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku”, Warszawa 2015.
- [11] Kubin, T., *Kryzys gospodarczy w Hiszpanii, przyczyny, przejawy, następstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016.
- [12] Leśniewski, L., *Przegląd teoretycznego ujęcia kryzysu finansowego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, Warszawa 2016, s. 24-27.
- [13] Ministerstwo finansów, *Kryzys grecki- geneza i konsekwencje. Dokument uzupełniający do ram strategicznych narodowego planu wprowadzenia euro*, 2011.
- [14] Nagel, K., *Dostosowania w polityce rynku pracy w okresie kryzysu na przykładzie wybranych krajów europejskich*, „Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach”, 2013.
- [15] Piecuch, J., *Grecja w objęciach kryzysu. Przemiany społeczno-ekonomiczne na półwyspie Peloponeskim*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Kraków 2011.
- [16] Piętaś, Ł., *Kryzys w Hiszpanii w latach 2008-2013*, „Uniwersytet Łódzki”, 2015.
- [17] Rymarczyk, J., *Przyczyny greckiego kryzysu*, „Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wrocław 2011.

FINANCIAL CRISIS IN SELECTED SOUTHERN EUROPEAN COUNTRIES IN 2007-2009

The article discusses the financial crisis, particularly the global crisis of 2008, highlighting its causes, mechanisms, and consequences. It points to a number of factors leading to the crisis, such as the subprime mortgage market, aggressive credit policies, and financial speculation. Additionally, the article addresses the consequences of the crisis, including the global recession, corporate bankruptcies, rising unemployment, and the decline in asset values. The need for appropriate regulations to prevent similar crises in the future is

emphasized, as well as the importance of government interventions and central bank actions, which helped stabilize the economic situation after the crisis.

Keywords: Debt crisis, PIIGSS, eurozone, real estate bubble, structural reforms.

Julia KRAWCZYK¹

ROLA I WYDATKI PAŃSTW NATO W UTRZYMANIU BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

W artykule przedstawiono rolę NATO w utrzymaniu bezpieczeństwa międzynarodowego. NATO to kluczowy sojusz wojskowy, którego głównymi zadaniami są zbiorowa obrona, zarządzanie kryzysowe i bezpieczeństwo kooperacyjne. Fundamentem jego działania jest artykuł 5 Traktatu Waszyngtońskiego, gwarantujący wspólną obronę w przypadku ataku na jedno z państw członkowskich.

Sojusz angażuje się także w operacje stabilizacyjne na świecie, m.in. w Afganistanie, Libii i na Bałkanach, czy w ostatnich latach w konflikt rosyjsko-ukraiński. Ponadto NATO rozwija współpracę międzynarodową, wspiera cyberbezpieczeństwo i przeciwdziała zagrożeniom hybrydowym. Dzięki modernizacji sił zbrojnych i strategicznym inicjatywom Sojusz pozostaje jednym z filarów globalnego bezpieczeństwa, adaptując się do nowych wyzwań, takich jak agresja militarna, ataki w przestrzeni cyfrowej czy ataki hybrydowe.

Słowa kluczowe: NATO, bezpieczeństwo międzynarodowe, sojusz obronny, struktura organizacyjna, artykuł 5

WPROWADZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie roli NATO w utrzymaniu bezpieczeństwa międzynarodowego oraz pokazanie wydatków na obronność państw członkowskich w ostatniej dekadzie. Bezpieczeństwo międzynarodowe to stan, w którym państwa oraz inne podmioty międzynarodowe dążą do zapewnienia stabilności i pokoju na świecie, unikania konfliktów zbrojnych oraz minimalizowania zagrożeń, które mogą mieć wpływ na globalny porządek. Obejmuje ono nie tylko kwestie wojskowe, ale także polityczne, gospodarcze, społeczne i ekologiczne. Bezpieczeństwo międzynarodowe jest kształtowane przez organizacje międzynarodowe, takie jak ONZ, sojusze wojskowe (np. NATO) oraz współpracę państw w różnych dziedzinach, takich jak walka z terroryzmem, rozbrojenie czy zarządzanie kryzysami². Współczesne wyzwania związane z bezpieczeństwem międzynarodowym obejmują m.in. cyberzagrożenia, zmiany klimatyczne oraz proliferację broni masowego rażenia³.

Punktem wyjścia do zrozumienia tak skomplikowanej organizacji jaką jest NATO jest poznanie genezy jej powstania⁴. Początków myślenia o czymś, co dziś możemy nazwać

¹Julia Krawczyk, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Inżynieria Procesów Biznesowych, 180749@stud.prz.edu.pl.

²Ustawa z dnia 17 lutego 1999 r. o ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (Dz.U.2000.87.971), <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dz-uz-dziennik-ustaw/ratyfikacja-przez-rzeczpospolita-polska-traktatu-polnocnoatlantyckiego-16885652> (dostęp 15.02.2025).

³Karta Narodów Zjednoczonych przyjęta dnia 26 czerwca 1945 r. (Dz.U. 1947, nr 23, poz. 90).

⁴Kupiecki R., *NATO u progu XXI wieku*, Warszawa 2000, s. 89-93.

sojuszem obronnym należy upatrywać w czasach po zakończeniu II wojny światowej⁵, kiedy Europa wyczerpana pod każdym względem: ekonomicznym, militarnym oraz ludzkim przestała obawiać się zagrożenia ze strony hitlerowskich Niemiec⁶. Jednak wśród przywódców europejskich nie było miejsca na spokojne policzenie kosztów oraz strat minionych krwawych lat, ponieważ wzrost ambicji i imperialistyczne dążenia bloku państw komunistycznych pod przywództwem ZSRR zaczęły zagrażać wizji wolnej Europy, która była tak świeża i ciągle pamiętała poczynania nazistów w czasie II wojny światowej⁷. Wyczerpane europejskie państwa na czele ze swoimi dowódcami zdawały sobie sprawę, że żadne z nich w pojedynkę nie jest w stanie zagwarantować integralności swoich granic, co jest tożsame z oddawaniem swojej suwerenności⁸. Strach przed nowym, ale dobrze znanym zagrożeniem spowodował coraz to częstsze myślenie o potrzebie stworzenia sojuszu wielu państw, które wspierając się nawzajem będą w stanie przeciwstawić się nawet tak potężnemu agresorowi, jakim jest Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. Mimo tego, że cała Europa miała wspólny cel, jakim była obrona swojej niezawisłości i suwerenności, to z początku na przeszkodzie podpisania takiego traktatu stawały różnorodne animozje oraz zatargi powstałe na przestrzeni lat⁹.

Pierwszym poważnym krokiem w stronę tworzenia wspólnej europejskiej myśli obronnej było podpisanie 17 marca 1948 roku traktatu brukselskiego, w którym ustalono nie tylko kwestie obronne, ale również uregulowano zakres spraw ekonomicznych oraz socjalnych¹⁰. Wśród państw podpisujących wyżej wymieniony traktat próżno szukać przedstawicieli Niemiec czy Włoch, ponieważ rana spowodowana II wojną światową była dla reszty Europejczyków jeszcze zbyt świeża, aby zaprosić dawnych ciemnych do rozmów. Mimo bezsprzecznie ogromnego sukcesu, jakim było podpisanie traktatu, dowódcy europejscy zdawali sobie sprawę, że jest to rozwiązanie tylko chwilowe¹¹, a prawdziwe panaceum jest za oceanem i nazywa się USA. Cały ówczesny świat zdawał sobie sprawę, że prawdziwą i realną przeciwwagą dla ZSRR są Stany Zjednoczone. Bezsprzecznym zaproszeniem USA do sojuszu były słowa premiera Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla, który w Fulton 5 marca 1946 r. powiedział „Od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem opuściła się żelazna kurtyna w poprzek kontynentu”¹². Te jakże dosadne słowa na lata stały się niepisany podziałem kontynentu na dwie wrogie formacje. Dla Europejczyków wizja USA w sojuszu oznaczała poczucie bezpieczeństwa¹³, a dla USA sojusz ten dawał możliwość stania się najpotężniejszym państwem w najpotężniejszym sojuszu na świecie¹⁴. W owej rzeczywistości kwestią czasu

⁵Umowa między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotycząca statusu ich sił zbrojnych, sporządzona w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r. (Dz.U. 2000, nr 21, poz. 257).

⁶J. Dulffer, *Jałta, 4 lutego 1945 II wojna światowa i dwubiegunowy podział świata*, Warszawa 2000, s. 200-205.

⁷J. Kaczmarek, *NATO w systemie bezpieczeństwa świata*, Wrocław 1998, s. 15.

⁸J.R. Wegs. R. Ladrech, *Europa po 1945 roku. Zarys Historii*, Warszawa 2008, s. 111-113.

⁹Tamże, s. 18-21.

¹⁰Tamże, s. 33-50.

¹¹Dulffer J., *Jałta, 4 lutego 1945...*, op. cit., s. 122-125.

¹²P. Johnson, *Historia świata (od roku 1917)*, Londyn 1989, s. 471.

¹³Prof. Podraza: *Dla USA „czerwoną linią” będzie atak Rosji na kraj NATO*, https://www.kul.pl/prof-podraza-dla-usa-czerwona-linia-bedzie-atak-rosji-na-kraj-nato,art_98441.html (dostęp 15.02.2025).

¹⁴J. Kaczmarek, *NATO...*, op. cit., s. 88-94.

było ujednolicenie myślenia po zachodniej stronie, co doprowadziło do stworzenia NATO, czyli sojuszu o charakterze polityczno-wojskowym, powołanym do życia na mocy Traktatu Północnoatlantyckiego z dnia 4 kwietnia 1949 r.¹⁵. Jak do tej pory jest to największy i jak się wydaje najlepszy sojusz, który zgodnie z art. 5 Paktu Północnoatlantyckiego każdemu członkowi gwarantuje bezpieczeństwo, ponieważ w myśl tego artykułu atak na któregokolwiek członka sojuszu jest atakiem na wszystkie państwa należące do sojuszu¹⁶.

1. WYDATKI NA OBRONNOŚĆ PAŃSTW NATO

1.1 Wydatki NATO w liczbach

Wydatki na obronność w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) stanowią kluczowy element polityki bezpieczeństwa i strategicznej współpracy państw członkowskich. Każdy kraj NATO zobowiązał się do przeznaczania co najmniej 2% swojego PKB na obronność oraz 20% budżetu obronnego na zakup nowego sprzętu wojskowego¹⁷.

Dane NATO obejmujące lata 2014–2024 wskazują na znaczący wzrost wydatków obronnych w odpowiedzi na zmieniające się wyzwania geopolityczne¹⁸. Raporty podkreślają, że państwa członkowskie stopniowo zwiększają swoje budżety obronne¹⁹, szczególnie po wydarzeniach takich jak aneksja Krymu przez Rosję w 2014 roku oraz inwazja na Ukrainę w 2022 roku²⁰. W ostatnich latach znacząco wzrosło także zainteresowanie nowymi technologiami wojskowymi, takimi jak systemy bezzałogowe, obrona cybernetyczna oraz broń hipersoniczna.

Na podstawie dostępnych danych dotyczących lat 2014–2024 można zaobserwować istotne zmiany w strukturze wydatków obronnych państw NATO. W 2014 roku łączny budżet obronny NATO wynosił 910 miliardów USD, natomiast w 2024 roku szacuje się go na około 1,18 biliona USD²¹.

Największym inwestorem w obronność pozostają Stany Zjednoczone, które przeznaczają na ten cel ponad 43% całkowitych wydatków NATO. Wydatki USA wyniosły 653 miliardy USD w 2014 roku, natomiast w 2024 roku przewiduje się ich wzrost do 967 miliardów USD²². W Europie największy wzrost budżetu obronnego odnotowano w Niemczech (wzrost o 95,91% w latach 2014–2024), Polsce (220%), krajach bałtyckich, a także w Szwecji, która oficjalnie dołączyła do NATO w 2024 roku²³.

Liczba państw spełniających wymóg wydatków na poziomie 2% PKB systematycznie rośnie. W 2014 roku jedynie trzy państwa NATO przekraczały ten próg (USA, Grecja i Wielka Brytania), podczas gdy w 2024 roku takich krajów będzie co najmniej 23, w tym

¹⁵ *Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.* (Dz. U. 2000, nr 87, poz. 970).

¹⁶ Tamże.

¹⁷ NATO, *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2024)*, czerwiec 2024, s. 12-15.

¹⁸ *Czołgi ABRAMS M1A2 SEP v. 3*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/abrams-m1a2-sep-v3> (dostęp 15.02.2025).

¹⁹ *NATO w liczbach - wydatki na armię i liczebność wojsk. Sojusz ma 70 lat*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/nato-w-liczbach-ile-na-armie-wydaje-polska/yevn7p0> (dostęp 15.02.2025).

²⁰ *Defence Expenditure...*, op. cit., s. 4.

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 1.

²³ Tamże, s. 3.

Polska (4,12%), Estonia (3,43%) i Grecja (3,08%)²⁴. Warto podkreślić, że Polska jest liderem pod względem wzrostu wydatków obronnych, planując dalsze inwestycje w nowoczesny sprzęt, w tym systemy Patriot oraz myśliwce F-35.

1.2 Struktura wydatków

Struktura wydatków obronnych obejmuje kilka kluczowych kategorii²⁵:

- **Wydatki na sprzęt wojskowy** – zgodnie z wytycznymi NATO kraje powinny przeznaczać na ten cel co najmniej 20% budżetu obronnego. W 2024 roku największy udział w zakupie nowego sprzętu mają Estonia (36,9% budżetu obronnego), Polska (30,8%) oraz Litwa (30,3%)²⁶.
- **Koszty osobowe** – obejmują wynagrodzenia, emerytury i inne świadczenia dla personelu wojskowego. Największy udział w tej kategorii mają państwa zachodnie, takie jak Niemcy, Francja i Wielka Brytania²⁷. W wielu krajach obserwuje się wzrost wynagrodzeń w sektorze obronnym, aby przyciągnąć nowych specjalistów i zwiększyć atrakcyjność służby wojskowej.
- **Operacje i utrzymanie** – obejmują bieżące funkcjonowanie sił zbrojnych, w tym misje zagraniczne. USA pozostają liderem pod względem wydatków operacyjnych ze znaczną częścią budżetu przeznaczoną na obecność wojskową w Europie i Azji²⁸.

1.3 Przyszłość NATO

Wzrost wydatków obronnych w NATO jest odpowiedzią na zwiększone zagrożenia ze strony Rosji oraz innych potencjalnych przeciwników. Polska i kraje bałtyckie intensyfikują swoje inwestycje w obronność, przygotowując się na ewentualne zagrożenia. Z kolei Niemcy, które przez lata unikały wysokich nakładów na siły zbrojne, ogłosiły przeznaczenie dodatkowych 100 miliardów euro na modernizację Bundeswehry²⁹. Ponadto kraje skandynawskie, w szczególności Finlandia i Szwecja, które dopiero niedawno dołączyły do NATO, inwestują w nowe technologie wojskowe oraz zwiększają zdolności obronne na swoich granicach.

Prognozy wskazują, że wydatki na obronność w NATO będą nadal rosły w związku z nowymi wyzwaniami, takimi jak zagrożenia hybrydowe, wojna cybernetyczna oraz rosnąca rywalizacja militarna z Chinami i Rosją. Eksperci przewidują, że do 2030 roku budżety obronne państw NATO mogą osiągnąć nawet 1,5 biliona USD. Coraz większy nacisk kładziony jest na rozwój zaawansowanych technologii, takich jak sztuczna inteligencja w wojsku, robotyka oraz zdolności obronne w przestrzeni kosmicznej.

Analiza wydatków obronnych NATO pokazuje wyraźny trend wzrostowy, zarówno pod względem kwotowym, jak i udziału PKB. Większość państw członkowskich dąży do osiągnięcia i utrzymania progu 2% PKB na obronność, choć skala inwestycji różni się w zależności od sytuacji gospodarczej i politycznej danego kraju. Zmiany te świadczą o rosnącej świadomości zagrożeń i konieczności wzmacniania sił zbrojnych Sojuszu.

²⁴Tamże, s. 2.

²⁵Tamże, s. 1-3.

²⁶Tamże, s. 3.

²⁷Tamże, s. 5.

²⁸Tamże, s. 4.

²⁹Tamże, s. 2.

Kluczowe znaczenie w najbliższych latach będą miały także inwestycje w innowacyjne technologie obronne oraz rozwój współpracy wojskowej pomiędzy członkami NATO.

2. ROLA NATO W XXI WIEKU

2.1 Interwencja NATO w Iraku

Inwazja na Irak w 2003 roku była przeprowadzona przez koalicję pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, jednak NATO odegrało istotną rolę w późniejszej stabilizacji tego kraju³⁰. W 2004 roku NATO uruchomiło misję szkoleniową (NATO Training Mission-Iraq, NTM-I), której celem było wzmocnienie irackich sił bezpieczeństwa. Szkolono żołnierzy, doradzano w zakresie reformy sektora obronnego i dostarczano wsparcie techniczne³¹.

Po upadku reżimu Saddama Husajna Irak stanął przed ogromnymi wyzwaniami. Brak silnej władzy centralnej, konflikty etniczne i religijne oraz ingerencja zewnętrznych graczy, takich jak Iran i Arabia Saudyjska, doprowadziły do długotrwałej niestabilności. Na gruzach Iraku narodziło się Państwo Islamskie (ISIS), które w latach 2014–2017 zdobyło znaczne terytoria³². NATO, choć formalnie nie prowadziło bezpośrednich działań bojowych przeciwko ISIS, wspierało operacje koalicji antyterrorystycznej poprzez szkolenia i doradztwo wojskowe³³.

Obecnie NATO kontynuuje swoją obecność w Iraku, koncentrując się na budowie zdolności obronnych tego kraju i szkoleniu irackich sił bezpieczeństwa. Mimo poprawy sytuacji, Irak nadal zmaga się z problemami wewnętrznymi, a ryzyko powrotu terroryzmu pozostaje wysokie.

2.2 NATO w Libii

Libia jest jednym z najbardziej kontrowersyjnych przykładów interwencji NATO w XXI wieku. W 2011 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych zatwierdziła rezolucję 1973, ustanawiającą strefę zakazu lotów nad Libią oraz pozwalającą na działania mające na celu ochronę ludności cywilnej przed represjami ze strony reżimu Mu'ammara al-Kaddafiego³⁴. NATO przejęło dowodzenie nad operacją „Unified Protector”, której głównym celem było powstrzymanie ofensywy wojsk rządowych przeciwko powstańcom³⁵.

Interwencja NATO obejmowała intensywne naloty na cele wojskowe, wsparcie dla sił rebeliantów oraz blokadę morską mającą na celu uniemożliwienie dostaw broni dla sił

³⁰Polityczno-wojskowe znaczenie misji NATO w Iraku, https://pism.pl/publikacje/Polityczno_wojskowe_znaczenie_misji_NATO_w_Iraku_ (dostęp 15.02.2025).

³¹U. Altermatt, *Sarajewo przestrzega. Emocjonalizm w Europie*, Kraków 1998.

³²NATO Mission Iraq, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_166936.htm (dostęp 15.02.2025).

³³M. Kupczyński, *Krwawiąca Europa. Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990-2000. Tło historyczne i stan obecny*, Warszawa 2001, s. 55-58.

³⁴NATO: Operacja w Libii jednym z największych sukcesów, https://www.rmfm24.pl/fakty/swiat/news-nato-operacja-w-libii-jednym-z-najwiekszych-sukcesow,nId,382683#crp_state=1 (dostęp 15.02.2025).

³⁵W. Konarski, A. Kosecki (red.), *Balkany. Etnokulturowe podłoże konfliktów*, Pułtusk 2006, s. 22-27.

Kaddafiego³⁶. Ostatecznie interwencja ta przyczyniła się do obalenia dyktatora i zakończenia jego rządów.

Niestety po upadku Kaddafiego Libia popadła w chaos. Brak silnej władzy centralnej doprowadził do walk frakcyjnych, rozwoju grup terrorystycznych oraz masowej migracji. Wpływy w Libii zaczęły zdobywać różne siły, w tym Rosja, Turcja i kraje Zatoki Perskiej, co uczyniło kraj areną rywalizacji geopolitycznej.

2.3 NATO a konflikt zbrojny Rosja-Ukraina

Od czasu aneksji Krymu w 2014 roku relacje między NATO a Rosją przeszły długą drogę, charakteryzującą się zarówno okresami prób dialogu, jak i narastającego napięcia. W obliczu dzisiejszych wyzwań geopolitycznych, zwłaszcza w kontekście przedłużającego się konfliktu na Ukrainie, strategia sojuszu ulega dynamicznym przemianom. Państwa członkowskie, szczególnie te położone na wschodniej flance, zostały zmuszone do opracowania nowych koncepcji obronnych, mających na celu nie tylko ochronę własnych granic, ale również wsparcie krajów partnerskich³⁷.

Obecnie NATO intensyfikuje swoje działania w odpowiedzi na hybrydowy charakter współczesnych zagrożeń, w których tradycyjne operacje wojskowe łączą się z cyberatakami, działaniami dezinformacyjnymi oraz innymi formami asymetrycznego konfliktu. W związku z tym sojusz nie ogranicza się już jedynie do zwiększania obecności wojskowej na wschodniej flance – kluczową rolę odgrywają także szkolenia, rozwój technologii obronnych oraz wzmocnienie systemów cyberbezpieczeństwa³⁸. Te inicjatywy mają na celu zminimalizowanie strat oraz skuteczną reakcję na dynamicznie zmieniające się warunki konfliktowe³⁹.

W miarę eskalacji sytuacji na Ukrainie, coraz większą uwagę zwraca się na konieczność wsparcia nie tylko militarnych, ale również humanitarnych aspektów kryzysu⁴⁰. Masowy napływ uchodźców, którego skutki odczuwalne są w wielu krajach europejskich, stanowi dodatkowe wyzwanie dla państw sojuszu. Równocześnie, wzmocnienie obronności granic oraz szybsza mobilizacja sił rezerwowych stają się priorytetami, mającymi na celu zabezpieczenie zarówno państw członkowskich, jak i obszarów objętych kryzysem⁴¹.

Dyskusje o rozszerzeniu wsparcia dla Ukrainy nabierają coraz bardziej zdecydowanego charakteru⁴². Eksperti wskazują na potrzebę dostarczenia nie tylko

³⁶*Libya Events of 2024*, <https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/libya> (dostęp 15.02.2025).

³⁷Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U.2024.167 t.j.).

³⁸<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/pomoc-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-19216115> (dostęp 15.02.2025).

³⁹*Co dla Ukrainy? Najważniejsze decyzje szczytu NATO w Waszyngtonie*, <https://tvn24.pl/swiat/co-dla-ukrainy-najwazniejsze-decyzje-szczytu-nato-w-waszyngtonie-st7998349> (dostęp 15.02.2025).

⁴⁰*Co może NATO w sprawie Rosji?*, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/118740,Co-moze-NATO-w-sprawie-Rosji> (dostęp 15.02.2025).

⁴¹Por. O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna hybrydowa Rosji Ukrainy*, „Stosunki Międzynarodowe”, 2017, nr 3.

⁴²*NATO's response to Russia's invasion of Ukraine*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm (dostęp 15.02.2025).

nowoczesnych systemów obronnych, takich jak rakiety przeciwlotnicze czy drony, ale również intensyfikacji współpracy technologicznej i informacyjnej⁴³. Pomoc tego typu mogłaby znacząco zwiększyć zdolności obronne Ukrainy oraz jednocześnie wzmocnić pozycję NATO na arenie międzynarodowej⁴⁴. Warto podkreślić, że mimo iż sojusz pozostaje formalnie strukturą o charakterze wyłącznie obronnym, dzisiejsze wyzwania wymagają niestandardowych rozwiązań, które pozwolą na szybkie i efektywne reagowanie na zagrożenia.

Istotnym elementem obecnych rozważań jest również kwestia potencjalnego rozszerzenia członkostwa NATO. Dyskusje na temat przyjęcia nowych państw odzwierciedlają rosnące zapotrzebowanie na wspólne bezpieczeństwo w regionie. Choć decyzje te budzą kontrowersje i niosą ze sobą ryzyko eskalacji napięć, mogą jednocześnie przyczynić się do stworzenia silniejszego muru obronnego, zdolnego przeciwdziałać agresji zarówno tradycyjnymi, jak i hybrydowymi metodami⁴⁵.

Nie sposób pominąć także zagadnienia odstraszania nuklearnego. Posiadanie przez Rosję broni jądrowej stanowi istotny czynnik, który zmusza NATO do ostrożnego wyważania swoich działań. Każda decyzja o zwiększeniu wsparcia czy przeprowadzeniu ofensywnych operacji musi być poparta szczegółową analizą ryzyka, aby uniknąć sytuacji, która mogłaby przerodzić lokalny konflikt w globalną katastrofę. Dlatego też kluczowym aspektem współczesnej strategii obronnej sojuszu pozostaje prewencja i dyplomacja, stanowiące podstawę działań mających na celu utrzymanie równowagi sił w regionie.

Analiza bieżącej sytuacji wskazuje, że NATO nieustannie dostosowuje swoje strategie do zmieniających się warunków geopolitycznych. Intensyfikacja współpracy między państwami członkowskimi, organizacja wspólnych ćwiczeń wojskowych oraz inwestycje w nowoczesne technologie obronne mają na celu nie tylko zabezpieczenie terytoriów, ale również budowę systemu szybkiej reakcji, który może przeciwdziałać dynamicznie rozwijającym się zagrożeniom. Takie podejście pozwala nie tylko na ochronę granic, ale również na utrzymanie stabilności politycznej i gospodarczej w regionie.

Podsumowując, dzisiejsze realia konfliktu na Ukrainie oraz nieustanne działania Rosji w regionie zmuszają NATO do podjęcia szeroko zakrojonych i zróżnicowanych działań⁴⁶. Sojusz, choć pierwotnie stworzony jako formacja obronna, musi teraz wykazać się elastycznością i gotowością do podejmowania niestandardowych kroków. Wzmocnienie zdolności obronnych, rozszerzenie współpracy technologicznej oraz ewentualne rozważenie przyjęcia nowych członków to tylko niektóre z inicjatyw, które mogą przyczynić się do utrzymania pokoju i stabilności w regionie. W obliczu dynamicznie zmieniającej się sytuacji, tylko zdecydowane, przemyślane i kompleksowe działania mogą zagwarantować bezpieczeństwo nie tylko państw NATO, ale również całego europejskiego obszaru.

⁴³*Ukraina potrzebuje specjalistycznego sprzętu. Stawką jest zdrowie i życie*, <https://portalzachod.pl/ukraina-potrzebuje-specjalistycznego-sprzetu-stawka-jest-zdrowie-i-zycie/> (dostęp 15.02.2025).

⁴⁴*Okoliczności i postawa NATO wobec polityki militarnej Rosji na Ukrainie*, <http://rie.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2020/01/rie-2019-13-08.pdf> (dostęp 15.02.2025).

⁴⁵*Finlandia (i Szwecja) na drodze do NATO*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-04-14/finlandia-i-szwecja-na-drozie-do-nato> (dostęp 15.02.2025).

⁴⁶*Relations with Ukraine*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (dostęp 15.02.2025).

PODSUMOWANIE

Rola NATO w utrzymaniu bezpieczeństwa międzynarodowego pozostaje jednym z kluczowych filarów współczesnego systemu obronnego. Sojusz, powołany w 1949 roku, zrodził się z potrzeby zagwarantowania stabilności i pokoju w Europie po destrukcyjnych skutkach II wojny światowej oraz zagrożeniach płynących ze strony ekspansjonistycznych ambicji Związku Radzieckiego⁴⁷. Od tamtego czasu NATO ewoluowało, dostosowując swoje struktury i strategię do zmieniającej się rzeczywistości geopolitycznej, co umożliwiło państwom członkowskim wspólne reagowanie na nowe wyzwania⁴⁸.

Kluczowym elementem funkcjonowania sojuszu jest art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego, który zobowiązuje państwa członkowskie do wzajemnej pomocy w przypadku ataku na któregokolwiek z nich. Ta zasada kolektywnej obrony stała się fundamentem nie tylko militarnym, ale również politycznym, podkreślając, że bezpieczeństwo jednego z członków jest bezpośrednio związane z bezpieczeństwem całej wspólnoty. Dzięki temu NATO stało się gwarantem stabilności w regionie, oferując nie tylko siłę militarną, ale również sprawnie działające mechanizmy decyzyjne i logistyczne, które pozwalają na szybką mobilizację sił w sytuacjach kryzysowych⁴⁹.

Ewolucja zagrożeń w XXI wieku – od tradycyjnych konfliktów zbrojnych po wojny hybrydowe, cyberataki i kampanie dezinformacyjne – wymusiła na sojuszu konieczność ciągłego dostosowywania strategii. Dziś NATO intensyfikuje inwestycje w nowoczesne technologie obronne oraz rozwija zdolności operacyjne w obszarze cyberbezpieczeństwa. Wspólne ćwiczenia, szkolenia i wymiana informacji między państwami członkowskimi umożliwiają nie tylko utrzymanie wysokiej gotowości bojowej, ale także skuteczną adaptację do zmieniających się warunków geopolitycznych. W obliczu dynamicznie zmieniającego się świata, elastyczność i umiejętność reagowania na nowe typy zagrożeń są nieocenione⁵⁰.

Ważnym aspektem działalności NATO jest również jego zdolność do współpracy z państwami spoza formalnego kręgu członkostwa. Wsparcie dla partnerów, takich jak Ukraina, stanowi przykład, jak sojusz może łączyć tradycyjne metody obronne z nowoczesnymi narzędziami, wspierając państwa, które stoją w obliczu agresji lub wewnętrznych kryzysów. Taka współpraca nie tylko wzmacnia bezpieczeństwo poszczególnych państw, ale również przyczynia się do budowania stabilnego, wielopłaszczyznowego systemu bezpieczeństwa na arenie międzynarodowej.

W kontekście globalnych wyzwań, które obejmują zarówno konflikty regionalne, jak i zagrożenia wynikające z działań hybrydowych czy cyberataków, NATO musi kontynuować swoje reformy. Rozbudowa struktur decyzyjnych, modernizacja sił zbrojnych oraz intensyfikacja współpracy technologicznej to kluczowe zadania, które umożliwią sojuszowi skuteczną reakcję na pojawiające się kryzysy. Dyskusje dotyczące ewentualnego

⁴⁷P. Johnson, *Historia świata...*, op. cit., s. 381.

⁴⁸*Pobexitowa strategia „Global Britain” – konsekwencje dla północno-wschodniej flanki NATO*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-06-10/pobexitowa-strategia-global-britain-konsekwencje-dla-polnocno> (dostęp 15.02.2025).

⁴⁹*Relations with Russia*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm (dostęp 15.02.2025).

⁵⁰*Sekretarz generalny NATO: Sojusz uaktywnia swoje plany obronne*, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art35749991-sekretarz-generalny-nato-sojusz-uaktywnia-swoje-plany-obronne> (dostęp 15.02.2025).

rozszerzenia członkostwa oraz integracji nowych państw strategicznych pokazują, że przyszłość NATO wiąże się z dalszym umacnianiem jego roli jako strażnika pokoju w obliczu zmieniającej się geopolityki.

Podsumowując, NATO nie tylko gwarantuje bezpieczeństwo swoich członków poprzez potężny potencjał militarny, ale również kształtuje nowoczesne podejście do zarządzania kryzysowego i obrony przed nowymi zagrożeniami. Wspólnota oparta na zasadach solidarności, wzajemnego wsparcia oraz precyzyjnie określonych mechanizmach operacyjnych umożliwia szybkie reagowanie na dynamiczne wyzwania współczesnego świata. W obliczu rosnących napięć geopolitycznych i różnorodnych zagrożeń, rola NATO w utrzymaniu bezpieczeństwa międzynarodowego jest nieoceniona – stanowi bowiem fundament stabilności nie tylko Europy, ale i całego globalnego porządku. Sojusz, który przetrwał próbę czasu, nadal pozostaje symbolem jedności i determinacji państw, dążących do zapewnienia pokoju oraz bezpiecznej przyszłości dla kolejnych pokoleń.

LITERATURA

I. Akty normatywne i dokumenty

Akty prawa międzynarodowego

- [1] *Karta Narodów Zjednoczonych przyjęta dnia 26 czerwca 1945 r.* (Dz.U. 1947, nr23, poz. 90).
- [2] *Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.* (Dz. U. 2000, nr 87, poz. 970).
- [3] *Umowa między Państwami-Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotycząca statusu ich sił zbrojnych, sporządzona w Londynie dnia 19 czerwca 1951 r.* (Dz.U. 2000, nr 21, poz. 257).

Akty prawa krajowego

- [1] Ustawa z dnia 17 lutego 1999 r. o ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (Dz.U.2000.87.971), <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/ratyfikacja-przez-rzeczpospolita-polska-traktatu-polnocnoatlantyckiego-16885652> (dostęp 15.02.2025).
- [2] Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U.2024.167 t.j.).
- [3] <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/pomoc-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-19216115> (dostęp 15.02.2025).

II. Literatura

Monografie i prace zwarte

- [1] Altermatt U., *Sarajewo przestrzega. Emocjonalizm w Europie*, Kraków 1998.
- [2] Dulffer J., *Jajta, 4 lutego 1945 II wojna światowa i dwubiegunowy podział świata*, Warszawa 2000.
- [3] Johnson P., *Historia świata (od roku 1917)*, Londyn 1989.
- [4] Kaczmarek J., *NATO w systemie bezpieczeństwa świata*, Wrocław 1998.
- [5] Konarski W., Kosecki A. (red.), *Balkany. Etnokulturowe podłoże konfliktów*, Pułtusk 2006.
- [6] Kupczyński M., *Krwawiąca Europa. Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990-2000. Tło historyczne i stan obecny*, Warszawa 2001.

- [7] Kupiecki R., *NATO u progu XXI wieku*, Warszawa 2000.
 [8] NATO, *Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2024)*, czerwiec 2024.
 [9] Wegs J. R., Ladrech R., *Europa po 1945 roku. Zarys Historii*, Warszawa 2008.

Artykuły

- [1] Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna hybrydowa Rosji Ukrainy*, „Stosunki Międzynarodowe”, 2017, nr 3.

III. Netografia

- [1] *Co dla Ukrainy? Najważniejsze decyzje szczytu NATO w Waszyngtonie*, <https://tvn24.pl/swiat/co-dla-ukrainy-najwazniejsze-decyzje-szczytu-nato-w-waszyngtonie-st7998349> (dostęp 15.02.2025).
 [2] *Co może NATO w sprawie Rosji?*, <https://audycje.tokfm.pl/podcast/118740,Co-moze-NATO-w-sprawie-Rosji> (dostęp 15.02.2025).
 [3] *Czołgi ABRAMS M1A2 SEP v. 3*, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/abrams-m1a2-sep-v3> (dostęp 15.02.2025).
 [4] *Finlandia (i Szwecja) na drodze do NATO*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-04-14/finlandia-i-szwecja-na-drozdze-do-nato> (dostęp 15.02.2025).
 [5] *NATO Mission Iraq*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_166936.htm (dostęp 15.02.2025).
 [6] *NATO w liczbach - wydatki na armię i liczebność wojsk. Sojusz ma 70 lat*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/nato-w-liczbach-ile-na-armie-wydaje-polska/yevn7p0> (dostęp 15.02.2025).
 [7] *NATO: Operacja w Libii jednym z największych sukcesów*, https://www.rmfm24.pl/fakty/swiat/news-nato-operacja-w-libii-jednym-z-najwiekszych-sukcesow,nId,382683#crp_state=1 (dostęp 15.02.2025).
 [8] *NATO's response to Russia's invasion of Ukraine*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm (dostęp 15.02.2025).
 [9] *Okoliczności i postawa NATO wobec polityki militarnej Rosji na Ukrainie*, <http://rie.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2020/01/rie-2019-13-08.pdf> (dostęp 15.02.2025).
 [10] *Pobexitowa strategia „Global Britain” – konsekwencje dla północno-wschodniej flanki NATO*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2021-06-10/pobexitowa-strategia-global-britain-konsekwencje-dla-polnocno> (dostęp 15.02.2025).
 [11] *Polityczno-wojskowe znaczenie misji NATO w Iraku*, https://pism.pl/publikacje/Polityczno_wojskowe_znaczenie_misji_NATO_w_Iraku_ (dostęp 15.02.2025).
 [12] *Prof. Podraza: Dla USA „czerwoną linią” będzie atak Rosji na kraj NATO*, https://www.kul.pl/prof-podraza-dla-usa-czerwona-linia-bedzie-atak-rosji-na-kraj-nato,art_98441.html (dostęp 15.02.2025).
 [13] *Relations with Russia*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm (dostęp 15.02.2025).
 [14] *Relations with Ukraine*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm (dostęp 15.02.2025).

[15] *Sekretarz generalny NATO: Sojusz uaktywnia swoje plany obronne*,
<https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art35749991-sekretarz-generalny-nato-sojusz-uaktywnia-swoje-plany-obronne> (dostęp 15.02.2025).

THE ROLE AND EXPENDITURE OF NATO STATES IN MAINTAINING INTERNATIONAL SECURITY

The article presents NATO's role in maintaining international security. NATO is a key military alliance whose main tasks include collective defense, crisis management, and cooperative security. The foundation of its operations is Article 5 of the Washington Treaty, which guarantees collective defense in the event of an attack on any member state.

The alliance is also involved in stabilization operations worldwide, including in Afghanistan, Libya, and the Balkans, as well as in recent years in the Russia-Ukraine conflict.

Additionally, NATO fosters international cooperation, supports cybersecurity, and counteracts hybrid threats. Through military modernization and strategic initiatives, the alliance remains one of the pillars of global security, adapting to new challenges such as military aggression, cyberattacks, and hybrid warfare.

Keywords: NATO, international security, defense alliance, organizational structure, Article 5.

Sebastian RURAK¹

HUTA STAŁOWA WOLA S.A. – SIŁA POLSKIEGO PRZEMYSŁU ZBROJENIOWEGO

W artykule przedstawiono historię, rozwój oraz znaczenie Huty Stalowa Wola S.A. jako kluczowego przedsiębiorstwa polskiego przemysłu obronnego. Opisano jej początki w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego, zmiany w okresie II wojny światowej oraz transformację po 1989 roku. Szczególną uwagę poświęcono nowoczesnym produktom firmy, takim jak haubica Krab, moździerz Rak, bojowy wóz piechoty Borsuk oraz wieża ZSSW-30. Omówiono wpływ HSW na modernizację polskiej armii oraz jej rosnącą rolę na rynku międzynarodowym. Artykuł analizuje również znaczenie huty dla lokalnej gospodarki, w tym inwestycje w infrastrukturę, zatrudnienie i współpracę z uczelniami technicznymi. Podkreślono dynamiczny rozwój firmy, rosnące zdolności produkcyjne oraz jej strategiczną rolę w systemie obronnym Polski. Celem artykułu jest ukazanie potęgi przedsiębiorstwa Huta Stalowa Wola S.A. na polskim rynku oraz międzynarodowym.

Słowa kluczowe: Huta Stalowa Wola, przemysł zbrojeniowy, systemy artyleryjskie, technologia, rozwój.

WPROWADZANIE

Bezpieczeństwo narodowe jest jednym z najważniejszych filarów funkcjonowania każdego państwa. Stabilność wewnętrzna, ochrona granic oraz zdolność do odstraszenia potencjalnych zagrożeń stanowią kluczowe elementy strategii obronnej. Współczesne konflikty i dynamicznie zmieniająca się sytuacja geopolityczna sprawiają, iż państwa na całym świecie skupiają się głównie na inwestycjach w rozwój nowoczesnych technologii wojskowych, modernizację sił zbrojnych oraz wzmacnianie swojego przemysłu obronnego.

Produkcja sprzętu wojskowego wymaga nie tylko zaawansowanej technologii, lecz także długofalowej strategii oraz współpracy różnych przedsiębiorstw z rządem. Wzrost znaczenia technologii militarnych, w tym systemów artyleryjskich, pojazdów opancerzonych czy zaawansowanej elektroniki wojskowej, przyczynia się do zwiększenia zdolności obronnych państw oraz ich pozycji na terenie międzynarodowej.

Polska jako państwo, stale dąży do zwiększenia potęgi oraz pozycji na tle Europy Środkowo-Wschodniej². Od lat rozwija oraz inwestuje w przemysł zbrojeniowy, aby zapewnić bezpieczeństwo i niezależność militarną. Jednym z kluczowych przedsiębiorstw w owej branży jest Huta Stalowa Wola S.A., która od dłuższego czasu dostarcza coraz to nowsze rozwiązania dla polskiej armii i stanowi istotny element krajowego systemu obronnego.

¹Sebastian Rurak, Politechnika Rzeszowska, Inżynieria procesów biznesowych, mail: sebrurak@gmail.com.

²Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Raport PISM 20 lat Polski w Unii Europejskiej*, <https://www.pism.pl/webroot/upload/files/Raport/Raport%20PISM%2020%20lat%20Polski%20w%20Unii%20Europejskiej.pdf>, P. Biskup, maj 2024, s. 5 (dostęp 22.03.2025).

1. OD FUNDAMENTÓW, PO NOWOCZESNOŚĆ

Huta Stalowa Wola S.A. (HSW) to jedna z najważniejszych firm polskiego przemysłu zbrojeniowego, którego historia sięga aż okresu międzywojennego.

W 1937 roku Centralny Okręg Przemysłowy zapoczątkował ambitny projekt, który miał głównie na celu wzmocnienie polskiego potencjału obronnego i gospodarczego. Skupiony był na produkcji sprzętu artyleryjskiego na potrzeby Wojska Polskiego. Budowę nowoczesnego kompleksu przemysłowego, który miał stać się jednym z filarów polskiej gospodarki, zaczęto w dość krótkim czasie³.

Po agresji Niemiec na Polskę już w październiku 1939 roku hala produkcyjna została przejęta przez okupanta, a od czerwca 1940 roku zakład zmienił nazwę na „Stahlwerke Braunschweig - Werk Stalowa Wola”. Na potrzeby Wehrmachtu fabryka została podporządkowana niemieckiemu przemysłu zbrojeniowemu i wykorzystywana do produkcji sprzętu wojskowego. W czasie wojny obiekt stał się również miejscem działalności ruchu oporu. 1 sierpnia 1944 roku, po zakończeniu działań wojennych, zakład wymagał odbudowy i reorganizacji struktury przedsiębiorstwa, a straty przedsiębiorstwa oszacowano na około 20% wartości⁴.

Po II wojnie światowej HSW została znacjonalizowana i podporządkowana ówczesnej polityce gospodarczej PRL. Przez lata rozbudowywano moce produkcyjne i rozszerzono działalność wprowadzając do oferty nie tylko sprzęt wojskowy, lecz również maszyny budowlane i ciężki sprzęt przemysłowy. Huta stała się już wtedy oficjalnie jednym z największych zakładów przemysłowych w Polsce eksportując swoje produkty do krajów bloku wschodniego. Produkcja obejmowała m.in. haubice samobieżne, transportery opancerzone oraz różne typy pojazdów wojskowych⁵.

W latach 90 pojawił się kryzys transformacyjny i restrukturyzacja. Po upadku komunizmu w 1989 roku Huta Stalowa Wola podobnie jak wiele państwowych zakładów zbrojeniowych w Polsce stanęła przed poważnym kryzysem. Znaczne ograniczenie zamówień wojskowych oraz problemy gospodarcze kraju doprowadziły do konieczności zmian działalności. W 1991 roku Huta Stalowa Wola została przekształcona w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa, przez co przestała już pełnić funkcje przedsiębiorstwa przemysłu obronnego. Współpraca z zachodnimi producentami, m.in. z szwajcarskim MOWAG-iem lub brytyjskim BAE Systems pomogły zakładowi dostosować się do nowych standardów produkcyjnych i organizacyjnych⁶.

XXI wiek nazywany nową erą firmy przynosił działalności wiele sukcesów. W 2000 roku w ramach HSW S.A. wydzielono Centrum Produkcji Wojskowej, koncentrujące się na produkcji specjalnej. Przełomem było opracowanie i przekazanie wojsku moździerza M98 w 2003 roku - był to pierwszy całkowicie polski projekt po latach współpracy z ZSRR. Nazywany był krokiem milowym w odbudowie potencjału zbrojeniowego Huty⁷. Polska Grupa Zbrojeniowa w 2014 roku włączyła w swoje szeregi Hutę Stalowa Wola, co

³ Huta Stalowa Wola S.A., *Wielkie plany zatrzymane na lata...*, <https://www.hsw.pl/historia/wielkie-plany-zatrzymane-na-lata/> (dostęp 22.03.2025).

⁴ Huta Stalowa Wola S.A., *Potencjał poza kontrolą...*, <https://www.hsw.pl/historia/potencjal-pozakontrola/> (dostęp 22.03.2025).

⁵ Huta Stalowa Wola S.A., *Nowe otwarcie*, <https://www.hsw.pl/historia/nowe-otwarcie/> (dostęp 22.03.2025).

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

umożliwiło firmie dalszą modernizację oraz rozwój nowych technologii wojskowych. Dzięki inwestycjom w innowacje i współpracy z krajowymi oraz zagranicznymi partnerami HSW stała się jednym z kluczowych producentów sprzętu artyleryjskiego i pojazdów opancerzonych w Polsce⁸.

W ostatnich latach zakład dostarczał polskiej armii wiele nowoczesnych rozwiązań, przez co zyskał ogromne uznanie na polskim rynku, jak i międzynarodowym. Dziś Huta Stalowa Wola pełni strategiczną rolę w polskim systemie obronnym. Dzięki ciągłym inwestycjom i rozwojowi technologicznemu, firma odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu przyszłości polskiego przemysłu obronnego.

2. GŁÓWNE PRODUKTY I TECHNOLOGIE

Huta Stalowa Wola specjalizuje się głównie w produkcji nowoczesnych systemów artyleryjskich, bojowych wozów piechoty oraz zdalnie sterowanych wież. Dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii i ścisłej współpracy z wojskiem, firma dostarcza rozwiązania spełniające najwyższe standardy.

Samobieżna haubica KRAB kal. 155 mm jest jednym z kluczowych produktów HSW. Jest to nowoczesny system artyleryjski kalibru 155 mm, który charakteryzuje się wysoką precyzją oraz dużym zasięgiem rażenia. Haubica została zaprojektowana zgodnie z standardami NATO i jest wykorzystywana przez Wojsko Polskie⁹. System ten zapewnia skuteczne wsparcie artyleryjskie na polu walki, a jego mobilność pozwala na szybkie przemieszczanie się i dostosowanie do zmieniających się warunków bojowych¹⁰.

RAK to zautomatyzowany moździerz samobieżny, dostępny na podwoziu gąsienicowym. Dzięki nowoczesnemu systemowi kierowania ogniem oraz dużej szybkostrzelności, Rak jest niezwykle skutecznym w zwalczaniu celów na średnich dystansach. Moździerz ten jest szeroko wykorzystywany w jednostkach Wojska Polskiego i odznacza się dużą niezawodnością oraz możliwością prowadzenia ognia w ruchu, jak i z pozycji statycznej¹¹.

Natomiast BORSUK to nowoczesny bojowy wóz piechoty oparty głównie na podwoziu gąsienicowym. Charakteryzuje się wysokim poziomem ochrony pokładu, dużą mobilnością i możliwością operowania w trudnym terenie, w tym przeszkody wodne. Jest wyposażony w zaawansowane systemy uzbrojenia i elektroniki, które zwiększają jego skuteczność bojową. Pojazd został opracowany z myślą o dostosowaniu do dynamicznie zmieniających się realiów współczesnych konfliktów zbrojnych, co czyni go jednym z najbardziej zaawansowanych technologicznie projektów w arsenale polskiej armii¹².

⁸ Huta Stalowa Wola S.A., *Powrót do korzeni*, <https://www.hsw.pl/historia/powrot-do-korzeni/> (dostęp 22.03.2025).

⁹ Portal Obronny, *Jak daleko może dolecieć pocisk o kalibrze 155 mm? Ta amunicja jest w użyciu od 150 lat*, <https://portalobronny.se.pl/bron-i-strzelectwo/jak-daleko-moze-doleciec-pocisk-o-kalibrze-155-mm-ta-amunicja-jest-w-uzyciu-od-150-lat-aa-QbgP-nSje-Suzq.html> (dostęp 22.03.2025).

¹⁰ Huta Stalowa Wola S.A., *155mm samobieżna haubica KRAB*, <https://www.hsw.pl/produkty/155-mm-samobiezna-haubica-krab/> (dostęp 22.03.2025).

¹¹ K. Wilewski, *RAK – polskie działo światowej klasy*, „Polska Zbrojna”, <https://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/5757> (dostęp 22.03.2025).

¹² K. Wilewski, *Borsuk potrafi!*, „Polska Zbrojna”, <https://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/43527?t=Borsuk-potrafi-> (dostęp 22.03.2025).

ZSSW-30 jest bezzałogową wieżą wyposażoną w armatę kalibru 30 mm oraz przeciwpancerne pociski kierowane. Jest przeznaczona do integracji z nowoczesnymi pojazdami bojowymi, w tym z KTO Rosomak, czy wyżej wspomnianym BWP BORSUK. Dzięki zastosowaniu zaawansowanych systemów elektronicznych, zapewnia wysoką celność i skuteczność ognia. Rozwiązanie to wpisuje się w globalne trendy rozwoju uzbrojenia, gdzie automatyzacja i precyzja stanowią kluczowe elementy skuteczności na współczesnym polu walki¹³.

3. ZNACZENIE DLA POLSKIEJ OBRONNOŚCI ORAZ NA TLE MIĘDZYNARODOWYM

Huta Stalowa Wola S.A. (HSW S.A.) odgrywa kluczową rolę w polskim przemyśle obronnym. Firma mająca ponad 80-letnią tradycję, jest obecnie jednym z najważniejszych zakładów zbrojeniowych w Polsce, specjalizującym się w produkcji artylerii samobieżnej, bojowych wozów piechoty oraz innego ciężkiego sprzętu wojskowego. Dzięki dynamicznemu rozwojowi oraz inwestycjom w nowe technologie HSW nie tylko dostarcza nowoczesne systemy dla polskiej armii, lecz również skutecznie konkuruje na rynkach międzynarodowych, stając się istotnym graczem w globalnym przemyśle zbrojeniowym.

Jednym z flagowych produktów HSW jest armato haubica samobieżna Krab kalibru 155 mm, będąca podstawowym elementem polskiej artylerii dalekiego zasięgu. Krab, bazujący na koreańskim podwoziu K9 oraz wyposażony w zaawansowane systemy kierowania ogniem, wyróżnia się dużą precyzją oraz mobilnością. Na mocy umowy z Agencją Uzbrojenia o wartości ponad 9 miliardów złotych, HSW zobowiązała się dostarczyć 96 takich armato haubic, które mają maksymalny zasięg ognia do 40 km przy użyciu specjalnej amunicji dalekiego zasięgu, wraz z wozami towarzyszącymi do końca 2029 roku. HSW podpisał również kontrakt na 8 miliardów złotych wraz z innymi przedsiębiorstwami, iż dostarczą aż 250 wozów dla haubic samobieżnych K9¹⁴.

Aby sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu HSW w 2023 roku przejęła hale produkcyjne od chińskiej firmy LiuGong, co pozwoliło na podwojenie zdolności produkcyjnych Krabów. Dzięki temu możliwe stało się zwiększenie produkcji do poziomu około 50 sztuk rocznie, co jest kluczowe w kontekście zarówno realizacji zamówień krajowych jak i potencjalnych kontraktów eksportowych¹⁵. Warto podkreślić, że zainteresowanie Krabami wyraziły również inne państwa m.in. Ukraina, która zamówiła partię tych systemów, a dokładnie 54 sztuki w związku z trwającą wojną obronną przeciwko Rosji¹⁶.

¹³ Huta Stalowa Wola S.A., *Nowa umowa na dostawy 58 systemów wieżowych ZSSW-30 dla Sił Zbrojnych RP*, <https://www.hsw.pl/aktualnosci/nowa-umowa-na-dostawy-58-systemow-wiezowych-zssw-30-dla-sil-zbrojnych-rp/> (dostęp 22.03.2025).

¹⁴ Bankier.pl, *Rząd podpisał dwie umowy na sprzęt zbrojeniowy za 17 mld zł z Huta Stalowa Wola*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Rzad-podpisal-dwie-umowy-na-sprzet-zbrojeniowy-za-17-mld-zl-z-Huta-Stalowa-Wola-8866076.html> (dostęp 23.03.2025).

¹⁵ Nowiny24, *Zakład sprzedany 11 lat temu Chińczykom wraca do Huty Stalowa Wola*, <https://nowiny24.pl/zaklad-sprzedany-11-lat-temu-chinczykom-wraca-do-huty-stalowa-wola-zdjecia-wideo/ar/c3-17948171> (dostęp 23.03.2025).

¹⁶ Kresy.pl, *Dziennik Zbrojny: HSW do 2027 r. ma wyprodukować 144 haubice Krab, w tym 54 dla Ukrainy*, <https://kresy.pl/wydarzenia/dziennik-zbrojny-hsw-do-2027-r-ma-wyprodukowac-144-haubice-krab-w-tym-54-dla-ukrainy/> (dostęp 23.03.2025).

Kolejnym istotnym projektem realizowanym przez HSW jest bojowy wóz piechoty Borsuk. 28 lutego 2023 roku podpisano umowę ramową na produkcję ponad 1400 tych pojazdów dla Sił Zbrojnych RP¹⁷. Produkcja Borsuka ma osiągnąć wysoki poziom, co czyni ten projekt jednym z największych w historii polskiego przemysłu zbrojeniowego. Borsuk to nowoczesny wóz bojowy wyposażony w zdalnie sterowany system wieżowy ZSSW-30 oraz zaawansowane systemy ochrony balistycznej i przeciwminowej. Jego modułarna konstrukcja pozwala na dostosowanie do różnych warunków bojowych oraz integrację z nowoczesnymi systemami uzbrojenia. Pojazd jest tak skonstruowany, że może szybko i zwinnie pokonywać wszelkie trudności, co oznacza, że może pokonywać przeszkody wodne bez przygotowania osiągając prędkość do 10 km/h na wodzie i do 70 km/h na lądzie¹⁸. Warto zauważyć, że polska armia, która od pewnego czasu wzmacnia swoje siły o nowoczesne czołgi (Abrams i K2), stoi przed pilną potrzebą unowocześnienia swoich bojowych wozów piechoty. Obecnie polskie wojska zmechanizowane wciąż bazują na przestarzałych BWP-1, które zostały wprowadzone do służby już w latach 70. XX wieku. Początkowo Polska dysponowała około 1400 tymi pojazdami, jednak ich liczba mogła spaść poniżej 850 sztuk głównie w wyniku przekazania części wozów Ukrainie oraz wycofania najbardziej wyeksploatowanych egzemplarzy. BWP-1 to archaiczna konstrukcja, która w obecnych warunkach nie spełnia już wymagań współczesnego pola walki oferując znacznie niższy poziom ochrony balistycznej i nieadekwatną odporność na nowoczesne zagrożenia¹⁹.

Znaczenie Huty Stalowej Wola S.A. dla polskiej obronności jest nie do przecenienia, ale firma odgrywa również coraz większą rolę na arenie międzynarodowej. Sukces Kraba i Borsuka to dopiero początek ekspansji HSW na rynki zagraniczne. W ostatnich latach firma nawiązała współpracę z wieloma międzynarodowymi partnerami, w tym m.in. z amerykańskim koncernem Raytheon. Dzięki tej relacji możliwa jest wymiana technologii, rozwój nowych produktów oraz poszukiwanie wspólnych rynków eksportowych²⁰. Ponadto HSW uczestniczy w międzynarodowych targach zbrojeniowych takich jak Eurosatory w Paryżu, czy MSPO w Kielcach, gdzie prezentowała swoje najnowsze osiągnięcia technologiczne²¹. W 2024 roku HSW zdobyła nagrodę Defender na targach MSPO za innowacyjne rozwiązania w zakresie technologii wojskowej w pojeździe wielozadaniowym 4x4 Waran²². Na wykresie 1. przedstawiono wyniki finansowe HSW w latach 2020-2023 w zł.

¹⁷ Ł. Pacholski, *Co dalej z zakupem BWP Borsuk i kondycja HSW S.A.?*, <https://zbiam.pl/co-dalej-z-zakupem-bwp-borsuk-i-kondycja-hsw-s-a/> (dostęp 23.03.2025).

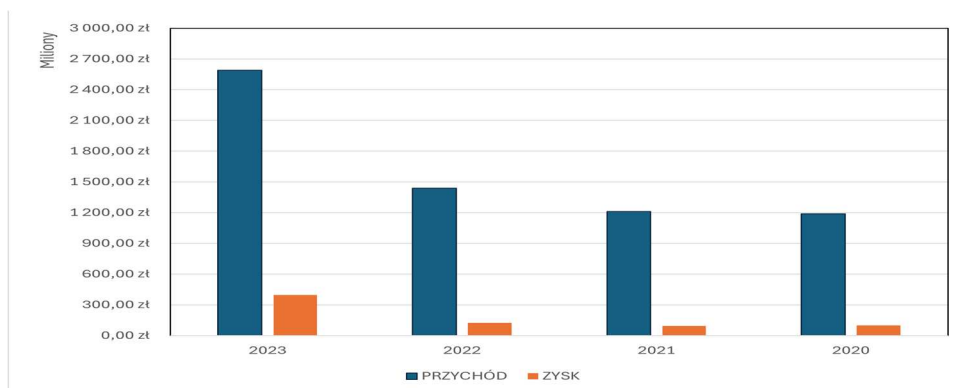
¹⁸ Nowiny.pl, *Bojowy wóz piechoty Borsuk- opis, dane techniczne, zalety, wady, plany produkcji*, <https://www.nowiny.pl/2025/01/17/bojowy-woz-piechoty-borsuk-opis-dane-techniczne-zalety-wady-plan-y-produkcji/> (dostęp 23.03.2025).

¹⁹ MSN, *Skąd się wziął i co potrafi BWP Borsuk*, <https://www.msn.com/pl-pl/wiadomosci/other/sk%C4%85d-si%C4%99-wzi%C4%85%C5%82-i-co-potrafi-bwp-borsuk/ar-AA1BUFc?ocid=winp1taskbar&cvid=a4bca1fa6ce642e9c6d74e2fda0f7663&ei=20> (dostęp 31.03.2025).

²⁰ Huta Stalowa Wola S.A., *Kolejny krok we współpracy HSW i Raytheon*, <https://www.hsw.pl/aktualnosci/kolejny-krok-we-wspolpracy-hsw-i-raytheon/> (dostęp 23.03.2025).

²¹ Huta Stalowa Wola S.A., *HSW S.A. na EUROSATORY 2022 w Paryżu*, <https://www.hsw.pl/aktualnosci/hsw-s-a-na-eurosatory-2022-w-paryzu/> (dostęp 24.03.2025).

²² Huta Stalowa Wola S.A., *HSW S.A. na targach MSPO 2024*, <https://www.hsw.pl/aktualnosci/hsw-s-a-na-targach-mspo-2024/> (dostęp 24.03.2025).

Wyk. 1. Wyniki finansowe w latach 2020-2023 w zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: bizraport.pl, *Huta Stalowa Wola Spółka Akcyjna*, <https://www.bizraport.pl/krs/0000004324/huta-stalowa-wola-spolka-akcyjna> (dostęp 24.03.2025).

Wykres 1. przedstawia imponujące wyniki finansowe Huty Stalowa Wola. W 2023 roku firma osiągnęła zysk netto w wysokości 394 618 643 zł, co stanowiło znaczący wzrost w porównaniu do 123 160 504 zł w 2022 roku. Wzrost ten jest efektem realizacji dużych kontraktów krajowych oraz zwiększenia mocy produkcyjnych. HSW systematycznie inwestuje w nowoczesne linie montażowe oraz rozbudowę infrastruktury, co pozwala na dalszy rozwój i zwiększenie potencjału eksportowego. Szacuje się, że w 2025 roku przychody firmy mogą przekroczyć dotychczasowe zyski, co jeszcze bardziej umocni jej pozycję jako jednego z liderów polskiego przemysłu obronnego²³.

4. WPLYW NA LOKALNĄ GOSPODARKĘ ORAZ SPOŁECZNOŚĆ

HSW jest jednym z największych pracodawców w regionie. W roku 2024 huta zatrudniła około 170 osób na różne stanowiska pracy, głównie przemysłowe²⁴. Firma oferuje zatrudnienie nie tylko w produkcji, ale także w badaniach, rozwoju, logistyce i administracji. Współpraca z uczelniami technicznymi, takimi jak Politechnika Rzeszowska, prowadzi do regularnych praktyk i staży dla studentów, co sprzyja kształceniu nowych specjalistów w branży obronnej²⁵.

Wysokiej jakości kadra inżynierska i techniczna, a także rozwój programów szkoleniowych, przyczyniają się do podnoszenia poziomu kwalifikacji lokalnej siły roboczej²⁶.

HSW aktywnie współpracuje z lokalnymi przedsiębiorstwami i uczelniami. Angażuje się, między innymi w rozwój i wspieranie społeczności lokalnej, studentów. Ponadto, HSW

²³ bizraport.pl, *Huta Stalowa Wola Spółka Akcyjna*, <https://www.bizraport.pl/krs/0000004324/huta-stalowa-wola-spolka-akcyjna> (dostęp 24.03.2025).

²⁴ Powiatowy Urząd Pracy w Stalowej Woli, *Analiza sytuacji na rynku pracy w powiecie stalowowolskim*, file:///Users/sebastianrurak/Downloads/5.%20Analiza_sytuacji_na_rynku_pracy_wpowiecie_stalowowolskim.pdf, s. 39 (dostęp 24.03.2025).

²⁵ Politechnika Rzeszowska, Biuro Karier, *Huta Stalowa Wola S.A.*, <https://biurokarier.prz.edu.pl/pracodawca/2571> (dostęp 25.03.2025).

²⁶ Huta Stalowa Wola S.A., *Misja i wizja*, <https://www.hsw.pl/o-spolce/misja-i-wizja/> (dostęp 25.03.2025).

inwestuje w rozwój lokalnych firm, oferując im długoterminowe kontrakty, co pomaga w stabilizacji ich działalności oraz tworzeniu nowych miejsc pracy. Dzięki temu, firma staje się motorem napędowym dla rozwoju przemysłu w regionie²⁷. Huta Stalowa Wola nie tylko rozwija swoje zakłady produkcyjne, ale również przyczynia się do rozwoju infrastruktury regionalnej. 7 czerwca 2023 zainwestowano łącznie 600 mln złotych w rozwój przedsiębiorstwa. Dzięki tym działaniom HSW stwarza nowe miejsca pracy i pobudza rozwój gospodarczy regionu²⁸.

Firma angażuje się w działalność społeczną poprzez wsparcie lokalnych inicjatyw kulturalnych, edukacyjnych i sportowych. HSW regularnie sponsoruje wydarzenia kulturalne w regionie oraz wspiera lokalne szkoły i uczelnie. Firma udziela także wsparcia finansowego organizacjom pozarządowym działającym na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców Stalowej Woli²⁹. Warto podkreślić, że Huta Stalowa Wola aktywnie wspiera inicjatywy związane z edukacją techniczną³⁰.

5. PRZYSZŁOŚĆ ORAZ PERSPEKTYWY ROZWOJU HSW S.A.

Aby sprostać rosnącemu zapotrzebowaniu na nowoczesny sprzęt wojskowy, HSW konsekwentnie zwiększa swoje moce produkcyjne. W 2023 roku firma otrzymała dofinansowanie w wysokości 1,8 miliarda złotych z budżetu państwa na rozwój linii produkcyjnych, co umożliwi przyspieszenie dostaw sprzętu dla polskiej armii i klientów zagranicznych³¹.

Dodatkowo, HSW planuje modernizację parku maszynowego, wdrażanie nowych technologii produkcji, zwiększenie automatyzacji procesów wytwórczych oraz rozwój zaplecza badawczo-rozwojowego, co pozwoli na dalszą innowacyjność produktów³².

HSW aktywnie rozwija współpracę z zagranicznymi partnerami, co otwiera przed firmą nowe możliwości eksportowe. Przykładem jest produkcja 48 wyrzutni rakiet M903, w ramach systemu Patriot, które będą montowane w Polsce jako część programu chat modernizacji obrony powietrznej kraju³³.

²⁷ Defence24.pl, *Porozumienie Stalowowolskie- przemysł wspiera naukę i buduje zaplecze*, <https://defence24.pl/przemysl/porozumienie-stalowowolskie-przemysl-wspiera-nauke-i-buduje-zaplecze> (dostęp 24.03.2025).

²⁸ ZBIAM.pl, *600 mln PLN na rozbudowę zdolności produkcyjnych Huty Stalowa Wola S.A.*, <https://zbiam.pl/600-mln-pln-na-rozbudowe-zdolnosci-produkcyjnych-huty-stalowa-wola-s-a/> (dostęp 25.03.2025).

²⁹ Huta Stalowa Wola S.A., *Misja i wizja*, <https://www.hsw.pl/o-spolce/misja-i-wizja/> (dostęp 25.03.2025).

³⁰ Huta Stalowa Wola S.A., *HSW S.A. nawiązała współpracę z Centrum Edukacji Zawodowej w Stalowej Woli*, <https://www.hsw.pl/aktualnosci/hsw-s-a-nawiazala-wspolprace-z-centrum-edukacji-zawodowej-w-stalowej-woli/> (dostęp 25.03.2025).

³¹ TVP3 Rzeszów, *Miliard 800 milionów złotych z budżetu państwa dla Huty Stalowa Wola*, <https://rzeszow.tvp.pl/70901259/miliard-800-milionow-zlotych-z-budzetu-panstwa-dla-huty-stalowa-wola> (dostęp 26.03.2025).

³² Staleo.pl, *HSW rozwija park maszynowy i robotyzuje produkcję*, <https://staleo.pl/z-kraju-i-ze-swiata/aktualnosci/3777/hsw-rozwija-park-maszynowy-i-robotyzuje-produkcje> (dostęp 27.03.2025).

³³ Portal-mundurowy.pl, *48 wyrzutni M903 w ramach systemu Patriot będą produkowane w HSW S.A.*, <https://portal-mundurowy.pl/index.php/innowacje-i-biznes/48-wyrzutni-m903-w-ramach-systemu-patriot-beda-produkowane-w-hsw-sa> (dostęp 27.03.2025).

Eksport sprzętu wojskowego, zwłaszcza armatohaubic Krab, cieszy się dużym zainteresowaniem na rynkach międzynarodowych. HSW prowadzi rozmowy z potencjalnymi nabywcami, co może przyczynić się do dalszego wzrostu znaczenia polskiego przemysłu zbrojeniowego w skali globalnej³⁴.

PODSUMOWANIE

Celem artykułu było przedstawienie historii, rozwoju oraz współczesnego znaczenia Huty Stalowa Wola S.A. jako kluczowego elementu polskiego przemysłu zbrojeniowego. Firma odgrywa istotną rolę w modernizacji polskiej armii, dostarczając nowoczesne systemy artyleryjskie, pojazdy opancerzone i zdalnie sterowane wieże. Przykładem jej współczesnych osiągnięć jest produkcja haubicy Krab, której eksport cieszy się rosnącym zainteresowaniem, w tym w Ukrainie, co podkreśla rosnącą pozycję HSW na rynku międzynarodowym.

Huta Stalowa Wola (HSW) to kluczowy gracz na polskim rynku przemysłu zbrojeniowego, który odgrywa strategiczną rolę w modernizacji Sił Zbrojnych RP. Firma specjalizuje się w produkcji nowoczesnego sprzętu wojskowego, w tym artylerii samobieżnej i pojazdów opancerzonych, takich jak armatohaubica Krab, moździerz samobieżny Rak i bojowy pływający wóz piechoty Borsuk. Dzięki innowacyjnym produktom i dużym inwestycjom w rozwój technologii oraz infrastruktury, HSW umacnia swoją pozycję na rynku krajowym i międzynarodowym. Współpraca z zagranicznymi partnerami oraz eksport sprzętu, jak armatohaubice Krab i system Patriot, stwarzają dodatkowe możliwości rozwoju. Huta stawia również na modernizację swoich linii produkcyjnych i zwiększenie automatyzacji procesów wytwórczych, co pozwala na szybsze dostosowanie się do rosnącego zapotrzebowania na nowoczesny sprzęt wojskowy. Dzięki tym wszystkim działaniom, HSW ma szansę stać się jednym z liderów europejskiego przemysłu zbrojeniowego w nadchodzących latach.

Warto dodać, że firma w ostatnich latach zrealizowała szereg kontraktów, które znacznie wpłynęły na jej rozwój i wzrost znaczenia na rynku międzynarodowym. Na przykład, w ramach umowy z Agencją Uzbrojenia, HSW dostarczy 96 armatohaubic Krab o wartości ponad 9 miliardów złotych. Dodatkowo, podpisano kontrakt na 8 miliardów złotych na dostarczenie 250 wozów bojowych dla systemu haubic samobieżnych K9. Produkcja tych sprzętów odbywa się przy zwiększonych zdolnościach produkcyjnych, które zostały podwojone po przejęciu hal produkcyjnych od chińskiej firmy LiuGong, co pozwoliło na wzrost produkcji Krabów do około 50 sztuk rocznie. Eksport Krabów zdobył także międzynarodowe uznanie, a Ukraina zamówiła 54 sztuki w związku z wojną obronną przeciwko Rosji.

Ponadto, firma aktywnie inwestuje w rozwój infrastruktury oraz modernizację zakładów produkcyjnych. W 2023 roku HSW zainwestowała 1,8 miliarda złotych z budżetu państwa na rozwój linii produkcyjnych, co umożliwiło przyspieszenie dostaw sprzętu. HSW planuje także dalsze inwestycje w badania i rozwój, wdrażanie nowych technologii produkcji oraz automatyzację, co umożliwi dalszy wzrost efektywności i innowacyjności. Dzięki tym działaniom HSW zyskuje pozycję lidera w produkcji zaawansowanego sprzętu wojskowego, zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym.

³⁴ Defence24.pl, *MSPO 2020: HSW zwiększa współpracę z BAE Systems. Kraby na eksport*, <https://defence24.pl/przemysl/mspo-2020-hsw-zwieksza-wspolprace-z-bae-systems-kraby-na-eksport> (dostęp 27.03.2025).

LITERATURA

- [1] Bankier, <https://www.bankier.pl/> (dostęp 23.03.2025).
- [2] BizRaport, <https://www.bizraport.pl/> (dostęp 24.03.2025).
- [3] Defence24, <https://defence24.pl/> (dostęp 24.03.2025).
- [4] Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/> (dostęp 26.03.2025).
- [5] Huta Stalowa Wola S.A., <https://www.hsw.pl/> (dostęp 22.03.2025).
- [6] Kresy, <https://kresy.pl/> (dostęp 23.03.2025).
- [7] Nowin, <https://www.nowin.pl/> (dostęp 23.03.2025).
- [8] Nowiny24, <https://www.bankier.pl/> (dostęp 23.03.2025).
- [9] Politechnika Rzeszowska, <https://w.prz.edu.pl/> (dostęp 25.03.2025).
- [10] Polska Zbrojna, <https://www.polska-zbrojna.pl/> (dostęp 22.03.2025).
- [11] Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Raport PISM 20 lat Polski w Unii Europejskiej*,
<https://www.pism.pl/webroot/upload/files/Raport/Raport%20PISM%2020%20lat%20Polski%20w%20Unii%20Europejskiej.pdf> (dostęp 23.03.2025).
- [12] Portal Obronny, <https://portalobronny.se.pl/> (dostęp 22.03.2025).
- [13] Portal-mundurowy.pl, <https://www.portal-mundurowy.pl/> (dostęp 27.03.2025).
- [14] Powiatowy Urząd Pracy w Stalowej Woli,
https://stalowawola.praca.gov.pl/strona-glowna?p_p_id=101_INSTANCE_MSTnz5n8tzLW&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=_118_INSTANCE_SCRq0iQjw0aL__column-1&p_p_col_count=1&_101_INSTANCE_MSTnz5n8tzLW_delta=5&keywords=&_101_INSTANCE_MSTnz5n8tzLW_advancedSearch=false&_101_INSTANCE_MSTnz5n8tzLW_andOperator=true&p_r_p_564233524_resetCur=false&cur=6 (dostęp 24.03.2025).
- [15] Staleo, <https://staleo.pl/> (dostęp 27.03.2025).
- [16] TVP3 Rzeszów, <https://rzeszow.tvp.pl/> (dostęp 26.03.2025).
- [17] Zbiam, <https://zbiam.pl/> (dostęp 23.03.2025).

HUTA STALOWA WOLA S.A. – THE POWER OF THE POLISH ARMS INDUSTRY

Huta Stalowa Wola (HSW) is a key player in Poland's defense industry, specializing in the production of military equipment, particularly self-propelled artillery and armored vehicles. The company plays a crucial role in the modernization of the Polish Armed Forces and has gained increasing recognition in international markets. In recent years, HSW has made significant investments in innovative technologies, infrastructure development, and international partnerships, paving the way for further growth.

HSW produces key artillery systems for the Polish military, such as the Krab 155 mm self-propelled howitzer, the Rak 120 mm self-propelled mortar, and the Borsuk amphibious infantry fighting vehicle. The company's focus on expanding production capabilities and modernizing its machinery ensures it can meet the rising demand for advanced military equipment. HSW is also actively expanding its international presence, with export deals, particularly for the Krab howitzer and the Patriot missile system, further strengthening Poland's position in the global defense market.

Keywords: Huta Stalowa Wola, arms industry, artillery systems, technology, development.

Gabriela TWORKO¹

INFLACJA W POLSCE W LATACH 1990-2025

W artykule przedstawiono proces kształtowania się inflacji w ciągu ostatnich 35 lat oraz jej prognozę na najbliższy rok. Celem artykułu jest omówienie procesów kształtowania się inflacji i czynników na nią wpływających. Objasnione zostały kluczowe pojęcia związane z inflacją, rodzaje inflacji, przyczyny i skutki zbyt wysokiej lub zbyt niskiej inflacji oraz cel inflacyjny, wynoszący $\pm 2,5\%$. Omówiono szczegółowo wszelkie wahania wskaźnika, proces hiperinflacji sięgający 1990 roku, jak również zjawisko deflacji w roku 2015. W każdym z nich został przeanalizowany wykres oraz sytuacja gospodarcza wpływająca na przedstawione wielkości. Publikacja zawiera ponadto informację o gospodarce Polski w czasach PRL-u, pandemii wirusa Covid-19, a także rosyjskiej agresji zbrojnej na Ukrainę i jej skutkach dla państw sąsiednich. Istotna dla artykułu jest interpretacja inflacji, która wbrew powszechnemu przekonaniu, będąca pod kontrolą, wspomaga rozwój gospodarczy.

Słowa kluczowe: inflacja, cel inflacyjny, deflacja, hiperinflacja gospodarka.

WPROWADZENIE

Na wstępie warto zapoznać się z omawianym zjawiskiem oraz czynnikami kształtującymi go i skutkami, jakie ze sobą niesie. Pod pojęciem inflacji należy rozumieć ogólny proces zmian cen w całej gospodarce². Samo słowo „inflacja” w społeczeństwie jest dość negatywnie kojarzone. Biorąc pod uwagę sytuację obywateli, ciężko pracujących na swoje życie i starających się zapewnić swoim rodzinom maksymalnie możliwy dobrobyt, ma w dużym stopniu swoje uzasadnienie. Inflacja rozumowana jest bezpośrednio jako zjawisko, który pogarsza poziom życia w danym kraju, co ma nie tylko skutki powszechne na skalę państwa, ale również indywidualne dla każdego człowieka. W pewnym sensie owe skojarzenia mają rację bytu, gdyż faktem jest, iż inflacja wpływa na siłę nabywczą pieniądza, a jej wzrost, znacznie tą siłę osłabia³. W praktyce sytuacja wygląda następująco – wzrost inflacji skutkuje tym, że pomimo tego, że ilość posiadanego pieniądza w danym momencie jest taka sama, to konsumpcja na jaką można tą ilość przeznaczyć, jest mniejsza. Mimo owych faktów, warto zaznaczyć, że umiarkowana inflacja (w granicach 2-4%) jest zjawiskiem pozytywnym, m.in. pobudzając wzrost gospodarczy, a także nie wpływa na zachowania podmiotów gospodarczych i nie generuje

¹ Gabriela Tworko, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Inżynieria Procesów Biznesowych, 179989@stud.prz.edu.pl.

² *Co warto wiedzieć o inflacji?*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5464/18/1/1/co_warto_wiedzie_c_o_inflacji.pdf (dostęp 26.03.2025).

³ *Siła nabywczą – co to jest i jak wygląda w Polsce?*, <https://pep.pl/poradnik/sila-nabywczal/> (dostęp 26.03.2025).

negatywnych, odczuwalnych skutków, dlatego też cel inflacyjny w Polsce jest wyznaczony obecnie na poziomie 2,5% (+-1 pkt proc.)⁴.

Należy wyróżnić kilka rodzajów inflacji⁵:

1. Inflację pełzającą – gdy wzrost cen nie przekracza kilku procent rocznie, nie powoduje ona zakłóceń w przebiegu procesów gospodarczych.

2. Inflację kroczącą – ma miejsce, gdy dynamika wzrostu cen rośnie od 4-5% do 10% w skali roku. Ten typ inflacji jest nadal określany jako umiarkowany, ponieważ ceny nieznacznie odchylają się od poprzedniej normy.

3. Inflację galopującą – panuje wtedy, gdy państwo ma do czynienia z dwucyfrowym procentem wzrostu cen, który szybko rośnie. Wartość pieniądza błyskawicznie spada.

4. Hiperinflację – najbardziej dynamiczna forma inflacji. Wzrost cen może wynieść nawet kilka bądź kilkanaście tysięcy procent w ciągu roku. Jest bardzo niebezpiecznym zjawiskiem.

Omawiając rodzaje inflacji warto też wspomnieć o dość istotnej tutaj kwestii, mianowicie – co wpływa na zmiany inflacji oraz jakie skutki generują za sobą owe zmiany. Przyczyny inflacji mogą być różne, natomiast warto tutaj wspomnieć o kilku istotnych⁶:

1. Nadmierna emisja pieniądza, a co za tym idzie, zbyt duża jego ilość w obiegu.

2. Wzrost kosztów produkcji – w takiej sytuacji, producenci, aby utrzymać swoje zyski na odpowiednim poziomie, muszą podnieść ceny wyprodukowanych towarów bądź świadczonych usług.

3. Wzrost popytu na dobra i usługi – gdy popytu przewyższy podaż, na rynku pozostaje mniej oferowanych towarów, niż konsumentów, chętnych do ich zakupu, co prowadzi do wzrostu cen, aby wyrównać oba zjawiska.

4. Nieodpowiednia polityka monetarna⁷, której zadaniem jest stabilizacja inflacji i wspieranie wzrostu gospodarczego, kontrola podaży pieniądza.

5. Sytuacja polityczno-gospodarcza w państwie lub na świecie.

Podstawowe skutki inflacji, na jakie warto zwrócić uwagę kształtują się następująco⁸:

1. Stymulacja wzrostu gospodarczego poprzez motywację do inwestowania (odnosi się do inflacji pełzającej bądź kroczącej).

2. Spadek siły nabywczej pieniądza, co skutkuje równoznacznym spadkiem wartości osiąganych dochodów.

3. Wzrost kosztów życia.

4. Wzrost niepewności i osłabienie aktywności gospodarczej.

Na przełomie ostatnich 35. lat w Polsce, inflacja osiągnęła swój maksymalny poziom, sięgający prawie 600%, co miało miejsce w latach 90-tych oraz po dwudziestu pięciu latach, minimalny poziom wynoszący -0,9% w roku 2015. Oba zjawiska są negatywne. W omawianym okresie wskaźnik inflacji kształtował się na różnych poziomach, co było najczęściej skutkiem m.in. ówczesnej sytuacji, panującej w państwie. Po roku 1989

⁴ *Jaki jest cel polityki pieniężnej NBP?*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/09/cel-polityki-pienieznej.pdf> (dostęp 26.03.2025).

⁵ R. Milewski, E. Kwiatkowski red., *Podstawy ekonomii*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018, ISBN 978-83-01-19892-3, s. 456.

⁶ Tamże, s. 463.

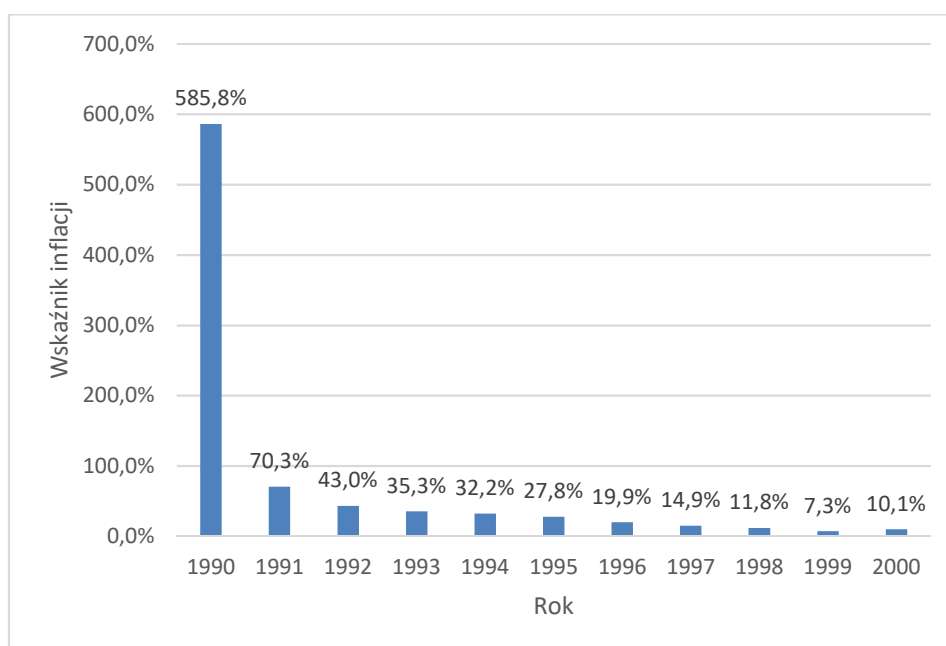
⁷ *Polityka monetarna – czym jest, jak funkcjonuje, do czego służy?*, <https://pep.pl/poradnik/polityka-monetarna/> (dostęp 26.03.2025).

⁸ R. Milewski, E. Kwiatkowski red. nauk., *Podstawy...*, op. cit., s. 455.

w Polsce nastąpiły gwałtowne zmiany, które wpłynęły i ukształtowały cały proces inflacyjny⁹. Obecnie w marcu 2025 r. wynosi ona 4,9%, co należy uznać za stosunkowo bezpieczną wartość.

1. INFLACJA W LATACH 1990-2000

Wykres 1. utworzony na podstawie danych statystycznych GUS ukazuje zmiany wskaźnika inflacji w ciągu pierwszego, 10-letniego okresu.

Wyk. 1. Inflacja w Polsce w latach 1990-2000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych*, plik danych xlsx, Główny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl (dostęp 26.03.2025).

Jak można zauważyć, ukazany wskaźnik charakteryzuje się tendencją spadkową na przełomie omawianych lat. Hiperinflacja w początkowych latach, sięgająca prawie 600%, była wynikiem uprzednio panującej polityki tzw. PRL-u (Polska Rzeczypospolita Ludowa), trwającego w latach 1952-1989¹⁰. Dlatego warto tutaj również wspomnieć o wyżej wymienionym okresie poprzedzającym badane lata. W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej inflacja była zjawiskiem permanentnym i objawiała się nie tylko rosnącymi cenami, ale też brakiem produktów, czarnym rynkiem oraz sprzedażą prowadzoną przez bony i talony. Komunistyczne władze, ze względów politycznych, często odgórnie opóźniały wzrosty cen, co wcześniej czy później i tak kończyło się drastycznymi podwyżkami. Inflacja pojawiała się wówczas, gdy podaż nie nadążała za popytem, tzn. produkcja nie nadążała

⁹ W. Jarmołowicz, D. Piątek, *Polska transformacja gospodarcza. Przestanki-Przebieg-Rezultaty*, s. 76.

¹⁰ P. Małecki, kanał *Powojnie*, <https://www.youtube.com/@Powojnie> (dostęp 26.03.2025).

z zaspokajaniem rosnących potrzeb na określone produkty. Wzrost cen, uzasadniony koniecznością zmniejszenia popytu, wymykał się spod kontroli, ponieważ państwo nie posiadało odpowiednich narzędzi, aby go ograniczyć. Uzależnienie od importu towarów z zagranicy, z powodu ich ciągłego braku, skutkowało decyzją o zwiększeniu wydruku pieniędzy, co z kolei, zataczając błędne koło, prowadziło do podwyżek cen. Wywalczony przez obywateli wzrost wynagrodzeń o 30% w sierpniu 1980 roku jeszcze bardziej zwiększył ilość pieniądza w obiegu, podczas gdy na rynku wciąż brakowało potrzebnych artykułów. Aby zapewnić mieszkańcom dostęp do podstawowych towarów w 1981 roku wprowadzona została reglamentacja, tj. system, który państwo wprowadza, gdy wolny rynek przestaje być wystarczającym narzędziem do dystrybucji dóbr i usług. Zazwyczaj pojawia się w momentach kryzysów (np. wojna, stany wyjątkowe), gdy dostępność towarów jest poważnie ograniczona. W takich przypadkach reglamentacja towarów pozwala kontrolować ich dostępność, co oznacza, że obywatel, chcąc kupić określone produkty, musi posiadać specjalne kartki lub bony, które uprawniają go do zakupu. Państwo decyduje się na owe działania, aby uniknąć chaosu i zapewnić dostęp do podstawowych dóbr dla wszystkich obywateli. Wprowadzona reglamentacja dotyczyła mięsa, smalcu, czekolady, masła, mąki, kaszy, ryżu, kawy, papierosów, alkoholu, mleka, benzyny, a nawet butów. Mimo wszystko przed sklepami nadal pojawiały się długie kolejki. W związku z wprowadzonym w 1989 roku stanem wojennym, państwo zwiększało wydatki na wojsko, co również pogarszało sytuację gospodarczą.

1 stycznia 1990 roku został wprowadzony plan Balcerowicza¹¹. Był to program reform gospodarczo-ustrojowych, mający na celu przejście do gospodarki rynkowej. Składał się on z pięciu elementów¹²:

1. Restrykcyjna polityka pieniężna.
2. Polityka fiskalna, zmierzająca do ograniczenia deficytu budżetowego.
3. Liberalizacja cen.
4. Częściowa wymienialność złotego.
5. Restrykcyjna polityka dochodowa.

O restrykcyjnej polityce pieniężnej świadczyło ograniczenie podaży pieniądza oraz wzrost stóp procentowych od udzielanych kredytów. Ograniczone zostały także dotacje podmiotowe i przedmiotowe, co było nieodzowne wobec konieczności opanowania inflacji oraz przystosowania budżetu państwa do gospodarki rynkowej. Plan miał charakter gwałtowny i szokowy, ale – co najistotniejsze - skuteczny. Po roku 1990 nastąpiło znaczne obniżenie inflacji i deficytu budżetowego¹³. Położono kres niedoborom produktów na rynku oraz doprowadzono do równowagi popytu z podażą. Hiperinflacja zaczęła spadać, wzrost cen uspokajał się, ponieważ przedsiębiorstwa były zmuszone go hamować, gdyż Polacy w skutek obecnie panującej inflacji nie byli w stanie płacić tak wysokich cen¹⁴. Oczywiście jest, iż wszystko ma swoje dobre i złe strony, mianowicie zrealizowany plan spotkał się z krytyką za politykę wysokich podatków, podwyżek oprocentowania kredytów. Natomiast nie można negować tutaj kwestii pozytywnego wpływu na omawiane zjawisko, jakim jest

¹¹ W. Jarmołowicz, D. Piątek *Polska transformacja...*, op. cit. s. 78-79.

¹² Tamże.

¹³ B. Czarny, R. Rapacki, *Podstawy ekonomii*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne 2002, Warszawa.

¹⁴ J. Kaliński, *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza, Warszawa, 2009, s. 45-50.

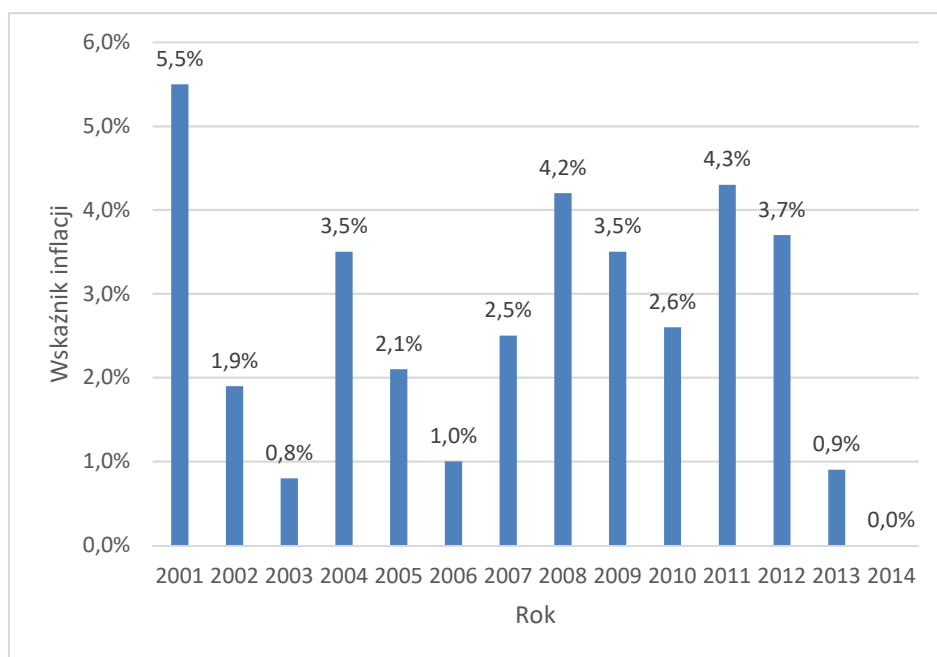
inflacja. Tak naprawdę skutki planu Balcerowicza w dużym stopniu odzwierciedlają wielkości wskaźników ukazane na wykresie. Być może nie świadczy to o stuprocentowym, zamierzonym sukcesie gospodarczym, jednakże nie można negować znaczącej poprawy.

2. INFLACJA W LATACH 2001-2014

2.1 Ogólny przebieg wskaźnika CPI w omawianych latach

W latach 2001-2014 poziom inflacji utrzymywał się na stabilnym, bezpiecznym poziomie, a górna granica wskaźnika nie przekraczała 6%. Jej średnia wysokość wynosiła około 2,6%. Odnosząc się do wcześniej wymienionych rodzajów inflacji, taką wielkość należy zaliczyć do inflacji pełzającej, która nie generuje za sobą negatywnych skutków.

W badanym okresie cel inflacyjny w Polsce wynosił 2,5% z symetrycznym przedziałem odchył ± 1 pkt proc., dlatego też analizując badany okres można zauważyć, iż omawiane wielkości wskaźnika CPI niewiele odbiegają od określonego celu inflacyjnego¹⁵. W niektórych latach, jednak odnotowano spadek wartości owego wskaźnika, np. w 2003 roku wyniósł on 0,8%, w 2006 – 1,0%, w 2013 – 0,9%, a ostatecznie w 2014 roku wyniósł on 0,0%, co oczywiście jest negatywnym zjawiskiem. Przebieg zmian został ukazany na wykresie 2.

Wyk. 2. Inflacja w Polsce w latach 2001-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych*, plik danych xls, Główny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl. (dostęp 26.03.2025).

¹⁵ *Jaki jest cel polityki pieniężnej NBP?*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/09/cel-polityki-pienieznej.pdf> (dostęp 26.03.2025).

2.2 Początek badanego okresu – rok 2001

W 2001 roku, odnosząc się do roku 2000, omawianego w poprzednim przedziale czasowym, wskaźnik inflacji spadł z 10,1% do wysokości 5,5%. Ówczesny „nieoczekiwany” spadek wynikał z procesu kształtowania się korzystnych cen żywności, który trwał dłużej, niż szacowano podczas ustalania prognoz i celu inflacyjnego, oraz spadku cen paliw. Dynamikę tą prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Dynamika cen podstawowych grup towarów i usług konsumpcyjnych – punkty procentowe¹⁶

Wyszczególnienie	1999	2000	2001				
	XII	XII	III	VI	IX	XII	I-XII
Analogiczny okres poprzedniego roku = 100							
Ceny towarów i usług konsumpcyjnych	109,8	108,5	106,2	106,2	104,3	103,6	105,5
Ceny kontrolowane	114,7	109,5	105,5	105,2	105,0	104,5	105,5
W tym paliwo	152,7	111,0	96,2	87,8	88,6	89,1	92,5
Żywność i napoje bezalkoholowe	106,0	108,5	106,2	107,2	102,9	101,6	105,0
Artykuły nieżywnościowe (po wyłączeniu cen kontrolowanych)	107,1	105,9	104,8	104,6	103,5	103,0	104,2
Usługi (po wyłączeniu cen kontrolowanych)	114,0	111,3	108,7	108,7	107,1	106,3	108,3

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie *Raport o inflacji w 2001 roku*, NBP, na podstawie danych GUS (dostęp 26.03.2025).

Zmiany cenowe ukazane w tabeli 1. były skutkiem spadku popytu na dane dobra przez konsumentów. Pomimo, iż wyżej wymienione produkty miały dotychczas bardzo małą wrażliwość na zmiany w gospodarce, gdyż są to produkty niezbędne do przeżycia (m.in. żywność), były w stanie spowodować mierzalnie duże skutki. Okazało się bowiem, że także w tej kwestii można mocno ograniczyć wydatki, co zgodnie z prawami rynku, powoduje spadek cen. Gdy popyt maleje, w gospodarce pojawia się tzw. nadwyżka podaży, co skutkuje marnowaniem się wytworzonych produktów, gdyż liczba ich nabywców, a dokładniej potrzeby nabywców zmniejszają się. W takiej sytuacji przedsiębiorcy podejmują konieczne działania w celu zrównoważenia podaży z aktualnym popytem, m.in. obniżając ceny. Zachodzące tutaj zjawisko spowodowało zatem spadek inflacji.

2.3 Polska w Unii Europejskiej – 2004 rok

1 maja 2004 roku Polska na mocy Traktatu Akcesyjnego z 16 kwietnia 2003 roku stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej, co przyniosło za sobą określone korzyści i wzmocniło rozwój gospodarczy. Wraz z rokiem 2004 znacznie rozwinął się eksport polskich surowców. Zaobserwowano rosnący popyt na wytwarzane w Polsce towary, co poniekąd zapewniało o braku odstępstw od europejskich standardów. Wzrost PKB wyniósł

¹⁶ *Raport o inflacji w 2001 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_2001.pdf (dostęp 26.03.2025).

5,3%, osiągając tym samym najwyższy poziom od 1997 roku. Zwiększył się napływ inwestycji zagranicznych, co wpłynęło na spadek bezrobocia. Jak więc członkostwo w Unii poskutkowało odnośnie kształtowania się cen rynkowych? W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej Narodowy Bank Polski i Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów¹⁷ przeprowadziły badanie dotyczące wpływu akcesji¹⁸ na zmiany cen w Polsce¹⁹. Oceniono, iż wzrost cen wynikający z członkostwa powinien dotyczyć 15% towarów i usług, natomiast spadek cen – 33%. Na pozostałe 55% towarów i usług członkostwo w Unii nie wykazało wpływu. Bezpośredni wpływ członkostwa na wskaźnik CPI oszacowano na 0,9 pkt. Procentowego.

2.4 Rok 2014 – zerowa inflacja

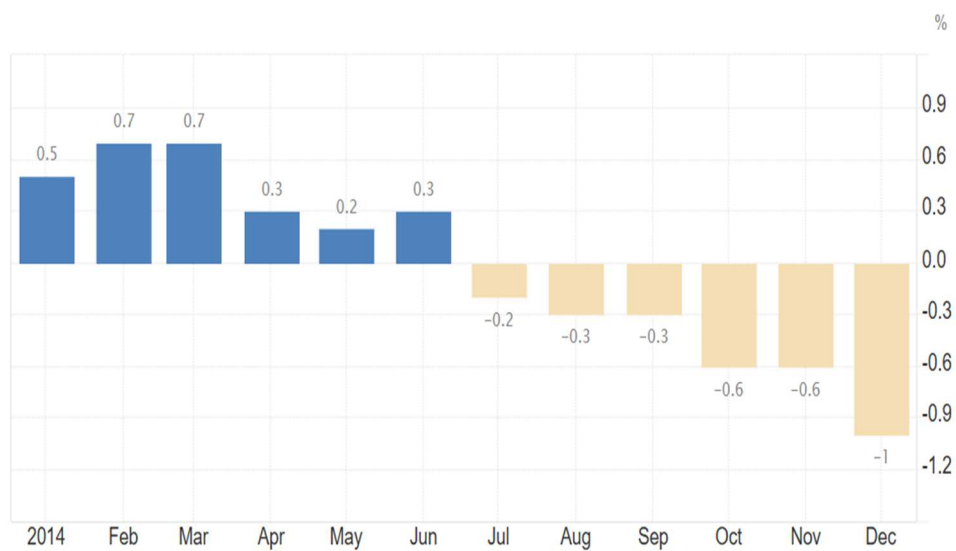
W latach 2005-2012 wskaźnik inflacji wahał się pomiędzy 1,0 a 4,2%. Znaczny jego spadek nastąpił w roku 2013, gdzie wynosił już poniżej 1,0%, a ostatecznie w kolejnym roku obniżył się do 0%. Mogłoby się wydawać, że niska inflacja to bardzo pozytywne zjawisko i poniekąd jest to poprawne stwierdzenie. Jednakże zbyt niska inflacja, zarówno jak zbyt wysoka, generuje za sobą negatywne dla gospodarki konsekwencje. Takie zjawisko zwiększa ryzyko wystąpienia deflacji i powoduje spadek dochodów przedsiębiorstw, co odbija się na wynagrodzeniach, a co za tym idzie – na realnych dochodach pracowników.

Od czerwca 2012 roku dynamika wzrostu cen towarów i usług obniżała się systematycznie, do czerwca 2013 roku – osiągając wtedy 0,2%. W kolejnych miesiącach wzrost inflacji wynikał z przyspieszenia wzrostu cen żywności (co było związane z niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi), mimo to wskaźnik wciąż był niski, mając tendencję spadkową. Inflacja była ograniczana przez spadek cen energii oraz gazu ziemnego. W 2014 roku wskaźnik inflacji wyniósł 0%. Przebieg zmian w badanym okresie ukazuje wykres 3.

¹⁷ UOKIK - misją jest podnoszenie poziomu dobrobytu konsumentów poprzez skuteczną ochronę ich interesów, <https://uokik.gov.pl/o-uokik> (dostęp 26.03.2025); Ustawa ochrony konkurencji i konsumentów, Dz.U.2024.1616 t.j. (dostęp 26.03.2025).

¹⁸ Akcesja – jednostronne przystąpienie do wielostronnej, obowiązującej już od pewnego czasu inne państwa umowy międzynarodowej, bez możliwości prowadzenia rokowań nad jej treścią. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Akcesja_\(prawo_mi%C4%99dzynarodowe\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Akcesja_(prawo_mi%C4%99dzynarodowe)). (dostęp 26.03.2025).

¹⁹ Raport o inflacji w 2004 roku, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_maj2004.pdf, s. 13 (dostęp 26.03.2025).

Wyk. 3. Wskaźnik inflacji w 2014 roku

Źródło: <https://pl.tradingeconomics.com/poland/inflation-cpi>, na podstawie danych GUS (dostęp 26.03.2025).

Analizując wykres 3. można zauważyć tendencję spadkową wskaźnika CPI w omawianym roku. Od marca, w którym wyniósł on zaledwie 0,3%, sukcesywnie zmniejszał się aż do grudnia do wartości -1%, co nazywamy deflacją²⁰.

Deflacja może mieć bardzo negatywne skutki dla gospodarki:

1. Spadek cen towarów i usług w dłuższym okresie może doprowadzić do spadku wydatków konsumpcyjnych (efekt psychologiczny: klienci widząc zmniejszające się ceny w dłuższym okresie, zwlekają z konsumpcją wielu produktów, oczekując dalszego spadku cen, pomijając pewną ilość dóbr, służących do zaspokajania podstawowych potrzeb, np. żywności).

2. Wzrost wartości pieniądza, co również w pewnym momencie przestaje być pozytywnym zjawiskiem, doprowadzając do wzrostu realnych stóp procentowych²¹.

Obniżenie się wskaźnika CPI wynikało m.in. ze spadku cen żywności, który był skutkiem wysokimi zbiorami surowców rolnych w kraju oraz spadkiem cen surowców na rynkach światowych²². Kolejnym istotnym czynnikiem w owej kwestii stało się rosyjskie embargo na import z Polski towarów rolno-spożywczych²³. Jest to formalny zakaz importu lub eksportu określonych towarów pomiędzy wyznaczonymi państwami (zakaz wymiany

²⁰ Deflacja – sytuacja, w której ogólny poziom cen w gospodarce spada.
<https://www.infor.pl/prawo/encyklopedia-prawa/d/5740929,deflacja-co-to-jest-jakie-skutki-dla-gospodarki.html> (dostęp 26.03.2025).

²¹ Realna stopa procentowa – stopa procentowa pomniejszona o oczekiwaną stopę inflacji,
https://mfiles.pl/pl/index.php/Realna_stopa_procentowa (dostęp 26.03.2025).

²² Raport o inflacji w 2014 roku, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2014.pdf, s. 21.

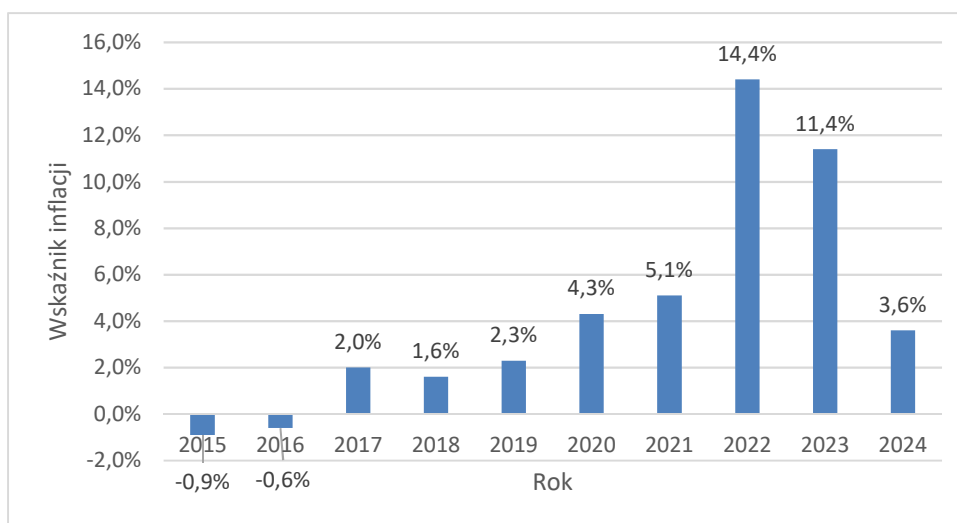
²³ Rosyjskie embargo uderza w Rosję, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-08-20/rosyjskie-embargo-uderza-w-rosje> (dostęp 26.03.2025).

handlowej). Zdarzenie miało miejsce 7 sierpnia 2014 roku. Rząd Rosji na mocy dekretu Władimira Putina z dnia 6 sierpnia 2014 roku wprowadził zakaz importu wybranych grup produktów z krajów, które nałożyły wcześniej sankcje ekonomiczne na rosyjskie osoby fizyczne i prawne. Do spadku inflacji w Polsce przyczynił się również jej spadek w krajach sąsiednich, szczególnie w krajach strefy euro²⁴.

3. INFLACJA W LATACH 2015-2025

3.1 Podsumowanie przebiegu wskaźnika CPI w badanym okresie

W latach 2015-2025 wysokość rocznego wskaźnika inflacji kształtowała się w przedziale -0,9 - 14,4%. Różnica pomiędzy minimalną, a maksymalną wielkością w badanym okresie jest dość spora, co można zauważyć na wykresie 4. W 2015 i 2016 roku polska gospodarka wciąż musiała mierzyć się z panującą deflacją oraz jej skutkami. W kolejnych latach inflacja powoli wzrastała, aż do roku 2022, w którym wskaźnik wyniósł 14,4%, co czyniło go najwyższym od 1991 roku. Omawiane dziesięciolecie było bardzo trudnym okresem dla gospodarki. Z początku deflacja hamowała produkcję i rozwój, a po kilku latach rekordowa inflacja zaczęła ograniczać konsumpcję. W tej sytuacji istotny wpływ miała sytuacja panująca na arenie międzynarodowej, ponieważ panowała wtedy wojna na Ukrainie a także światowa pandemia Covid-19. Na wykresie 4. został przedstawiony okres lat 2015-2024, ponieważ dotyczy on wskaźników rocznych²⁵. Od początku 2025 roku kształtuje się on na poziomie ok. 4,9%.

Wyk. 4. Inflacja w Polsce w latach 2015-2024

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych*, plik danych xlsx, Główny Urząd Statystyczny, stat.gov.pl (dostęp 26.03.2025).

²⁴ Kraje strefy euro, https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/countries-using-euro_pl (dostęp 26.03.2025).

²⁵ Roczny wskaźnik inflacji – średnia arytmetyczna 12. miesięcznych wskaźników. <https://www.inflacja.pl/jak-gus-liczy-inflacje-roczna/> (dostęp 26.03.2025).

3.2 Początek badanego okresu – lata 2015-2017

W 2015 roku dynamika cen w otoczeniu Polski wciąż była niska²⁶. Do spadku cen przyczyniły się brak presji popytowej, odzwierciedlony w niskim poziomie inflacji bazowej oraz brak presji kosztowej, przejawiający się spadkiem cen produkcji. Ograniczona była również presja płacowa, co było skutkiem deflacji i niskich oczekiwań inflacyjnych. Sytuacja w kolejnym roku wyglądała podobnie. Roczny wskaźnik CPI, pomimo, iż skala deflacji powoli malała, nadal był ujemny²⁷. Do jej utrzymywania się w dalszym ciągu przyczynił się znaczny spadek cen surowców energetycznych. Ceny żywności delikatnie wzrosły, co wpłynęło na ogólny wzrost dynamiki cen. Było to związane ze zwiększeniem popytu importowego innych krajów. W kierunku wzrostu cen oddziaływały też ograniczenia podaży niektórych produktów rolnych (m.in. cukru, kawy, mleka, cytrusów), co było skutkiem mniej korzystnych warunków upraw. Owe zjawiska spowodowały, iż wskaźnik powoli wzrastał.

Wraz z rokiem 2017 panująca dotychczas deflacja ostatecznie dobiegła końca i nie pojawiała się ponownie po dzień dzisiejszy. Roczny wskaźnik inflacji wynosił 2,0%. Nastąpił wzrost inflacji bazowej, spowodowany wzrostem m.in. dynamiki kosztów przedsiębiorstw następujący w warunkach systematycznego zwiększania się popytu konsumpcyjnego²⁸, co było skutkiem poprawy sytuacji na rynku pracy. Odnotowano również wzrost cen surowców na rynkach światowych (np. ropy naftowej) oraz poprawę polskiej koniunktury²⁹.

3.3 Rok zmian – 2022

Dwa lata wcześniej, w roku 2020, sytuacja gospodarcza doznała pogorszenia³⁰. W II kwartale nastąpiło silne pogorszenie aktywności gospodarczej, co było skutkiem pandemii Covid-19. Obniżył się PKB (o 8,4%) oraz konsumpcja (o 10,8%). Jej spadek wynikał z ówczesnie panujących restrykcji epidemicznych, takich jak wprowadzone godziny dla seniorów (wyznaczone godziny, w których tylko osoby starsze mają prawo dokonania zakupów) bądź zakaz zgromadzeń powyżej dwóch osób (z wyłączeniem osób spokrewnionych). Wraz z rokiem 2021 miał miejsce wzrost inflacji, na który wpłynął wzrost cen surowców energetycznych, co wynikało m.in. z rozwoju akcji szczepień, mających na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się wciąż obecnego i zagrażającego ludzkiemu życiu wirusa. Pod koniec 2021 roku inflacja wzrosła do 8,6%³¹.

²⁶ *Raport o inflacji w 2015 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2015.pdf (dostęp 26.03.2025) s. 17.

²⁷ *Raport o inflacji w 2016 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2016.pdf (dostęp 26.03.2025).

²⁸ *Popyt konsumpcyjny* – wyrażane w danym okresie zapotrzebowanie ludności na dobra i usługi, Encyklopedia Zarządzania, https://mfiles.pl/pl/index.php/Popyt_konsumpcyjny (dostęp 26.03.2025).

²⁹ *Koniunktura* – całokształt wskaźników życia gospodarczego charakteryzujących stan gospodarki danego kraju, <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/2076.pojecie.html> (dostęp 26.03.2025).

³⁰ *Raport o inflacji w 2020 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2020.pdf (dostęp 26.03.2025).

³¹ *Raport o inflacji w 2021 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2021.pdf (dostęp 26.03.2025).

Duży wzrost wskaźnika CPI miał miejsce w roku 2022, co było skutkiem rosyjskiej agresji zbrojnej na Ukrainę wraz z dniem 24 lutego 2022 roku³². Roczna stopa inflacji wyniosła 14,4%, a jej najwyższy wskaźnik odnotowano w październiku (17,9%). Eskalacja konfliktu pomiędzy dwoma wyżej wymienionymi państwami wpłynęła na gospodarki wielu krajów europejskich. Rosja znacznie obniżyła poziom eksportu gazu na Zachód, co wywołało panikę, ponieważ dotychczasowo była ona głównym eksporterem owego surowca. Sytuacja ta doprowadziła do wzrostu cen opału na rynku światowym, co miało znaczny wpływ na kształtujący się wskaźnik CPI. Co za tym idzie, nastąpił wzrost cen w pozostałych sektorach gospodarki, takich jak produkcja, transport. Wzrosły także ceny na rynku mieszkaniowym, ponieważ od początku agresji zbrojnej, liczba obywateli Ukrainy, która emigrowała do Polski wyniosła około 18,8 mln, co spowodowało wzrost popytu na mieszkania.

3.4 Inflacja w 2025 roku

W 2023 roku ceny surowców energetycznych po szoku wojennym powoli zaczęły się stabilizować³³. W skali roku wskaźnik inflacji był nadal wysoki (11,4%), aczkolwiek zmniejszał się z miesiąca na miesiąc. W styczniu wyniósł on 16,6%, a wraz z końcem roku – spadł do 6,2%. Pomimo wciąż trwającej wojny sytuacja gospodarcza uległa poprawie. W 2024 roku inflację odnotowano na poziomie 3,4%.

Może się wydawać, iż biorąc pod uwagę wysokość omawianego wskaźnika, w roku 2025 sytuację w Polsce można ocenić pozytywnie. Faktem jest, że inflacja znacznie uległa zmniejszeniu, jednakże nadal jest oddalona od celu inflacyjnego. W marcu 2025 roku wskaźnik wynosi 4,9%. Według prognoz Narodowego Banku Polskiego, w najbliższych kwartałach inflacja będzie utrzymywać się na wyższym poziomie, natomiast w połowie 2026 roku powinna powrócić do przedziału odchyień od celu inflacyjnego (+2,5%)³⁴. Wskaźnik kształtujący się na takim poziomie jest pozytywnym zjawiskiem, jednakże przed polską gospodarką wciąż stoi wiele wyzwań, przede wszystkim w zakresie zwiększenia inwestycji, a szczególnie tych finansowanych ze środków unijnych w ramach Krajowego Planu Odbudowy, którego celem jest odbudowa potencjału gospodarczego utraconą wraz z wybuchem pandemii³⁵. Dużą niepewność wzbudza wciąż napięta sytuacja na arenie międzynarodowej. Oceniając obecną sytuację na rynku i kształtujące się ceny, z pewnością można powiedzieć, iż z punktu widzenia konsumentów, nadal nie jest ona korzystna, a Polska wciąż należy do państw, z najwyższą inflacją w Europie.

PODSUMOWANIE

Inflacja to nieodłączne zjawisko każdej gospodarki na świecie. Generuje wiele negatywnych skutków, gdy jej wskaźnik odnotowany jest na zbyt dużym, jak i zbyt niskim poziomie. Najwyższa inflacja w badanym okresie miała miejsce w 1990 roku i wynosiła

³² *Raport o inflacji w 2022 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2022.pdf (dostęp 26.03.2025).

³³ *Raport o inflacji w 2023 roku*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2023/07/Raport-o-inflacji-%E2%80%93-lipiec-2023-r..pdf> (dostęp 26.03.2025).

³⁴ *Raport o inflacji w 2025 roku*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2025/03/Raport-o-inflacji-marzec-2025.pdf> (dostęp 26.03.2025).

³⁵ *Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności*, <https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/krajowy-plan-odbudowy-i-zwiekszania-odpornosci> (dostęp 26.03.2025).

rekordowo 585,8%. W kolejnych latach wskaźnik ten sukcesywnie spadał, jednakże z upływem lat – w 2014 roku – był ujemny, co również ocenić należy negatywnie. Z biegiem czasu, w latach 2016-2021 kształtował się na optymalnym poziomie, wynosząc kilka procent. Zmianę przyniósł rok 2022, w którym przekroczył 14%. Pod koniec badanego okresu wskaźnik wyniósł 4,9%, co przybliża go do celu inflacyjnego, który wynosi $\pm 2,5\%$ określa bezpieczny poziom inflacji, które umożliwia wzrost gospodarczy w danym państwie oraz jego prawidłowe funkcjonowanie. Na zjawisko inflacji wpływa wiele czynników, które często nie zależą od danego kraju, natomiast od sytuacji na rynkach światowych, takich jak wzrost lub spadek cen surowców, spowodowany warunkami klimatycznymi, bądź kwestii natury politycznej, do których zaliczyć można m.in. konflikty zbrojne. Istotą dobrze funkcjonującego państwa jest odpowiednia polityka fiskalna oraz monetarna. Należy jednak pamiętać, że dość często nie ma możliwości stuprocentowego wpływu na inflację.

LITERATURA

- [1] *Co to jest inflacja?*, <https://wzr.pl/ekonomia/co-to-jest-inflacja-definicja-przyczyny-i-skutki-inflacji/> (dostęp 26.03.2025).
- [2] *Co warto wiedzieć o inflacji?*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5464/18/1/1/co_warto_wiedziec_o_inflacji.pdf (dostęp 26.03.2025).
- [3] Czarny B., Rapacki R., *Podstawy ekonomii*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne 2002 | Warszawa.
- [4] <https://pl.tradingeconomics.com/poland/inflation-cpi>. (dostęp 26.03.2025).
- [5] *Inflacja – zawsze zło czy czasem pozytywny motor?* <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/inflacja-zawsze-zlo-czy-czasem-pozytywny-motor/> (dostęp 26.03.2025).
- [6] Kaliński J., *Transformacja gospodarki polskiej w latach 1989-2004*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza 02–554 Warszawa, 2009.
- [7] Kwiatkowski E., Milewski R., *Podstawy Ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2018.
- [8] *Raport o inflacji w 2022 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2022.pdf (dostęp 26.03.2025).
- [9] *Raport o inflacji w 2023 roku*, <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2023/07/Raport-o-inflacji-%E2%80%93-lipiec-2023-r..pdf> (dostęp 26.03.2025).
- [10] *Raport o inflacji z 2001 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_2001.pdf (dostęp 26.03.2025).
- [11] *Raport o inflacji z 2004 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_maj2004.pdf (dostęp 26.03.2025).
- [12] *Raport o inflacji z 2014 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2014.pdf (dostęp 26.03.2025).
- [13] *Raport o inflacji z 2015 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2015.pdf (dostęp 26.03.2025).
- [14] *Raport o inflacji z 2016 roku*, https://static.nbp.pl/dokumenty/polityka-pieniezna/raporty-o-inflacji/raport_listopad_2016.pdf (dostęp 26.03.2025).
- [15] *Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen->

towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-/roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/ (dostęp 26.03.2025).

[16] *Rosyjskie embargo uderza w Rosję*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-08-20/rosyjskie-embargo-uderza-w-rosje> (dostęp 26.03.2025).

[17] *Ustawa ochrony konkurencji i konsumentów*, <https://uokik.gov.pl/o-uokik>.

INFLATION IN POLAND IN 1990-2025

The article presents the process of inflation formation over the past 35 years and its forecast for the coming year. The purpose of the article is to discuss the processes of inflation formation and the factors influencing it. The key concepts of inflation, types of inflation, causes and effects of too high or too low inflation and the inflation target of $\pm 2.5\%$ are explained. Any fluctuations in the index, the process of hyperinflation going back to 1990, as well as the phenomenon of deflation in 2015, are discussed in detail. In each, the graph and the economic situation affecting the figures presented are analysed. In addition, the publication includes information about Poland's economy during the communist era, the Covid-19 virus pandemic, as well as Russian military aggression against Ukraine and its effects on neighboring countries. Important to the article is the interpretation of inflation, which, contrary to popular belief, being under control, supports economic development.

Keywords: inflation, inflation target, deflation, hyperinflation, management.

Karolina WAŻNA¹

ZMIANY W POLSKIM SYSTEMIE EMERYTALNYM W KONTEKŚCIE STARZEJĄCEGO SIĘ SPOŁECZEŃSTWA W LATACH 2011-2023

Celem artykułu było przeanalizowanie zmian w systemie emerytalnym Polski w kontekście starzejącego się społeczeństwa. Wzrost liczby osób starszych, spowodowany wydłużającą się długością życia oraz niską dzietnością, stawiał przed systemem emerytalnym nowe wyzwania. W artykule omówiono kluczowe reformy, takie jak zmiany w wieku emerytalnym, rozwój Pracowniczych Planów Kapitałowych (PPK) oraz mechanizmy waloryzacji świadczeń emerytalnych i rentowych, które miały na celu dostosowanie świadczeń do zmieniających się warunków ekonomicznych, szczególnie w obliczu wysokiej inflacji. Podkreślono również znaczenie tych reform dla stabilności systemu emerytalnego oraz poprawy sytuacji materialnej seniorów w Polsce.

Słowa kluczowe: Starzenie się społeczeństwa, zmiany w wieku emerytalnym, system emerytalny, Pracownicze Plany Kapitałowe (PPK), waloryzacja.

WPROWADZENIE

W Polsce, jak i w wielu innych państwach jednym z najważniejszych wyzwań demograficznych staje się starzenie społeczeństwa. Zjawisko to wynikające z wydłużającej się długości życia oraz niskiej dzietności, prowadzi do wzrostu liczby osób starszych, a tym samym wywiera presję na systemy zabezpieczeń społecznych. W 2023 roku liczba ludności Polski wyniosła 37,6 miliona, z czego blisko 9,9 miliona stanowili seniorzy, osoby w wieku 60 lat i więcej, co stanowi 26,3% całej populacji². Wzrost liczby seniorów, połączony ze spadkiem liczby osób w wieku produkcyjnym, stanowi poważne wyzwanie dla polityki emerytalnej. W odpowiedzi na te zmiany, w Polsce wprowadzono szereg reform w systemie emerytalnym, mających na celu zapewnienie stabilności finansowej systemu oraz poprawę jakości życia seniorów. Wśród najważniejszych działań znajdują się zmiany w wieku emerytalnym, rozwój Pracowniczych Planów Kapitałowych (PPK) oraz waloryzacja świadczeń emerytalnych i rentowych. Waloryzacja, polegająca na corocznym podwyższaniu wysokości świadczeń, ma na celu dostosowanie ich do rosnących kosztów życia, zwłaszcza w kontekście wysokiej inflacji, która negatywnie wpływa na siłę nabywczą emerytur i rent. W artykule przedstawione zostaną szczegóły dotyczące tych zmian, ich wpływ na funkcjonowanie systemu emerytalnego oraz na sytuację materialną osób starszych w Polsce.

¹ Karolina Ważna, Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza, Wydział Zarządzania, Inżynieria Procesów Biznesowych, 180779@stud.prz.edu.pl.

² Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2023 rok*, s. 5.

1. STARZENIE SIĘ SPOŁECZEŃSTWA I ZMIANY WIEKU EMERYTALNEGO

1.1 Starzenie się społeczeństwa

Starzenie się społeczeństwa to proces zwiększania się udziału ludności w starszym wieku w ogólnej liczbie ludności. Zgodnie z definicją Głównego Urzędu Statystycznego, starzenie się społeczeństwa wiąże się ze wzrostem liczby i odsetka osób w starszym wieku, zazwyczaj powyżej 60 lub 65 roku życia, przy równoczesnym zmniejszaniu się liczby dzieci (w wieku 0-14 lat) w populacji. Określa się tzw. próg starości, który najczęściej wynosi 65 lat, zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn, chociaż w różnych analizach mogą być stosowane odrębne progi dla obu płci³. Wprowadzenie do analizy tego zjawiska w kontekście demograficznym i jego znaczenia dla społeczeństwa pozwala na lepsze zrozumienie jego wpływu na strukturę populacji oraz systemy społeczno-ekonomiczne. Starzenie się społeczeństwa ma długofalowe konsekwencje, w tym zmiany w rynku pracy, systemach emerytalnych oraz opiece zdrowotnej.

Do najważniejszych przyczyn starzenia się społeczeństwa należą⁴:

1. Wzrost długości życia – postęp medycyny i poprawa warunków życia prowadzą do wydłużenia średniej długości życia, co zwiększa liczbę osób starszych w populacji.
2. Niska dzietność – spadek liczby urodzeń, wynikający z decyzji o mniejszej liczbie dzieci i odkładania ich posiadania, prowadzi do mniejszej liczby młodszych pokoleń.
3. Późniejsze zawieranie małżeństw – opóźnione decyzje o małżeństwie i posiadaniu dzieci związane z dłuższym okresem edukacji i kariery zawodowej wpływają na zmniejszenie liczby młodszych pokoleń.
4. Zmiana wzorców konsumpcyjnych – starzenie się społeczeństwa prowadzi do rosnącego zapotrzebowania na usługi zdrowotne i społeczne, co wymaga dostosowania polityki publicznej.
5. Emigracja młodszych osób – wyjazdy młodszych pokoleń w poszukiwaniu lepszych warunków pracy i życia za granicą zmieniają strukturę demograficzną, zwiększając odsetek osób starszych w społeczeństwie.

Zjawisko starzenia się społeczeństwa ma poważne konsekwencje, które wpływają na wiele obszarów życia społecznego i gospodarczego. Należy do nich między innymi⁵:

1. Obciążenie systemów emerytalnych i zdrowotnych – wzrost liczby seniorów prowadzi do wyższych wydatków na emerytury i opiekę zdrowotną, co wymaga dostosowania systemów zabezpieczeń społecznych.
2. Zmniejszenie aktywności zawodowej – mniejszy odsetek osób w wieku produkcyjnym prowadzi do zmniejszenia liczby pracowników, co może spowolnić wzrost gospodarczy.
3. Wzrost zapotrzebowania na usługi opiekuńcze – większa liczba osób starszych powoduje rosnące zapotrzebowanie na usługi opieki długoterminowej i rehabilitacyjnej.
4. Wprowadzenie polityki prorodzinnej przez rząd – w odpowiedzi na starzenie się społeczeństwa rząd wprowadza inicjatywy prorodzinne, takie jak wsparcie finansowe, ulgi podatkowe i programy wspierające równowagę między pracą a życiem rodzinnym.

³ Główny Urząd Statystyczny, *Starzenie się ludności*, [w:] *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, <https://stat.gov.pl> (dostęp 22.04.2025).

⁴ *Oblicza geografii 4. Podręcznik, zakres rozszerzony*, T. Rachwał, Cz. Adamiak, M. Świtoniak, P. Kroh (red.), „Nowa Era”, s. 166.

⁵ Tamże.

Spadek liczby młodszych pokoleń stawia przed państwami konieczność wdrożenia odpowiednich strategii, które umożliwią utrzymanie równowagi pomiędzy liczbą osób pracujących a rosnącą liczbą emerytów. Zatem zjawisko starzenia się społeczeństwa to nie tylko wyzwanie demograficzne, ale także społeczne i ekonomiczne. Jego analiza pozwala lepiej zrozumieć, w jaki sposób struktura wiekowa populacji wpływa na polityki społeczne, gospodarcze i zdrowotne, oraz jakie wyzwania wiążą się z zapewnieniem godnego życia seniorom w zmieniającym się świecie.

1.2 Zmiany wieku emerytalnego

W 2012 roku w Polsce uchwalono Ustawę z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, której celem było stopniowe podniesienie wieku emerytalnego do 67 lat dla obu płci⁶. Reforma ta była odpowiedzią na zmieniającą się strukturę demograficzną kraju oraz rosnącą liczbę osób starszych, co stwarzało nowe wyzwania dla systemu emerytalnego. Wzrost liczby seniorów oraz wydłużenie średniej długości życia powodowały, że system emerytalny wymagał dostosowania do nowych warunków. Ustawa przewidywała stopniowe podwyższanie wieku emerytalnego, równocześnie dostosowując system do sytuacji demograficznej Polski.

Reforma emerytalna z 2012 roku wprowadziła kilka kluczowych zmian w systemie emerytalnym, mających na celu dostosowanie go do zmieniającej się sytuacji demograficznej oraz zapewnienie stabilności finansowej. Najważniejsze zmiany obejmowały⁷:

1. Stopniowe podwyższenie wieku emerytalnego – wiek emerytalny zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn został stopniowo podniesiony do 67 lat, co miało na celu wyrównanie wieku przejścia na emeryturę obu płci.
2. Pomniejszenie podstawy obliczenia emerytury – osoby, które korzystały wcześniej z wcześniejszych emerytur, miały pomniejszoną podstawę obliczenia nowej emerytury o kwotę pobranych świadczeń.
3. Wprowadzenie emerytury częściowej – reforma umożliwiła przejście na emeryturę częściową przed osiągnięciem pełnego wieku emerytalnego.
4. Ujednolicenie stażu ubezpieczeniowego – stopniowe ujednolicenie wymaganego stażu ubezpieczeniowego dla obu płci, który uprawnia do najniższej emerytury, wynoszącego 25 lat.
5. Dostosowanie wieku emerytalnego do obliczania stażu hipotetycznego – reforma dostosowała zasady obliczania stażu hipotetycznego, który jest uwzględniany przy obliczaniu wysokości renty z tytułu niezdolności do pracy.
6. Wydłużenie okresu pobierania rent i świadczeń przedemerytalnych – zostały wprowadzone przepisy umożliwiające dalsze pobieranie renty z tytułu niezdolności do pracy oraz świadczeń przedemerytalnych aż do osiągnięcia nowego wieku emerytalnego.

Po kilku latach obowiązywania reformy w Polsce pojawiły się liczne głosy sprzeciwu wobec tych zmian. Wielu obywateli, zwłaszcza wykonujących zawody fizyczne,

⁶ Ustawa z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2012 nr 637.

⁷ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Zmiany w przepisach emerytalnych od 1 stycznia 2013 r. wynikające z ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).

wskazywało na trudności z kontynuowaniem pracy do tak późnego wieku. Reforma z 2012 roku była również krytykowana za brak elastyczności oraz nieuwzględnianie różnic w długości życia kobiet i mężczyzn, a także zróżnicowanej sytuacji zdrowotnej i zawodowej ubezpieczonych. W odpowiedzi na te postulaty, a także zgodnie z obietnicami wyborczymi, podjęto decyzję o nowelizacji przepisów emerytalnych i przywróceniu poprzedniego wieku emerytalnego.

W wyniku tych działań, w dniu 16 listopada 2016 roku uchwalono ustawę o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw. Ustawa ta, która weszła w życie 1 października 2017 roku, przywróciła wcześniejszy powszechny wiek emerytalny obowiązujący przed reformą z 2012 roku. Od tego momentu ponownie obowiązuje wiek 60 lat dla kobiet oraz 65 lat dla mężczyzn⁸.

Nowelizacja uchyliła przepisy dotyczące stopniowego podnoszenia wieku emerytalnego oraz zniósła możliwość przyznawania tzw. emerytury częściowej, która pozwalała na pobieranie części świadczenia przed osiągnięciem pełnego wieku emerytalnego⁹. Tym samym system emerytalny został uproszczony – świadczenie przysługuje ubezpieczonemu po osiągnięciu wskazanego wieku, bez dodatkowych wariantów przejściowych.

Dodatkowo, w ramach nowelizacji uregulowano kwestie dotyczące minimalnego okresu składkowego i nieskładkowego uprawniającego do najniższej emerytury. Ustawa przewidywała, że od 1 października 2017 roku kobieta, która ukończyła 60 lat, nabywa prawo do emerytury minimalnej, jeżeli legitymuje się co najmniej 20-letnim okresem składkowym i nieskładkowym, natomiast mężczyzna – po ukończeniu 65. lat i udokumentowaniu co najmniej 25 lat takiego okresu¹⁰. Przepis ten umożliwił większej liczbie osób dostęp do gwarantowanego świadczenia, nawet przy niskich składkach emerytalnych.

2. PRACOWNICZE PLANY KAPITAŁOWE (PPK)

Pracownicze Plany Kapitałowe (PPK) zostały wprowadzone w Polsce ustawą z dnia 4 października 2018 roku, która weszła w życie 1 stycznia 2019 roku. Akt ten stworzył ramy prawne dla nowego, powszechnego systemu długoterminowego oszczędzania na cele emerytalne, opierającego się na współfinansowaniu przez trzy strony: pracownika, pracodawcę oraz państwo¹¹. System PPK stał się jednym z kluczowych elementów tzw. trzeciego filaru systemu emerytalnego i odpowiedzią na narastające problemy demograficzne, takie jak starzenie się społeczeństwa oraz prognozowany spadek wysokości świadczeń emerytalnych w przyszłości.

Celem PPK jest zwiększenie bezpieczeństwa finansowego obywateli po zakończeniu aktywności zawodowej poprzez systematyczne gromadzenie dodatkowych środków na przyszłą emeryturę.

Zgodnie z ustawą, zgromadzone środki mają być wypłacane po osiągnięciu przez uczestnika 60. roku życia¹². Środki gromadzone są wspólnie przez pracownika, pracodawcę

⁸ Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 38, art. 1 pkt 3.

⁹ Tamże, art. 1 ust. 9.

¹⁰ Tamże, art. 87 ust. 1 pkt 1 i 2.

¹¹ Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych, Dz.U.2024.427.

¹² Tamże, art. 3 ust. 1.

oraz państwo. Obowiązkowa składka podstawowa ze strony pracownika wynosi 2% jego wynagrodzenia brutto, natomiast pracodawca odprowadza 1,5%. Ustawa przewiduje także możliwość wpłat dodatkowych: pracownik może zadeklarować do 2% więcej, a pracodawca do 2,5%¹³. Dodatkowo państwo wspiera uczestników programu, oferując tzw. „wpłatę powitalną” w wysokości 250 zł oraz coroczną dopłatę w wysokości 240 zł, o ile spełnione zostaną określone warunki oszczędzania.

PPK obejmują osoby zatrudnione, przy czym osoby, które ukończyły 70. rok życia, nie są zapisywane do programu. Z kolei osoby, które ukończyły 55. rok życia, ale nie przekroczyły 70. roku życia, mogą przystąpić do PPK wyłącznie na swój wniosek, po uprzednim poinformowaniu ich przez pracodawcę o takiej możliwości¹⁴.

Jednym z kluczowych mechanizmów w Pracowniczych Planach Kapitałowych jest tzw. autozapis, czyli automatyczne zapisywanie pracowników do programu co cztery lata. Ostatni ponowny autozapis przeprowadzono w marcu 2023 roku. Jak wynika z danych Polskiego Funduszu Rozwoju, w jego wyniku liczba uczestników PPK wzrosła o 718 tysięcy, osiągając poziom 3,3 miliona osób, co przełożyło się na ogólny wskaźnik partycypacji wynoszący 43,7%. Oznacza to wzrost liczby aktywnych uczestników o 27,9% względem końca lutego 2023 roku. Program cieszył się największą popularnością w dużych przedsiębiorstwach zatrudniających ponad 250 osób, gdzie uczestnictwo sięgnęło 67%. W sektorze prywatnym partycypacja wynosiła 48,1%, podczas gdy w publicznym jedynie 24,9%. Najliczniej reprezentowaną grupę wiekową wśród uczestników stanowili pracownicy w wieku 25–34 lata (34,2%) oraz 35–44 lata (33,3%). Średnia wieku uczestnika programu wynosiła 39 lat, natomiast udział osób powyżej 60. roku życia był znikomy – zaledwie 0,5%. Mimo tych pozytywnych wyników, ponad 2,3 miliona osób zrezygnowało z uczestnictwa w programie, co oznacza, że większość uprawnionych nie zdecydowała się na pozostanie w PPK¹⁵.

W celu lepszego zrozumienia przyczyn zróżnicowanej partycypacji w Pracowniczych Planach Kapitałowych, warto odnieść się do badań opinii pracowników. W artykule R. Garbca przedstawiono wyniki ankiety przeprowadzonej wśród 821 osób, które miały możliwość przystąpienia do programu. Respondenci reprezentowali różne grupy zawodowe, poziomy dochodów i wykształcenia, co pozwoliło na stworzenie przekrojowego obrazu społecznych postaw wobec PPK.

Wśród głównych motywacji do uczestnictwa w programie respondenci wskazywali przede wszystkim chęć zgromadzenia dodatkowych środków na emeryturę. Ważnymi czynnikami wpływającymi na decyzję o przystąpieniu były również dopłaty od państwa i pracodawcy oraz wygoda wynikająca z automatycznego zapisu, który nie wymagał podejmowania dodatkowych działań formalnych. Zdaniem uczestników programu, jego konstrukcja – oparta na współfinansowaniu i możliwości wypłaty środków w razie potrzeby – stanowiła istotny argument na rzecz przystąpienia.

Z drugiej strony, badanie wykazało istnienie szeregu barier, które ograniczają udział w PPK. Najczęściej wskazywaną wadą była niepewność co do przyszłości zgromadzonych środków, brak gwarancji zwrotu kapitału oraz ogólny brak zaufania do państwowego systemu zabezpieczenia emerytalnego. Respondenci podkreślali również niewystarczającą

¹³ Tamże, art. 27 ust. 1–3.

¹⁴ Tamże, art. 27 ust. 1–3.

¹⁵ PFR Portal PPK, *Podsumowanie autozapisu 2023*, <https://www.mojeppk.pl> (dostęp: 22.04.2025).

wiedzę na temat zasad działania programu oraz niskie dochody, które utrudniają oszczędzanie na emeryturę. Te czynniki istotnie wpływają na decyzję o rezygnacji z udziału w systemie lub nieprzystąpieniu do niego.

Warto zauważyć, że uczestnicy badania mieli możliwość zgłoszenia własnych propozycji zmian, które – ich zdaniem – mogłyby podnieść atrakcyjność PPK. Do najczęściej wymienianych należały: zwiększenie dopłat ze strony państwa, zagwarantowanie minimalnego zwrotu wpłaconych środków oraz zapewnienie, że pieniądze zgromadzone w systemie nie zostaną przejęte przez państwo. Uczestnicy postulowali również większą przejrzystość zasad programu oraz poprawę komunikacji i edukacji finansowej w tym zakresie. Wyniki te potwierdzają, że skuteczność programów oszczędnościowych zależy nie tylko od konstrukcji finansowej, ale również od poziomu zaufania społecznego i świadomości obywateli¹⁶.

Podsumowując, Pracownicze Plany Kapitałowe stanowią ważny element polskiego systemu emerytalnego, którego celem jest wzmocnienie bezpieczeństwa finansowego przyszłych emerytów poprzez dodatkowe oszczędzanie. Pomimo korzystnych mechanizmów współfinansowania oraz zachęt ze strony państwa i pracodawców, poziom uczestnictwa w programie pozostaje umiarkowany. Dane z ostatniego autozapisu pokazują co prawda wzrost liczby uczestników, jednak wysoki odsetek rezygnacji potwierdza istnienie licznych barier, takich jak brak zaufania, niska wiedza o programie czy ograniczone możliwości finansowe. Wnioski z badań opinii uczestników wskazują również na potrzebę dalszego doskonalenia programu – zarówno pod względem jego konstrukcji, jak i prowadzenia działań edukacyjnych oraz informacyjnych, które zwiększą świadomość i zaangażowanie obywateli.

3. WALORYZACJA ŚWIADCZEŃ

Waloryzacja świadczeń emerytalnych i rentowych to proces mający na celu zachowanie realnej wartości wypłacanych świadczeń poprzez ich dostosowanie do zmian poziomu cen oraz w pewnym zakresie, do wzrostu wynagrodzeń. Mechanizm ten pełni funkcję ochronną wobec świadczeniobiorców, przeciwdziałając spadkowi siły nabywczej emerytur i rent w warunkach inflacji. W literaturze przedmiotu określany jest również jako indeksacja – rozumiana jako automatyczne, okresowe przeliczanie świadczeń w oparciu o określone wskaźniki makroekonomiczne, najczęściej inflacyjne lub płacowe¹⁷.

Mechanizm waloryzacji został wprowadzony do polskiego systemu prawnego wraz z reformą emerytalną z 1998 roku i od tego czasu funkcjonuje jako stały element ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Waloryzacja ma charakter coroczny i przeprowadzana jest od 1 marca. Obejmuje nie tylko emerytury i renty, ale również dodatki do tych świadczeń, takie jak dodatek pielęgnacyjny, kombatancki czy dla sierot zupełnych. Podstawą ustalenia wskaźnika waloryzacji jest procentowy wzrost cen towarów i usług konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów w poprzednim roku kalendarzowym. W sytuacji, gdy ten wskaźnik jest niższy niż ogólny wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych, przyjmowany jest ten drugi. Rząd może

¹⁶ R. Garbiec, *Ocena funkcjonowania Pracowniczych Planów Kapitałowych – perspektywa pracowników*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”, 2023, nr 2(101), s. 87-91.

¹⁷ G. Uścińska, *Waloryzacja świadczeń we współczesnych systemach zabezpieczenia społecznego*, „Polityka Społeczna”, 2016, nr 4, s. 2.

dodatkowo zwiększyć wskaźnik, uwzględniając część realnego wzrostu przeciętnego wynagrodzenia. W szczególnych przypadkach możliwe jest również zastosowanie waloryzacji kwotowej lub mieszanej, jeśli uzasadniają to względy społeczne¹⁸.

W 2011 roku waloryzacja świadczeń emerytalnych i rentowych została przeprowadzona zgodnie z mechanizmem procentowym. W tym okresie Polska zmagала się z umiarkowaną inflacją, a gospodarka była w fazie ożywienia po kryzysie finansowym z lat 2008-2009. Z tego powodu, waloryzacja miała na celu zachowanie wartości realnej świadczeń w obliczu wzrastających kosztów życia.

Po waloryzacji w 2011 roku świadczenia emerytalne i rentowe przybrały następującą strukturę:

1. Emerytury: Średnia wysokość emerytury wyniosła 1 721,01 zł, a najczęściej występującą kwotą świadczenia była 1 310,80 zł. Ponadto, 25% osób pobierało emeryturę w wysokości do 1 181,96 zł, a połowa z nich (mediana) otrzymywała świadczenie w wysokości do 1 544,63 zł¹⁹.

2. Renty: Z danych wynika, że większość rencistów otrzymywała świadczenia w przedziale od 800 zł do 1 500 zł, z wyraźnym naciskiem na osoby pobierające renty w niższych przedziałach kwotowych²⁰.

Waloryzacja w 2011 roku, oparta na wskaźniku procentowym, była stosunkowo łagodna, co oznaczało, że osoby z niższymi świadczeniami, mimo że otrzymały podwyżkę, mogły odczuwać mniejsze korzyści w porównaniu do osób z wyższymi emeryturami. Chociaż mechanizm ten pomógł utrzymać realną wartość świadczeń, osoby z najniższymi emeryturami nadal zmagaly się z trudnościami finansowymi, co podkreśla potrzebę stosowania innych form waloryzacji, takich jak waloryzacja kwotowa, w przyszłości.

Waloryzacja świadczeń emerytalnych i rentowych w 2015 roku była szczególnie ważna, ponieważ po raz pierwszy zastosowano waloryzację kwotową, co miało na celu poprawę sytuacji osób pobierających najniższe świadczenia emerytalne i rentowe. Był to krok w stronę wyrównania nierówności między świadczeniami, szczególnie dla osób, których świadczenia wcześniej rosły zbyt wolno w porównaniu do rosnących kosztów życia. Dzięki waloryzacji kwotowej osoby te otrzymały wyższe podwyżki niż wynikałoby to z samego mechanizmu procentowego. Wprowadzenie tej zmiany było możliwe dzięki ustawie z dnia 23 października 2014 r., która wprowadziła istotne zmiany w przepisach dotyczących waloryzacji świadczeń emerytalnych i rentowych, w tym wprowadzenie kwotowego mechanizmu waloryzacji. Ustawa ta była podstawą prawną do przeprowadzenia waloryzacji z dnia 1 marca 2015 roku²¹.

Z dniem 1 marca 2015 roku waloryzacja została przeprowadzona z urzędów, co oznaczało, że świadczeniobiorcy nie musieli składać wniosków o jej dokonanie. Wartość wskaźnika waloryzacji wyniosła 100,68%, a kwoty świadczeń zostały podwyższone o ten wskaźnik, z uwzględnieniem minimalnych kwot podwyżek dla różnych typów świadczeń:

¹⁸ Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. 1998, nr 162, poz. 1118 z późn. zm.), art. 88–90.

¹⁹ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2011 roku*, Raport, Warszawa 2011, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych, s. 9.

²⁰ Tamże, tabela 1, s. 2.

²¹ Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym, Dz. U. z 2014 r. poz. 1585.

36 zł dla emerytur, rent z tytułu całkowitej niezdolności do pracy, rent rodzinnych oraz świadczeń pomostowych, 27 zł dla rent z tytułu częściowej niezdolności do pracy, 18 zł dla emerytur częściowych. Wprowadzenie waloryzacji kwotowej oznaczało, że osoby o niższych dochodach mogły liczyć na wyższą podwyżkę, co było szczególnie istotne w obliczu rosnących kosztów życia. Dodatkowo, waloryzacji podlegała także podstawa wymiaru świadczeń, która wzrosła o taki sam procent, jak świadczenie. Nowa kwota bazowa wyniosła 3 308,33 zł i miała zastosowanie przy obliczaniu emerytur i rent przyznanych na wniosek po 1 marca 2015 roku²².

Waloryzacja w 2015 roku była krokiem w stronę większej sprawiedliwości społecznej w systemie emerytalnym, ponieważ wyrównała różnice w podwyżkach świadczeń pomiędzy osobami z niższymi i wyższymi świadczeniami. Dzięki waloryzacji kwotowej osoby z najniższymi emeryturami mogły liczyć na wyższe kwoty podwyżek, co poprawiło ich sytuację materialną. Było to szczególnie ważne w kontekście rosnącej liczby osób starszych, które w obliczu niskich świadczeń były najbardziej narażone na skutki inflacji.

Waloryzacja świadczeń emerytalnych i rentowych w 2022 roku była kluczowa z powodu wysokiej inflacji i rosnących kosztów życia. W związku z tym, waloryzacja w 2022 roku była szczególnie ważna dla osób pobierających emerytury rolnicze. Wprowadzono waloryzację kwotowo-procentową, co oznaczało, że świadczenia zostały podwyższone zgodnie z określonym wskaźnikiem waloryzacji, wynoszącym 7%.

Od dnia 1 marca 2022 roku kwoty emerytur i rent rolniczych zostały zwaloryzowane poprzez pomnożenie kwoty emerytury podstawowej przez wskaźnik wymiaru ustalony indywidualnie dla każdego świadczenia. Wartość emerytury podstawowej wynosiła 1.084,58 zł (wzrost o 7%). W przypadku świadczeń niższych niż najniższa emerytura pracownicza (od 1 marca 2022 r. wynosząca 1.338,44 zł), świadczenia zostały z urzędów podwyższone do tej kwoty²³.

Waloryzacja w 2022 roku była kluczowym elementem w utrzymaniu realnej wartości świadczeń rolniczych w obliczu wzrastających kosztów życia. Dzięki wprowadzeniu minimalnej kwoty podwyżki osoby o niższych świadczeniach mogły liczyć na większą pomoc, co poprawiło ich sytuację materialną.

Waloryzacja świadczeń emerytalnych i rentowych w latach 2011–2023 miała na celu dostosowanie wysokości świadczeń do rosnących kosztów życia, szczególnie w obliczu wysokiej inflacji. W tym okresie wprowadzono mechanizmy waloryzacji procentowej oraz kwotowo-procentowej, a także zwiększono minimalne kwoty podwyżek dla osób pobierających najniższe świadczenia. Waloryzacja ta była kluczowym narzędziem w utrzymaniu realnej wartości świadczeń, odpowiadając na potrzeby rosnącej liczby osób starszych.

PODSUMOWANIE

W latach 2011–2023 polski system emerytalny przeszedł szereg istotnych zmian, będących odpowiedzią na wyzwania wynikające z procesu starzenia się społeczeństwa, a także zmieniających się realiów gospodarczych i społecznych. Podjęte reformy obejmowały zarówno kwestie strukturalne – jak zmiany wieku emerytalnego – jak

²² Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Waloryzacja emerytur i rent od 1 marca 2015 r.*, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).

²³ Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *Waloryzacja emerytur i rent rolniczych od dnia 1 marca 2022 r.*, <https://www.gov.pl/web/krus> (dostęp 22.04.2025).

i działania mające na celu wzmocnienie finansowego bezpieczeństwa przyszłych emerytów, czego przykładem było wprowadzenie Pracowniczych Planów Kapitałowych. Szczególne znaczenie miały również mechanizmy waloryzacji świadczeń, które pozwalały na częściową ochronę dochodów osób starszych przed skutkami inflacji.

Warto podkreślić, że w analizowanym okresie przeciętna wysokość emerytury wypłacanej przez ZUS wzrosła z 1 721,01 zł w 2011²⁴ roku do 3 144,05 zł w 2023 roku²⁵. Taki wzrost nie tylko odzwierciedla zmiany gospodarcze, ale również świadczy o realnym wpływie podejmowanych działań na sytuację materialną emerytów. Choć skala tych zmian budziła kontrowersje i była przedmiotem debaty społecznej, stanowiła próbę odpowiedzi na wyzwania związane z zapewnieniem godziwego poziomu życia świadczeniobiorcom.

Podsumowując, reformy przeprowadzone w analizowanym okresie miały na celu zwiększenie elastyczności, efektywności i odporności systemu emerytalnego na zmiany demograficzne. W kontekście dalszego starzenia się populacji oraz rosnącej presji fiskalnej, niezbędne będzie kontynuowanie działań modernizacyjnych, które z jednej strony zagwarantują stabilność finansową systemu, a z drugiej – umożliwią zachowanie odpowiedniego poziomu świadczeń emerytalnych w przyszłości.

LITERATURA

[1] Garbiec R., *Ocena funkcjonowania Pracowniczych Planów Kapitałowych – perspektywa pracowników*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”, 2023, nr 2 (101).

[2] Główny Urząd Statystyczny, Starzenie się ludności, [w:] *Pojęcia stosowane w statystyce publicznej*, <https://stat.gov.pl> (dostęp 22.04.2025).

[3] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2023 r.*, <https://das.mpips.gov.pl/source/2024/Informacja%20o%20sytuacji%20osob%20starszych%20w%20Polsce%20za%202023%20r..pdf> (dostęp: 22.04.2025).

[4] PFR Portal PPK, *Podsumowanie autozapisu 2023*, <https://www.mojepkp.pl> (dostęp 22.04.2025).

[5] Rachwał T., Adamiak Cz., Świtoniak M., Kroh P. (red.), *Oblicza geografii 4. Podręcznik, zakres rozszerzony*, „Nowa Era”.

[6] Ustawa z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2012 nr 637. <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp 22.04.2025).

[7] Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017 poz. 38. <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp 22.04.2025).

[8] Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Dz.U. 1998 nr 162 poz. 1118 z późn. zm. <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp 22.04.2025).

²⁴ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2011 roku*, raport, Warszawa 2011, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych, s. 9, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).

²⁵ Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Struktura wysokości świadczeń wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2023 r.*, raport, Warszawa 2023, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych, s. 22, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).

- [9] Ustawa z dnia 23 października 2014 r. o odwróconym kredycie hipotecznym, Dz.U. 2014 poz. 1585. <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp 22.04.2025).
- [10] Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych, Dz.U.2024 poz. 427. <https://isap.sejm.gov.pl> (dostęp 22.04.2025).
- [11] Uścińska G., *Waloryzacja świadczeń we współczesnych systemach zabezpieczenia społecznego*, „Polityka Społeczna”, 2016.
- [12] Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2011 roku*, raport, Warszawa 2011, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).
- [13] Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Struktura wysokości świadczeń wypłacanych przez ZUS po waloryzacji w marcu 2023 r.*, raport, Warszawa 2023, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarnych, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).
- [14] Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Waloryzacja emerytur i rent od 1 marca 2015 r.*, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).
- [15] Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Waloryzacja emerytur i rent od 1 marca 2015 r.*, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).
- [16] Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Zmiany w przepisach emerytalnych od 1 stycznia 2013 r. wynikające z ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych*, <https://www.zus.pl> (dostęp 22.04.2025).

CHANGES IN THE POLISH PENSION SYSTEM IN THE CONTEXT OF AN AGEING SOCIETY 2011–2023

The aim of the article was to analyze changes in the Polish pension system in the context of an ageing society. The increase in the number of elderly people, caused by rising life expectancy and low fertility rates, posed new challenges for the pension system. The article discussed key reforms, such as changes in the retirement age, the development of Employee Capital Plans (PPK), and the mechanisms for indexation of pensions and disability benefits, which were intended to adjust benefits to changing economic conditions, particularly in the face of high inflation. The importance of these reforms for the stability of the pension system and the improvement of the financial situation of seniors in Poland was also emphasized.

Keywords: Population aging, retirement age reform, pension system, Employee Capital Plans (PPK), indexation.